

**TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse instituut
Tsiviilõiguse õppetool**

Liis Hallik

TAHTEAVALDUS TSIVIILÕIGUSES

Magistritöö

Juhendaja prof Paul Varul

2005

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TAHTEAVALDUSE KÄSITLUS LÄÄNELIKUS ÕIGUSTRADITSIOONIS.....	7
1.1. TAHTEAVALDUSE KÄSITLUSE KUJUNEMISEST	7
1.2. TAHTEAVALDUSE KÄSITLUS KAASAJAL	11
1.2.1. Läänelike õigusperekondade erinevused tahteavalduse käsitlemisel	11
1.2.2. Tahteavaldus Angloameerika õigusperekonnas.....	13
1.2.3. Tahteavaldus Mandri-Euroopa õigusperekondades	15
1.2.3.1. Mandri-Euroopa õigusperekondade ühised lähtekohad.....	15
1.2.3.2. Tahteavaldus romaani õigusperekonnas	16
1.2.3.3. Tahteavaldus germaani õigusperekonnas	18
1.2.4. Tahteavaldus Põhjamaade õigusperekonnas.....	21
1.3. TAHTEAVALDUS EESTI ÕIGUSES	23
1.4. VAHEKOKKUVÕTE	26
2. TAHTEAVALDUSE TÄHENDUS JA MÕISTE	27
2.1. TAHTEAVALDUS KUI PRIVAATAUTONOOMIA PÕHIMÕTTE REALISEERIMISE VAHEND ...	27
2.2. TAHTEAVALDUS KUI TEHINGU TUUM	29
2.3. TAHTEAVALDUS KUI ÕIGUSLIKU TAGAJÄRJE KAASATOOMISELE SUUNATUD AKT.....	32
2.4. VAHEKOKKUVÕTE	34
3. TAHTEAVALDUSE KOOSSEIS	36
3.1. TAHTEAVALDUSE KOOSSEISUELEMENTIDEST.....	36
3.2. TAHTEAVALDUSE SUBJEKTIIVNE KOOSSEIS – TAHE	37
3.2.1. Tahtest üldiselt	37
3.2.2. Teo tegemise tahe	41
3.2.3. Avaldustahe ehk avaldusteadlikkus	42
3.2.4. Tehingutahe	43
3.2.5. Tahte tähendus tahteavalduse koosseisus ja kehtivas õiguses	45
3.3. TAHTEAVALDUSE OBJEKTIVNE KOOSSEIS – AVALDUS.....	47
3.3.1. Avaldusest üldiselt	47
3.3.2. Tahte väljendamine aktiivse tegevusega.....	50
3.3.2.1. Aktiivselt väljendatud avaldusest üldiselt.....	50
3.3.2.2. Otsene ehk sõnaselge tahteavaldus	50
3.3.2.3. Kaudne ehk konkludentne tahteavaldus.....	52
3.3.3. Vaikimine või muu tegevusetus kui tahteavaldus.....	53
3.3.3.1. Tegevusetusest üldiselt	53
3.3.3.2. Vaikimine või muu tegevusetus kui avaldustoiming	55
3.3.3.3. Avalduse mõjuga vaikimine või muu tegevusetus.....	58
3.3.4. Tahteavalduse asendamine.....	62
3.4. VAHEKOKKUVÕTE	64

4. TAHE JA AVALDUSE VAHEKORD	66
4.1. TAHE JA AVALDUS KUI TAHEAVALDUSE KEHTIVUSE ALUSED	66
4.2. TEOORIAD TAHE JA AVALDUSE VAHEKORRA MÄÄRATLEMISEKS	67
4.2.1. Tahteteooria	67
4.2.2. Avaldusteooria	69
4.2.3. Kehtivusteooria	70
4.3. TÄNAPÄEVANE DISKUSSIOON TAHE JA AVALDUSE VAHEKORRA ÜLE.....	72
4.4. TAHE JA AVALDUSE VAHEKORD TAHEAVALDUSE TEGEMISEL JA JÕUSTUMISEL	75
4.4.1. Tahteavalduse jõustumisest ja avaldajale omistamisest üldiselt.....	75
4.4.2. Teooriad tahteavalduse jõustumishetke kindlaksmääramiseks.....	77
4.4.2.1. Väljendamisteooria	77
4.4.2.2. Üleandmisteooria ja ärasaatmisteooria	77
4.4.2.3. Kätesaamisteooria ja juurdepääsuteooria.....	78
4.4.2.4. Teadasaamisteooria.....	79
4.4.3. Tahteavalduse jõustumine kehtivas õiguses	80
4.4.3.1. Tahteavalduse tegemise regulatsioonist üldiselt	80
4.4.3.2. Tahteavalduse väljendamine	81
4.4.3.3. Tahteavalduse kätesaamine.....	85
4.4.4. Vahekokkuvõte	89
4.5. TAHE JA AVALDUSE VAHEKORD TAHEPUUDUSTE KORRAL	90
4.6. TAHE JA AVALDUSE VAHEKORD TAHEAVALDUSE TÕLGENDAMISEL	94
4.6.1. Tahteavalduse tõlgendamisest üldiselt.....	94
4.6.2. Tahe kindlale isikule suunamata tahteavalduse tõlgendamisel.....	96
4.6.3. Tahe kindlale isikule suunatud tahteavalduse tõlgendamisel	98
4.7. VAHEKOKKUVÕTE	101
KOKKUVÕTE	104
ZUSAMMENFASSUNG	109
KASUTATUD KIRJANDUS	114
KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL.....	117
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	119
KASUTATUD LÜHENDID	121

Sissejuhatus

Tahteavaldus on õigusinstituut, millega tagatakse isikutele eraõiguses põhiseaduslik eneseteostusvabadus ja milles väljendub enesemääramisõigusest ja privaatautonomia põhimõttest tulenev isikute vabadus kujundada neid puudutavaid õigussuhteid vastavalt oma tahtele. Vaba tahte kohane õigussuhte kujundamine eraisikute vahel on kogu eraõiguse kandvaks aluspõhimõtteks. Seega on ka tahteavaldus üks eraõiguse keskseid instituute.

Tahteavalduse küsimusi on eestikeelsetel aladel seadusega otseselt reguleeritud alates 19. sajandist, mil tahteavalduse regulatsioon sätestati Balti eraseaduse võlaõigust reguleeriva neljanda raamatu tehingute üldküsimusi puudutavas esimeses osas. Tänapäeval sisaldub vastav regulatsioon tsiviilseadustiku üldosa seaduse neljandas osas tehingute üldsätete peatükis. Seega on tahteavaldus Eestis ammu reguleeritud instituut. Hoolimata tahteavalduse pikast traditsioonist puudub senini eestikeelne uurimus tahteavalduse põhiküsimustest kaasaegses tsiviilõiguses.

Mõneti on see seletatav asjaoluga, et nõukogude tsiviilõiguses oli küll tehingutega õigussuhete vaba kujundamine teatud ulatuses tunnustatud, kuid totalitaarses ühiskonnas oli see siiski suhteliselt piiratud. Ühtlasi puudus sel ajal tahteavalduse küsimuste regulatsioon seaduses. Samas oli aga tahteavaldus tehingu koostisosana nõukogude õigusdogmaatikas siiski tunnustatud, kuid tahteavalduse küsimustest olulisemaks peeti tehingut tervikuna.

Ka Eesti taasiseseisvumise järel 1994. a jõustunud tsiviilseadustiku üldosa seadus reguleeris tahteavalduse küsimusi minimaalselt, mistõttu on mõistetav ka tahteavalduse temaatika vähene uurimine sellele järgnenud ajal.

Tahteavalduse põhjalikum regulatsioon jõustus Eesti tsiviilõiguse teise reformilaine tulemusena 2002. a. Alates sellest ajast on õiguslike probleemide käsitlemisel lähtutud üha enam tahteavalduse regulatsioonist ning tõlgendatud teisi tsiviilõiguse akte tahteavalduse regulatsioonist lähtudes. Seega on tahteavalduse küsimused muutunud aktuaalseks kogu tsiviilõiguse seisukohalt.

Ometigi puudub Eestis tänapäevane põhjalik teaduslik uurimus tahteavaldusest kui õigusinstituudist, kuigi pole kahtlust selles, et tahteavaldus on tsiviilõiguse nurgakiviks olev õigusinstituut, mis kahtlemata väärib ja vajab uurimist. Magistritöö tasemel on küll uuritud tehinguga seonduvaid probleeme, kuid tahteavalduse spetsiifilisi probleeme käsitletud ei ole.

Käesoleva magistr töö peamiseks eesmärgiks on uurida tahteavalduse regulatsiooni ja dogmaatilisi aluseid Eesti tsiviilõiguses ning selgitada, kas ja kuidas on tsiviilseadustiku üldosa seaduses sisalduvad tahteavaldust reguleerivad sätted ja kõrgema kohtu praktika kooskõlas tahteavalduse teoreetiliste käsitlustega. Ühtlasi on töö üldeesmärgiks selgitada kehtiva tahteavalduse regulatsiooni analüüsi abil välja selle efektiivsus ning analüüsida tahte ja avalduse osatähtsust tahteavaldusega seotud küsimuste lahendamisel. Seatud eesmärkide saavutamiseks on töö jagatud neljaks teineteisele loogiliselt järgnevas peatükiks, kus esmalt selgitatakse välja, milline tahteavalduse käsitlus võiks olla Eestis kehtiva regulatsiooni aluseks, seejärel avatakse tahteavalduse mõiste ja tähendus, analüüsitakse tahteavalduse koosseisuelemente ning nende omavahelist suhet tahteavalduse küsimuste reguleerimisel.

Esimene peatükk on sissejuhatus temaatikasse, mille raames käsitletakse tahteavaldust kui õigusinstituuti nii ajaloolisest kui ka võrdlevast aspektist. Siiski ei ole nimetatud peatüki eesmärk tahteavalduse käsitluse sügav ajalooline ja põhjalik võrdlev uurimine, kuna see väljuks antud töö raamidest ja võiks olla omaette töö uurimisobjektiks. Käesoleva töö raames on nimetatud peatükis võrreldud tahteavalduse käsitlusi erinevas ajas ja ruumis, et mõista paremini tahteavalduse regulatsiooni Eesti kehtivas õiguses. Ajaloolise ja võrdleva meetodi kasutamisel on kolm eesmärki: võrrelda tahteavalduse käsitlusi ja regulatsiooni erinevates õigusperekondades, leida ajaloost vastus küsimusele, miks on tahteavaldust erinevates õigusperekondades erinevalt käsitletud ja reguleeritud ning lõppkokkuvõttes jõuda seeläbi tahteavalduse käsitluse lähtekohtade ja põhiolemuseni Eesti õiguskorras. Ühtlasi on esimene peatükk põhjenduseks sellele, miks käesolev töö on valdavalt kirjutatud germaani õigusperekonnas levinud käsitlustele tuginedes.

Teise peatüki põhieesmärgiks on leida vastus küsimustele, mis on tahteavaldus ja milleks on tahteavalduse regulatsioon vajalik. Tahteavalduse mõiste määratlemisel analüüsib töö autor esmalt Eesti Vabariigi põhiseaduse asjakohaseid sätteid, et selgitada välja tahteavalduse funktsioon õiguskorras ja põhiseaduslikud väärtused ning põhimõtted, millele tahteavalduse ja tehingu regulatsioon tugineb. Ühtlasi on tahteavalduse mõiste määratlemisel vajalik analüüsida tahteavalduse ja tehingu omavahelist suhet.

Kolmandas peatükis käsitletakse tahteavalduse sisemist struktuuri ehk tahteavalduse koosseisu. Peatüki eesmärk on analüüsida tahteavalduse koosseisu subjektiivsest ja objektiivsest küljest ning tuua seejuures välja kummagi õiguslikult relevantid aspektid ning selgitada muu hulgas,

millised on tahteavalduse konstitutiivsed koosseisuelemendid ja millised vaid kehtivuseeldused. Seega on kolmanda peatüki eesmärk analüüsida eraldi tahteavalduse kumbagi koosseisuelementi – tahet ja avaldust.

Neljanda peatüki eesmärk on selgitada välja, mis on tahteavalduse kehtivuse aluseks ning milline on tahte ja avalduse vahekord tahteavalduses. Kui ideaaljuhul peaks kolmanda peatüki kohaselt tahteavaldus koosnema omavahel kooskõlas olevast tahtest ja avaldusest, siis neljanda peatüki eesmärgiks on analüüsida eelkõige olukorda, kus tegemist on nn patoloogilise tahteavaldusega, kus tahe ja avaldus lahknevad. Eesmärgi saavutamiseks võrreldakse tahte ja avalduse suhte määratlemiseks loodud teooriaid ning analüüsitakse neis sisalduva dogmaatika asjakohasust kaasaegse tahteavalduse regulatsiooni seisukohast. Lisaks tahte ja avalduse vahekorra määratlemise üldistele alustele analüüsitakse neljandas peatükis ka tahte ja avalduse vahekorda olulisemates tahteavaldusega seonduvates küsimustes, s.o tahte ja avalduse tähendust tahteavalduse jõustumise, tehingu kehtetuse ja tõlgendamise reguleerimisel.

Eesmärkide saavutamiseks kasutatakse töös eelkõige ajaloolist, võrdlevat ja analüütilist meetodit.

Allikatena on töös kasutatud nii eesti- kui ka võõrkeelset õiguskirjandust. Valdavas osas tugineb töö saksakeelsele kirjandusele, kuna vastav eestikeelne kirjandus praktiliselt puudub, samas haakub germaani õigusperekonnas valitsev tahteavalduse käsitus kõige paremini Eestis kehtiva tahteavalduse regulatsiooniga. Võrdlevalt on töös kasutatud ka teistes õigusperekondades valitsevaid tahteavalduse käsitusi. Normatiivmaterjalina on töös analüüsitud nii Eesti kui ka teiste riikide vastavat seadusandlust. Eesti õigusest on peamiseks allikaks tsiviilseadustiku üldosa seadus, mis reguleerib tahteavalduse põhiküsimusi, samas on tehtud viiteid ka teistele tsiviilõiguse aktidele. Samuti on analüüsitud välisriikide õigusakte ja kasutatud asjakohaseid rahvusvahelisi lepinguid. Töös käsitletud teema praktikaga seostamiseks on analüüsitud ka Eesti Vabariigi Riigikohtu praktikat.

Töö autor tänab töö juhendajat prof Paul Varulit asjakohase kriitika ja nõuannete eest ning prof Marju Lutsu ja pr Erika Berberichi (Thomas Berberich Stiftung), tänu kellele oli töö autoril võimalik koguda tööks vajalikku materjali Saksamaal, Münsteri Ülikoolis.

1. TAHTEAVALDUSE KÄSITLUS LÄÄNELIKUS ÕIGUSTRADITSIOONIS

1.1. Tahteavalduse käsitluse kujunemisest

Nii nagu igasugune õiguslik käsitlus, on ka tahteavalduse käsitlus kujunenud teatud ajaperioodi vältel ning selle tekkimisloos võib leida ajaloost teatud eelastmeid, mis ühel või teisel viisil on aidanud kaasa tahteavalduse käsitluse väljakujunemisele.

Käesoleva peatüki eesmärk on selgitada välja need pidepunktid, mis on õigusliku mõtte ajaloos olnud olulised tahteavalduse kui õigusinstituudi tekkimise seisukohalt, aitamaks paremini mõista tahteavalduse olemust ka tänapäevastes õigussüsteemides.

Tahteavaldus kui õigusinstituut on suhteliselt uus nähtus õigusajaloos. Modernsest tehingu- ja tahteavalduseõpetusest saab rääkida alles alates 18.-19. sajandist, mil saksakeelsetel aladel tekkis teatud vaimne ühtsus, hoolimata asjaolust, et neil aladel ei kehtinud ühtne õigus. Saksa modernne eraõigusteadus lähtus sellest vaimsest ühtsusest, ammutas Rooma õigusest materjali, mis sobis kaasaega, süstematiseeris seda ning saavutas õigusteaduses uue taseme pandektistika näol.¹ Pandektalise ehk nn viie raamatu süsteemi² kohaselt käsitletakse tsiviilõiguse üldisi, kogu tsiviilõiguse seisukohalt tähendust omavaid küsimusi üldosas ning üksikküsimusi eraldi neljas suhteliselt iseseisvas, asja-, võla-, perekonna- ja pärimisõiguse osas. Seejuures peetakse pandektistika suurimaks saavutuseks üldiste abstraktsete käsitluste loomist ja koondamist üldosasse, sh tehingu ja tahteavalduse käsitluse väljatöötamist.³ Seega kujunes tahteavalduse õpetus välja suhteliselt hilja, kuid selle eelastmeid võib õiguse ajaloos leida juba varasematest perioodidest.

Tehingu ja tahteavalduse käsitluse lähtekohtadeks võib ajalooliselt pidada ühelt poolt Rooma õiguses tuntud lepingukäsitlust, mis oli aluseks modernse lepingu mõiste väljatöötamisele 17.-

¹ Lähemalt vt: M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (Hrsg). Historisch-kritischer Kommentar zum BGB. Band 1, Allgemeiner Teil, §§ 1-240, versch. Bearbeiter. Tübingen, 2003, S 4-7; W. W. Flume. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Bd. 2. Das Rechtsgeschäft. 4. Aufl. Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokyo, Hong Kong, Barcelona, Budapest, 1992. S 28.

² Seejuures märgib W. Flume, et nimetus pandektistika on iseenesest eksitav, viidates justkui Justinianuse valitsemisajal koostatud seadustekogu sisalduvatele pandektidele ja selle süsteemile. Tegelikult jõudis õigusteadus pandektisüsteemi ja selles sisalduvate abstraktsete käsitlusteni siiski alles 19. saj. Vt: W. Flume, op cit, S 28. Samal seisukohal ka M. Luts. Võtta kordki vabadust tõsiselt: Eesti eraõigusreform kui ajalooline ja humanitaristlik väljakutse. – Juridica 2003, nr 4, lk 264.

³ W. Flume, op cit, S 28.

18. sajandil; teisalt aga juba Aristotelese poolt väljatöötatud õigustoimingu mõistet, millele tuginedes tekkis 18.-19. sajandil vajadus süstematiseerida õigustoiminguid ning luua üldmõisteid.⁴

Rooma õiguse allikad ei tundnud termineid „tehing” ja „tahteavaldus”. Abstraktsed mõisted ja definitsioonid olid Rooma õigusele tundmatud, nagu oli tundmatu ka pandektiline süsteem.⁵ Siiski leiab enamus autoreid, et klassikalises Rooma õiguses kirjeldati lepingu tuumana kokkulepet (*conventio*), mis saavutati poolte tahete kooskõlastamise kaudu ning nimetatud, tahteavaldusega tihedalt seotud lepingu element kandus Rooma õigusest läbi keskaegsete juristide tööde edasi ka modernsesse lepingumudelisse.⁶ Seega tuleb tõdeda, et lepingu üldine mõiste ja selle oluline koostisosa – kokkulepe ei olnud ei Rooma õiguses ega ka keskaegsete juristide töödes põhjalikult läbi töötatud, küll oli aga Rooma õigus oluliseks allikaks lepingu mõiste hilisemale kujunemisele.

Lähem lepingu olemuse ja ühtlasi lepingu oluliste elementide analüüs ning püüded luua lepingu üldmõiste leidis aset alles 16.-17. sajandil loomuõiguse filosoofia ideede valguses.⁷

Esmalt jõuti translatiivse lubaduslepingu mudelini,⁸ mille kohaselt tulenes lepingu õiguslik jõud ühe lepingupoole poolt teisele antud lubadusest midagi teha.⁹

Seejärel hakati üha enam teadvustama poolte kokkulepet kui lepingu tuuma.¹⁰ Leiti, et antud lepinguline lubadus vajab kehtivuseks ka teise poole poolt vastuvõtmist, mis sisuliselt tähendas kokkuleppe saavutamist.

⁴ Viidatud seisukohal M. J. Schermeier. Lähemalt: M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann. (Hrsg), S 355-358.

⁵ Tahteavalduse eelastmetest Rooma õiguses vt. lähemalt: W. Flume, S 28; H. Honsell, T. Mayer-Maly, W. Selb. Römisches Recht. 1987, S 86; A. Manigk. Willenserklärung und Willensgeschäft. Aalen. 1970, S 27; M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann. (Hrsg), S 355-358; 404-406.

⁶ Vt: M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann. (Hrsg), S 355; K.-P. Nanz. Die Entstehung des Allgemeinen Vertragsbegriffs im 16. bis 18 Jahrhundert. München, 1985, S 9

⁷ K.-P. Nanz, op cit, S 10

⁸ Originaaltekstis: *der translative Versprechensvertrag*

⁹ H. Grotiuse kolmeastmelise lubadusõpetuse kohaselt ei olnud leping mitte tahteavalduste kooskõlastamine, vaid üksnes ühepoolse lubaduse eesmärgipärane üleandmine teisele poolele. Lepingu mõiste keskpunktis oli lubadus (*promissio*), mitte kokkulepe (*consensus*). Siiski ei ole ka väljendatud lubadus iseenesest siduv (esimene aste), siduvuseks peab lubaja tahe olema seotud tema enese poolt väljavalitud eesmärgiga (teine aste ehk *pollicitatio*) ning lõplikult saab lubadus siduva lepingulise iseloomu, kui *pollicitatio* kõrvale astub tahe anda lubaduse saajale üle õigus nõuda lubaduse täitmist (*alienatio*). Lähemalt vt: K.-P. Nanz. op. cit S 146, 148; R. Zimmermann (Hrsg). Rechtsgeschichte und Privatrechtsdogmatik. Heidelberg. 1999. S 191-192

¹⁰ Arvatavasti tõi esimesena S. Puffendorf modernsesse lepingumudelisse olulise elemendina poolte kokkuleppe - konsensuse, mis oli kohustuse tekkimise aluseks. Seejuures sisaldas tema käsitlus konsensuse osas arvukalt

Selliste ideede pinnalt ja ühtlasi vastureaktsioonina lubaduslepingu mudelile töötas 19. sajandil ajalooline koolkond välja ühendatud tahteavaldustest koosneva lepingumudeli,¹¹ kus lepingu keskseks elemendiks ja kehtivuse aluseks oli poolte ühine tahe.¹² Selle tulemusena sai klassikalises lepinguõiguses lepingu olulisimaks elemendiks poolte vabatahtlik kokkulepe. Vabatahtlikust kokkuleppest tulenes ka lepingu siduvus.¹³

Erialakirjanduses on valdavalt asutud seisukohale, et modernses lepingumõistes sisalduvat konsensuse käsitlust võib pidada tahteavalduse õpetuse eelastmeks, kuna see käsitles hilisema tahteavalduseõpetuse seisukohalt olulisi, tahte avaldamisega seonduvaid küsimusi, samas jäi see käsitlus mõnevõrra kitsamaks, piirdudes vaid kahe- ja mitmepoolsete tehingute käsitlemisega.¹⁴ Tahteavaldust ei käsitletud eraldi õigusinstituudina, vaid pigem kõiki tahteavaldusi kui kokkulepet ühe lepingu raames tervikuna.

Lisaks lepinguõigusest pärinevale konsensuse käsitlusele on õigusosalases kirjanduses tahteavalduse käsitluse kujunemist seostatud ka Aristotelese toimingumõistega.¹⁵ Aristotelese käsitluse järgi on inimese toiming tema hinge võime toimida ja tegutseda loogilise arutelu kohaselt, samas eristab ta ka vabatahtlikke ja vastu tahtmist tehtud toiminguid ning seostab vaba otsustuse vastutusega.¹⁶ Väidetavalt sai see ka ajaloolisele koolkonnale lähtekohaks õiguslikku tähendust omavate toimingute sisuliseks süstematiseerimiseks ja abstraktsete üldmõistete väljatöötamiseks. Abstraktsete õigusmõistete loomise tulemusena jõuti esmalt õigustoimingu ning hiljem ka tehingu mõisteni, kusjuures abstraktsiooni viimaseks astmeks võib pidada tahteavalduse mõiste ja käsitluse väljatöötamist ajaloolise koolkonna filosoofiliste käsitluste valguses 18. sajandi lõpus – 19. sajandi alguses.¹⁷

elemente, mis hiljem tahteavalduse õpetuses kasutust leidsid. Sama käsitlust jätkas ka C. Wolff. Lähemalt: Nanz, op cit, S 154-155.

¹¹ Originaaltekstis: *das Vertragsmodell der vereinigten Willenserklärungen*.

¹² Ajaloolise koolkonna esindajad leidsid, et loomuõiguse translatiivne lubaduslepingu mudel, mis konstrueerib lepingu kui õiguse ülekandmise ja õiguse omandamise tehingu, on lepingulise konsensuseidee moonutamine. Seetõttu konstrueerisid nad pandektilise lepingumudeli, mille keskpunktis seisis üksmeelsete tahteavalduste ühendamise, kui lepingu tuum. Lubaduse ülekandmise asemele astus tahete ühendamise ning leping ei seisnenud enam mitte teisele poolele lubatu suhtes nõudeõiguse andmises, vaid mõlema poole vabas tahteavalduste ühendamises, mille tulemusel tekkis ühine, terviklik lepingutahe. Zimmermann, op cit, S 198-199.

¹³ Samal seisukohal: I. Kull, M. Käerdi, V. Kõve. *Võlaõigus I*. Üldosa. Tallinn. 2004. Lk 50.

¹⁴ Vt nt: Zimmermann, op cit, S 189.

¹⁵ Elköige M. J. Schermeier. Lähemalt: M. Schmoekel, J. Rückert, R. Zimmermann. (Hrsg), op cit, S 355-358.

¹⁶ Lähemalt: Aristoteles. *Nikomachose eetika*. Sine loco, 1996. I raamat p 7 ja III raamat p 1. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.ut.ee/klaskik/aristoteles/nikomachos/> 29.04.2005

¹⁷ Lähemalt: M. Schmoekel, J. Rückert, R. Zimmermann. (Hrsg), op cit, S 356.

Seega on tahteavalduse kui õigusinstituudi tekkimisel olnud oluline roll nii lepingu mõiste, eelkõige selle olulisima elemendi, konsensuse väljatöötamisel klassikalise lepingumõiste osana kui ka õigustoimingute, sh tehingu abstraktse käsitlese tekkimisel pandektistika raames. Modernne lepinguõigus sisaldas ideid, mida aluseks võttes hakati looma abstraktseid õigusmõisteid ning jõuti modernse tehingu- ja tahteavalduseõpetuseni.

Kuigi tahteavalduse käsitlese kujunemise perioodil 18. sajandi lõpus - 19. sajandi alguses ei olnud õigusteadlaste töödes terminoloogia veel ühtlustunud ega kasutatud terminit tahteavaldus, tegelesid õigusteadlased juba sel perioodil sisuliselt tehingu ja tahteavalduse probleemistikaga.¹⁸

Oma klassikalise kuju sai tehinguõpetus ning ühes sellega ka õpetus tahteavaldusest Savigny töös „System des heutigen Römischen Rechts.“¹⁹ Savigny leidis, et "tahteavalduse või tehingu all tuleb mõista selliseid juriidilisi asjaolusid, mis ei ole mitte ainult vabad toimingud, vaid milles on ühtlasi toimija tahe suunatud vahetult õigussuhete tekkimisele või lõppemisele. Seejuures tuleb kaaluda kolme momenti: tahet kui seesugust, tahteavaldust ja tahte vastavust avaldusele." Ta rõhutas, et tahteavaldus teenib sisemise tahte teistele inimestele avalikustamise eesmärki, eristades seega ka sisemist ja välimist tahet. Samuti leidis ta, et tahteavaldus ise võib olla kas selgelt väljendatud või vaikimisega edasi antud.²⁰

Seejuures käsitles Savigny tehingut ja tahteavaldust kui sünonüüme, ning keskendudes tahtemomendile, kasutaski ta enamasti terminit tahteavaldus. Rõhutades isiku privaatautonoomse tahte tähtsust, oli ta ühtlasi ka tahteteooria pooldajaks.²¹

Lisaks Savignyle, kes on kahtlemata tahteavalduse käsitlese kujunemisele suurima panuse andnud, on tahteavalduse käsitlest kujundanud ka paljud hilisemad õigusteadlased ning see on leidnud tee nii õigusdogmaatikasse kui ka mitmete õiguskordade tsiviilõigusesse, eelkõige Saksamaa tsiviilseadustikku, aga ka Eesti tsiviilõigusesse.

¹⁸ Näiteks võib leida Thibaut' kirjutisest "System des Pandektenrechts" (1818) iseseisva peatüki tahtetoimingutest, mis sisult vastab tänapäevases õigusmõtlemises tuntud tahteavaldusele, kus ta väidab et "õigused ja kohustused peavad millegi seadusest väljaspool eksisteeriva kaudu teostuma. Reeglina peab see läbi tahtetoimingute /.../ juhtuma, olgu siis kas läbi kahepoolsete (lepingute) või ühepoolsete ... toimingute./.../ Tahtetoiminguid, mis taotleavad õiguslike suhete loomist, nimetatakse õiguslikeks tehinguteks."¹⁸ Seejuures tuli ta välja ka mõttega tahteavaldus lepingu mõistest eraldada, väites et "tahtetoimingute õpetus võiks üldsegi üldosasse ette toodud olla." Viidatud läbi: Manigk, op cit, S 31.

¹⁹ W. Flume, op cit, S 30.

²⁰ Viidatud läbi: Manigk, op cit, S 33-34.

²¹ W. Flume, op cit, S 30.

1.2. Tahteavalduse käsitus kaasajal

1.2.1. Läänelike õigusperekondade erinevused tahteavalduse käsitlemisel

Võrdlev õigusteadus on loonud õpetuse õigusperekondadest, mis võimaldab suure hulga erinevaid õiguskordi grupeerida erinevateks õigusperekondadeks. Mitmetest sarnastest õiguskordadest õigusperekondade moodustamine muudab lihtsamaks erinevatest õiguskordadest ülevaate saamise ning lihtsustab ühtlasi ka erinevate õiguskordade võrdlevat uurimist, kuna igas õigusperekonnas leidub õiguskordi, mis kogu ülejäänud gruppi esindavad ja kogu õigusperekonda iseloomustavad.²²

Kaasajal valitseva arvamuse kohaselt²³ võib lääneliku õigustraditsiooniga õiguskorrad liigitada tinglikult kahe suurema süsteemi vahel: Angloameerika ehk üldise õiguse perekonna²⁴ ja Mandri-Euroopa ehk tsiviilõiguse perekonna vahel. Mandri-Euroopa õigusperekond on omakorda jaotatav romaani²⁵ ja germaani²⁶ õigusperekonnaks. Neile lisaks võib veel eristada Põhjamaade²⁷ õigusperekonda.

Sarnaste õiguskordade koondamine ühtseteks õigusperekondadeks annab hea võimaluse ka tahteavalduse kui õigusinstituudi võrdlevaks uurimiseks läänelikus õigustraditsioonis, kuivõrd kõigi üksikute õiguskordade käsitlemine väljuks käesoleva töö piiridest.

Alljärgnevate alapeatükkide eesmärk on selgitada tahteavalduse rolli erinevates läänelikes õigusperekondades, käsitleda nende sarnasusi ja erinevusi ning, kus võimalik, kajastada ka õigusperekonnasiseseid olulisemaid erinevusi tahteavalduse käsitlemisel. Seega on käesoleva peatükki eesmärk teha kindlaks, kuidas erinevad õigusperekonnad käsitlevad tahteavaldusega seonduvaid probleeme; ühtlasi aga ka põhjenduseks, miks käesolev töö on valdavas osas kirjutatud germaani õigusperekonnas levinud käsitlustele tuginedes.

²² Vt: R. Narits. *Õiguse entsüklopeedia*. 2004, lk 212; K. Zweigert, H. Kötz. *Einführung in die Rechtsvergleichung*. 3. neubearb. Aufl. Tübingen. 1996. S 62.

²³ Vt nt: T. Anepaio, A. Hussar, K. Jaanimägi jt. *Sissejuhatus õigusteadusesse*. Loengud. Tallinn. 2003. lk 20-22; Zweigert, K. Kötz, H. *Einführung in die Rechtsvergleichung*. 3. neubearb. Aufl. Tübingen. 1996. S 67-71.

²⁴ Elköige Inglise ja USA õiguskord.

²⁵ Elköige Prantsuse, Hispaania, Itaalia, Belgia, Hollandi ja Portugali õiguskord.

²⁶ Elköige Saksa, Austria, Šveitsi, Kreeka, Türgi ja Jaapani õiguskord.

²⁷ Elköige Rootsi, Norra, Taani, Soome ja Islandi õiguskord.

Sissejuhatuseks järgnevatele alapeatükkidele tuleb tõdeda, et „(t)ahet ja tahteavaldust peetakse lepingu kohustuslikeks elementideks nii Mandri-Euroopa kui ka üldise õiguse maades”.²⁸ Samas pole tahteavalduse eraldi regulatsioon ja teoreetiline käsitus mitte igas õigusperekonnas levinud. Pigem on see omane vaid germaani õigusperekonnale.

Tahteavaldus kui abstraheritud ja kõiki tehinguid puudutav õigusinstituut pärineb ajalooliselt 19. saj. saksa õigusteadlastelt,²⁹ kes on loonud tervikliku tahteavalduse käsitluse ning regulatsiooni tsiviilõiguse raames. Seega on mõistetav, miks omab tahteavaldus suurimat tähendust just germaani õigusperekonnas.³⁰

Samas võib tahteavaldusele sarnaseid elemente leida ka romaani õigusperekonnast, kus puudub küll germaani õigusperekonnale omane üldistatud käsitus tehingutest ja tahteavaldusest ning vastav regulatsioon; samas mängib aga tahteavaldus kohustisõiguses lepingute sõlmimisel esmatähtsat rolli. Ühtlasi leidub õigusalasest kirjanduses käsitlusi tahteavalduse kohta, mis on seostatav germaani õigusperekonna mõjudega romaani õigusperekonnale.³¹

Põhjamaade õigusperekond tunneb samuti terminit tahteavaldus (tehing), kuid tulenevalt Põhjamaade õigusperekonna praktilisest lähenemisest kõigile õigusküsimustele, puudub neis õiguskordades abstraktne tahteavalduse käsitus. Küll on aga reguleeritud tehingutega seonduvad praktilised küsimused.³²

Kõige vähem pidepunkte tahteavalduse käsitlusele leidub ehk Angloameerika õigusperekonnas, kus erinevast õigismõtlemisest tingituna puuduvad abstraktsed käsitlused, seega nii tahteavalduse regulatsioon kui ka laiaulatuslik teoreetiline käsitus. Ühtlasi seisab valitseva arvamuse kohaselt ka lepingute sõlmimisel esikohal vastutasu lubadus, mitte poolte tahete kooskõlastamine; tahtel ja tahteavaldusel on vaid täiendav funktsioon lepingute sõlmimisel. Siiski võib ka Angloameerika lepinguõiguses märgata teatud Kontinentaal-Euroopa mõjutusi, mistõttu on poolte kokkulepet lepingu sõlmimisel kohati esmatähtsaks peetud.³³

²⁸ I. Kull. Lepinguõigus I. 1999. Lk 27.

²⁹ Vt. *supra* 1.1.

³⁰ Lähemalt: *infra* 1.2.3.3.

³¹ Lähemalt: *infra* 1.2.3.2.

³² Lähemalt: *infra* 1.2.4.

³³ Lähemalt: *infra* 1.2.2.

1.2.2. Tahteavaldus Angloameerika õigusperekonnas

Nagu eelpool mainitud, ei ole Angloameerika õigusperekonnas tahteavalduse instituut sellisel kujul tuntud nagu Mandri-Euroopas, eriti germaani õigusperekonnas. Üldises õiguses puudub meile tuntud õpetus tehingust ja tahteavaldusest, puuduvad ka eraõiguse kodifikatsioonid, mis reguleeriksid tahteavalduse küsimusi.

Eelkõige tuleb siin põhjuseid otsida mõlema õigusperekonna erinevast juriidilisest mõtlemisviisist: Mandri-Euroopas on levinud abstraktne normikeskne mõtlemine, Angloameerikas seevastu pretsedendikeskne lähenemine.³⁴ Seetõttu on ka mõistetav, et Angloameerika õigusperekond ei tunne abstraktset õpetust tehingust ja tahteavaldusest, nagu see on levinud teatud Mandri-Euroopa õiguskordades.

Võttes Angloameerika õigusperekonna iseloomustamisel aluseks briti õiguse, võib tõdeda, et ka Angloameerika õiguses eristatakse kohustusi, mis sõltuvad isiku tahtest (*voluntary transactions*) ja neid, mis ei sõltu (*involuntary transactions*). Tahtekohased kohustused tekivad kohustatud isikuga vastava kokkuleppe saavutamisest (tavaliselt lepingust); tahtest sõltumatud kohustused tekivad, kui sellise kohustuse on isikule pannud selleks pädev võimuorgan või on isik ise oma tegudega (kahju tekitamisega) endale kohustuse tekitanud.³⁵ Seega võiks Angloameerika õigusperekonda kuuluvates õiguskordades leida tahteavaldust puudutava käsitluse lepinguõigusest.³⁶

Käsitledes Angloameerika lepingumudelit lepingu mõiste ajaloolise arengu taustal, tuleb tõdeda, et Angloameerika õigus lähtus ajalooliselt mitte modernsest lepingu mõistest,³⁷ mis tugines poolte tahete ühtlustamise ideele, st kokkuleppele, vaid võttis lepingu mudeli kujundamisel aluseks ajalooliselt varasema, lubadusele tugineva lepingulise kohustuse.³⁸ Sellest tulenevalt on ka mõistetav, et Angloameerika lepingu mudel erineb Mandri-Euroopas

³⁴ Mandri-Euroopas on õigus arenenud läbi Rooma õiguse normide tõlgendamise abstraktseks normistikuks, Angloameerika õigusperekonnas aga pikaajalise kohtupraktika kaudu traditsiooniks muutunud. Põhimõtteliselt haakub nimetatud erinev juriidiline mõtlemine ka Mandri-Euroopas ja Angloameerika õigusperekonnas levinud üldiste arusaamadega: vana maailma inimesed kalduvad kõike ette planeerima, ette kindlaks määrama; uue maailma inimesed suhtuvad ellu probleemikeskselt ja lahendavad konkreetseid probleeme alles siis, kui elu nende probleemide lahendamist neilt nõuab. Nii on ka õiguspõhine mõtlemine Mandri-Euroopas teoreetiline, Angloameerika õigusperekonnas aga empiiriline. Lähemalt: K. Zweigert, H. Kötz, op cit, S 69.

³⁵ Vt: F. Lyall. An Introduction to British Law. Vol 1. Baden-Baden. 1994. P 176.

³⁶ Ka W. Flume leiab, et tahteavalduse probleeme käsitletakse Angloameerika õigusperekonnas lepinguõiguses (the law of contract). Vt: W. Flume, op cit, S 31.

³⁷ Vt: Loomuõiguslik lepingumudel: supra 1.1.

³⁸ Vt: Grotiusi kolmeastmeline lubadusõpetus: supra 1.1; lisaks: I. Kull, op cit, lk 16.

tuntust, mistõttu on ka tahteavaldusel õigustoiminguna teistsugune roll ja koht õigussüsteemis. Tahteavaldus ei ole esmatähtis lepingulise kohustuse tekkimiseks, kuid see on siiski lepingu oluline element.³⁹

Erialase kirjanduse kohaselt on Angloameerika lepinguõiguses lepingu üheks oluliseks elemendiks tahe olla õiguslikult seotud⁴⁰ ning selline tahe peab olema ka väljendatud.⁴¹ Seega võiks rääkida tahteavaldusest lepingu sõlmimisel.

Samas ei saa siiski Angloameerika lepinguõiguses kajastatud tahte ja avalduse momenti pidada tahteavalduseks Mandri-Euroopa mõistes. Angloameerika lepinguõiguse kohaselt ei muuda tahe ega tahteavaldus kokkuleppeid siduvaks, nagu see on Mandri-Euroopa kohustisõiguses. Angloameerika õigusperekonnas on tahtel ja kokkuleppel vastutasu lubamise (*consideration*) kõrval vaid täiendav funktsioon lepinguliste lubaduste siduvuse üle otsustamisel.⁴²

Vastutasuta kokkulepped ei ole Angloameerika õigusperekonnas õiguslikult siduvad, hoolimata sellest, et pooltel oli tahe olla õiguslikult seotud ja seda ka väljendati.⁴³

Samas võib kaasajal märgata Angloameerika lepinguõiguses Mandri-Euroopa lepinguõiguse mõjutusi, mis väljendub ka tahte kui lepingu elemendi tähtsuse tõusus. Mõnede autorite arvates on aga tahe olla õiguslikult seotud Angloameerika lepinguõiguses üleliigne, kuna lepingule annab õigusliku jõu juba vastutasu lubadus.⁴⁴

Seega erineb Angloameerika õigusperekonnas levinud arusaam tahteavalduse osatähtsusest lepingu siduvuse küsimuses Mandri-Euroopalikest arusaamadest ning tuleb tõdeda, et Angloameerika lepinguõiguses ei käsitleta lepingu poolte tahet ja selle väljendamist lepingu siduvuse seisukohast kõige olulisema elemendina.

³⁹ Eelkõige väljendub see offerdi ja aktsepti käsitlemises lepingu oluliste koostisosadena. Vt. I. Kull, lk 18; M. Jewell. *An Introduction to English Contract Law: for German Readers with Exercises*. 1. Aufl. Baden-Baden. 1997. P 25.

⁴⁰ Vt. I. Kull, op cit, lk 18; F. Lyall, op cit, p 178; M. Jewell, op cit, p 38-42.

⁴¹ Põhimõtteliselt kajastub tahte väljendamine offerdi ja aktsepti tegemises, mis on lepingu olulisteks elementideks. Lähemalt vt: P. Birks. *English Private Law*. Vol II. Oxford. 2000. P 6-13; M. Jewell, op cit, p 25-37;

⁴² Eeltoodud väidet kinnitab ka lepingu mõiste määratlemine lubaduse mõiste kaudu Angloameerika lepinguõiguses: leping on jõustatav lubadus. Lähemalt: I. Kull, lk 18 ja 27.

⁴³ M. Jewell, op cit, p 49.

⁴⁴ M. Jewell peab tahet olla õiguslikult seotud siiski lepingu oluliseks elemendiks, möönab aga samas, et see on Mandri-Euroopa lepinguõigusest pärit element. Vt: M. Jewell, op cit, p 46.

1.2.3. Tahteavaldus Mandri-Euroopa õigusperekondades

1.2.3.1. Mandri-Euroopa õigusperekondade ühised lähtekohad

Mandri-Euroopa õigusperekonnast kui tervikust saab rääkida seetõttu, et Mandri-Euroopa õiguskordade kujunemisel on nende ühiseks ajalooliseks allikaks olnud Rooma õigus. See on kõigile tänapäevastele Mandri-Euroopa õiguskordadele mingil määral mõju avaldanud, mistõttu on nad ka teatud määral sarnased. Eriti paistab see silma võrdluses Angloameerika õigusperekonnaga.⁴⁵

Samas on õiguse edasine ajalooline areng eraõiguse kodifitseerimise käigus Mandri-Euroopa erinevates piirkondades olnud erinev, mistõttu võib Mandri-Euroopa õigusperekonna siseselt eristada suhteliselt erinevat romaani ja germaani õigusperekonda.⁴⁶

Romaani ja germaani õigusperekondi eristab eelkõige erinev lähenemine Rooma õigusele ning tsiviilõiguse kodifitseerimise ajal valitsenud erinevad arusaamad kodifitseerimisest ning Rooma õiguse retseptisoonist.

Nii romaani kui germaani õigusperekonnas on eraõiguse kodifitseerimisel aluseks võetud Rooma õigus, kuid see kuidas Rooma õigust kodifitseerimisel käsitleti, oli erinev.⁴⁷ Romaani õigusperekonna tsiviilõiguse koodeksid on valdavas osas koostatud 18. sajandi algul valitsenud loomuõiguse dogmaatika kohaselt; germaani õigusperekonna tsiviilõiguse iseärasused tulenevad eelkõige 19. sajandil ajaloolise koolkonna poolt väljakujundatud pandektistika eripärast.

Mandri-Euroopa õigusperekonna jagunemine romaani ja germaani õigusperekonnaks on oluline ka tahteavalduse kui õigusinstituudi käsitlemisel. Tahteavalduse käsitlust ja regulatsiooni kummaski õigusperekonnas uurides ilmneb, et nende õigusperekondade eristamine on ka antud teema puhul relevantne, kuna tahteavalduse kui iseseisva

⁴⁵ Mandri-Euroopa õiguskordi iseloomustab lisaks ühisele ajaloolisele algallikale ka sarnane abstraktne juriidiline mõtlemine ja tuginemine seadusõigusele. Lähemalt: K. Zweigert, H. Kötz, op cit, S 68-71.

⁴⁶ Lähemalt romaani ja germaani õigusperekonna eristamisest vt: K. Zweigert, H. Kötz, S 68-71; Mandri-Euroopa eraõiguse koodeksite kujunemisest vt: M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 2-8.

⁴⁷ Germaani õigusperekonna lähenemist Rooma õigusele iseloomustab ehk kõige paremini Savigny eessõna tema teosele „System des heutigen Römischen Rechts”, kus ta leiab, et kogu õiguses tuleb üles leida see, mis on pärit Rooma õigusest, et me ebateadlikult end sellest juhtida ei laseks; loobuda tuleb õigusest, mis tegelikkuses juba surnud on ning kogu materjal tuleb kaasaja valguses läbi vaadata, noorendada. Refereeritud läbi: M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 6.

õigusinstituudi regulatsioon on tuntud vaid germaani õigusperekonnas, samuti on tahteavalduse terviklik teoreetiline käsitus omane eelkõige germaani õigusperekonnale. Samas on tahteavalduse probleematikat käsitletud ka romaani õigusperekonnas, eelkõige germaani õigusperekonna eeskujul.

1.2.3.2. Tahteavaldus romaani õigusperekonnas

Romaani õigusperekonna vanimaks ja olulisimaks seaduskoguks ka kaasajal on kahtlemata kahesaja aasta vanune Prantsusmaa tsiviilkoodeks (edaspidi: *Code civile*),⁴⁸ mis on mitmetes õiguskordades ülevõetud või mille eeskujul on paljud teisedki Mandri-Euroopa õiguskorrad oma tsiviilseadustiku koostanud.⁴⁹

Loomuõiguse kodifitseerimise tulemusena tekkinud romaani õigusperekonna koodeksite süstemaatika vastab 18. sajandi lõpu - 19. sajandi alguse õigusteaduses valitsenud dogmaatikale ning tolelaegsed tsiviilkoodeksid järgivad ülesehituselt Gaiuse süsteemi,⁵⁰ olles seejuures ka kasuistlikumad hilisemate koodeksitega võrreldes. Kuna õigusteadus ei olnud nende koodeksite koostamise ajaks saavutanud piisavat abstraktsioonitaset, puudub neis koodeksites üldosa, mis reguleeriks tehinguid ja tahteavaldust kui tehingu olulist osa. Seega tahteavalduse mõistet *Code civile* ei tunne. Samas võib tahteavaldust puudutava regulatsiooni leida võlaõigusest.⁵¹

Prantsuse õigusteadus teeb vahet juriidilistel toimingutel, mis sõltuvad isiku tahtest (*actes juridiques*) ja neil, mis ei sõltu (*faits juridique*). Tahtest sõltuvad õigustoimingud on põhimõtteliselt samastatavad meie mõistes tehingutega, seejuures on Prantsuse õiguses rõhk just kahepoolsetel tehingutel - lepingutel, ning lepingu olulisimal elemendil – poolte tahete kooskõlastamisel, kokkuleppel (*consentement*).⁵²

⁴⁸ Code civile. Kättesaadav: www.legifrance.fr

⁴⁹ Nt: Belgia ja Luxemburg jätsid peale iseseisvuse saavutamist oma aladel kehtima Code civile'i; Hispaania, Portugal, Itaalia, Rumeenia ja Hollandi 19. saj. tsiviilkoodeksid koostati Code Civile'i eeskujul. Lähemalt: U. Hübner. Einführung in das französische Recht. 3. völlig neubearb. Aufl. München. 1994. S 137; M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 4.

⁵⁰ Seega on romaani õigusperekonna tsiviilkoodeksitele iseloomulik jagunemine reeglina kolme ossa: personae, res, actiones. Lähemalt: U. Hübner, op cit, S 139; P. Kindler. Einführung in das italienische Recht: Verfassungsrecht, privatrecht und internationales Privatrecht. München. 1993. S 80-81.

⁵¹ Vt: W. Flume, op cit, S 31.

⁵² Vt: U. Hübner, op cit, S 141.

Samas pole ka tahteavalduse õpetus romaani õigusperekonna õigusteaduses päris tundmatu.

19. sajandil õigusteaduses esilekerkinud pandektistika on mõju avaldanud ka romaani õigusperekonnale, mistõttu on kaalutud ka prantsuse õigusesse tehinguõpetuse ülevõtmist ning ühtlasi ka tahteavalduse kui keskse kategooria loomist ning selle tulemusel kasutatakse prantsuse õiguslalases kirjanduses sageli terminit *déclaration de volonté* kui *consentement* sünonüümi.

Peamine tahteavaldusega seonduv probleem, mida romaani õigusperekonna vastavas erialakirjanduses rõhutatakse, on küsimus tahte ja avalduse omavahelisest suhtest – kas ja millistel juhtudel saab avaldust lugeda tahteavalduseks, kui see ei ole vastavuses tahtega.⁵³

Õiguslase kirjanduse kohaselt on ka prantsuse tsiviilõiguses oluline nii tahe, kui ka selle teatavaks tegemine; tahte erinevate momentide (tegutsemistahe, avaldamistahe, tehingutahe) eristamine on küll tundmatu, kuid tahte erinevad väljendusviisid (nt. sõnaselge ja vaikimisi avaldus) leiavad koodeksis kajastamist; tahteavalduse liigitamine vastuvõtmist vajavateks ja mitte vajavateks ei ole prantsuse õiguses küll tuntud, samas leidub aga tehingu liike, mis vajavad kindlasti ka vastuvõtmist.⁵⁴

Samas on leitud, et Prantsuse õiguses on raskuspunkt siiski kahepoolsetel tehingutel, kuna ühepoolsete tehingute abstraktne regulatsioon puudub. Tulenevalt Prantsuse õiguse eripärast, kohaldatakse siiski lepingu üldpõhimõtteid tihti ka muudele tehingutele. Seejuures käsitletakse tahteavalduse küsimusi mõnevõrra erinevalt võrreldes germaani õigusperekonnaga.⁵⁵

Seega on *Code civile* ajalisel hilisemate seadustikega võrreldes vähem süstematiseeritud ja abstraheeritud, puuduvad üldosasse koondatud üldmõisted, mistõttu puuduvad ka tehingu ja tahteavalduse abstraktsed, kõiki tehingutüüpe hõlmavad mõisted. Samas on aga tahte kooskõlastamine lepingute sõlmimisel sisuliselt olulisim tingimus ning lepingute üldregulatsiooni kohaselt lahendatakse ka ühepoolsete tehingutega seonduvad probleemid.

Sarnaselt *Code civile*’ile on tahteavaldusega seotud küsimused reguleeritud ka teistes romaani õigusperekonna tsiviilseadustikes, mille loomisel on prantsuse tsiviilkoodeks suureks

⁵³ Lähemalt: M. Ferid, H. I. Sonnenberger. Das Französische Zivilrecht. Bd. 1/1. Teil 1. Allgemeine Lehren des französischen Zivilrechts: Einführung und allgemeiner Teil des Zivilrechts. 2. Aufl. Heidelberg. 1994. S 413-414; P. Kindler, op cit, S 96.

⁵⁴ Lähemalt: M. Ferid, H. I. Sonnenberger, op cit, S 414-420.

⁵⁵ Lähemalt: U. Hübner, op cit, S 141-144; M. Ferid, H. I. Sonnenberger, op cit, S 414-421.

eeskujuks olnud. Nii puudub ka teistes romaani õigusperekonna koodeksites⁵⁶ kogu seadustiku seisukohalt tähtsust omav ja üldisi põhimõtteid koondav üldosa ning tahteavalduse problemaatika sisaldub võlaõigust reguleerivas jaos.⁵⁷

1.2.3.3. Tahteavaldus germaani õigusperekonnas

Germaani õigusperekonda iseloomustab kõige paremini Saksa tsiviilseadustik,⁵⁸ (edaspidi: BGB) mis ajaloolisest aspektist vaadatuna on suhteliselt hiline tsiviilõiguse kodifikatsioon Mandri-Euroopas aset leidnud kodifitseerimislaines. Teisalt peitubki just selles BGB eripära võrreldes varasemate koodeksitega. BGB koostamise ajaks oli õigusteadus⁵⁹ jõudnud tasemele, mille tulemusena loodi abstraktsetele käsitlustele tuginev pandektiline süsteem ning see kajastus ka seadustiku enese regulatsioonis. Seetõttu võib germaani õigusperekonnas täheldada ääretut püüdlemist abstraktse kõikehõlmava täiusliku süsteemse regulatsiooni poole.

Nimetatud püüdluste parimaks näiteks võib pidada pandektistika dogmaatika kohaselt tsiviilõiguse üldosa toomist kõigi teiste tsiviilõiguse osade ette, mistõttu kehtivad selles sisalduvad üldpõhimõtted kogu tsiviilõiguse suhtes. Üheks üldosa olulisimaks instituudiks on ka tehing kui õigusliku tagajärje esilekutsumisele suunatud toiming, mille olulisimaks elemendiks on tahteavaldus. Seega käsitleb pandektiline õigus tahteavaldust kui kõigi tehingute olemuslikku komponenti ning rõhutab tema osatähtsust kogu tsiviilõiguse suhtes, tuues tahteavalduse regulatsiooni võlaõigusest kogu tsiviilõiguse ees seisvasse üldosasse, kuna lisaks võlaõigusele sisaldavad tehinguid ka kõik teised tsiviilõiguse harud.

Pandektilisest süsteemist lähtudes on koostatud nii BGB⁶⁰ kui ka rida selle poolt mõjutatud kodifikatsioone.⁶¹

BGB reguleerib tahteavaldusega seonduvat üldosa tehingute peatükis, mistõttu pole kahtlust, et see regulatsioon hõlmab samaaegselt nii ühe- kui ka mitmepoolseid tehinguid.

⁵⁶ Nt: Itaalia tsiviilkoodeks (Codice civile); Hispaania tsiviilkoodeks (Codigo civil).

⁵⁷ H. Eichler. Rechtssysteme der Zivilgesetzbücher: Vermächtnis und Aufgabe. 1993. S 35-44.

⁵⁸ Bürgerliches Gesetzbuch. 18.08.1896. BGB I 1896, 195; zuletzt geändert 06.02.2005. BGB I 2005, 203, 9. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/bgb> 01.08.2004. a.

⁵⁹ Elköige tänu ajaloolise koolkonna filosoofilistele käsitlustele.

⁶⁰ Lähemalt: Münchener Kommentar. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd 1. versch. Bearbeiter. 2001. S 13; O. Palandt. Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar. Versch. Bearbeiter. 64. Aufl. *Sine loco*, 2005. S 2ff.

⁶¹ Nt. Kreeka ja Jaapani tsiviilõigus.

BGB regulatsioon on kantud ajaloolise koolkonna poolt välja töötatud tehingu ja tahteavalduse õpetuse põhimõtetest, mistõttu võib väita, et võrreldes varasemate kodifikatsioonidega on BGB-s sisalduv tahteavalduse regulatsioon põhjalikult läbi töötatud.

Tahteavalduse regulatsioon sisaldub BGB üldosas, §-des 116-144, olles seejuures suhteliselt põhjalikult reguleeritud. Lepingutele eriomased sätted sisalduvad nii üldosas, lepingu üldmõistete peatükis kui ka BGB võlaõigust käsitlevas osas. Seetõttu on kriitikud pidanud saksa tsiviilseadustikku lõhestatuks ning asunud seisukohale, et kuna tehinguid ja lepinguid, mis on omavahel tihedalt seotud, käsitletakse esmalt üldosas ja seejärel eriosas, raskendab see seadusesätetes orienteerumist.⁶² Samuti on ehk puuduseks seegi, et üldosas sisalduvad põhimõtted tehingute, sealhulgas ka tahteavalduste kohta ei ole siiski kõigi tehingute puhul alati kohaldatavad, kuna tsiviilõiguse teised osad näevad sageli ette eraldi regulatsiooni, mistõttu üldsätted kohaldamisele ei kuulu.

Hoolimata arvamusest, et BGB üldosa tegeleb üksnes abstraktsete mõistetega, jäädes ühtlasi elukaueks, on siiski leitud, et kriitika seadustiku puuduliku ülevaatlikkuse ja rangelt loogilise mõistelisuse kohta on põhjendamatu.⁶³ Nii leiab Flume, et "õigusliku abstraktsiooni ohtlikkusele vaatamata on tehingu mõiste avastamine siiski õigusteaduse suursaavutus, ega muidu poleks saksa õigusteaduse poolt arendatud tehinguõpetusel nii suurt mõju teistele õiguskordadele olnud."⁶⁴ Samuti võib pidada õigustatuks ka tahteavalduse kuulumist üldosasse, kuna ta ei ole mitte üksnes lepingute oluline element, vaid ka ühepoolsete tehingute tuum vastavalt pandektilisele tehinguõpetusele.

Vaatamata sellele, et germaani õigusperekonna moodustavad õiguskorrad, mis on oma arengus olnud oluliselt mõjutatud Saksa tsiviilseadustiku ja sellele eelnenud pandektismi poolt, ei ole mitte kõik germaani õigusperekonda kuuluvad tsiviilseadustikud ülesehitatud pandektilist süsteemi järgides, kus tahteavalduse regulatsioon sisaldub üldosas. Samas on pandektistika avaldanud siiski ka neile mõju ning õigusteoreetiliselt käsitletakse tahteavaldusega seonduvaid probleeme sarnaselt saksa õigusteadlastele.

Austria ja Šveitsi tsiviilseadustikes puudub BGB-le iseloomulik üldosa seadus ja selles sisalduv üldine tehingute ning tahteavalduse regulatsioon. Nii Austria tsiviilseadustik

⁶² Lähemalt: H. Eichler, op cit, S 45-46.

⁶³ Münchener Kommentar, S 15.

⁶⁴ W. Flume, op cit, S 32.

(edaspidi: ABGB)⁶⁵ kui ka Šveitsi tsiviilseadustik (edaspidi: ZGB)⁶⁶ reguleerivad tahteavaldusega seonduvaid küsimusi võlaõiguses,⁶⁷ viimset tahteavaldust aga pärimisõiguses, sarnanedes seega pigem romaani õigusperekonnale. Oluline erinevus romaani õigusperekonnast seisneb selles, et tehingu mõiste on õigusteoorias siiski tuntud ja kasutatav ning tahteavalduse problemaatika käsitletud sarnased saksa õigusteadlatse seisukohtadega.

Šveitsi eraõigus lähtub põhimõttest, et mõistemääratlused kuuluvad mitte seadusandlusesse vaid pigem õigusteaduse sfääri ning üldised põhimõtted peavad seaduses õigusinstituutide omavahelistes sisemistes seostes lihtnimisele võimalikult arusaadava väljenduse leidma.⁶⁸ Seetõttu puudub ZGB-s üldosa ning ka võlaõiguse osa ei opereeri üldiste abstraktsete mõistetega, nagu seda teeb saksa BGB, mis aga ei tähenda, et puuduksid võlaõiguse üldised määratlused. Nii sisaldab võlaõiguse üldmääratluste jagu võlasuhete tekkimist lepingute kaudu, mille kohaselt tekivad lepingulised kohustused poolte vastastikuste kooskõlasolevate tahteväljenduste kaudu ning tahteväljendus võib seejuures olla nii sõnaselge kui ka vaikiv.⁶⁹ Seega on tahteavaldus sisuliselt reguleeritud, küll üksnes lepingute sõlmimisel. Samas on Šveitsis tahteavalduse problemaatika käsitletud õigusteaduses analoogselt tahteavalduse käsitlemisele Saksamaal.

Austria tsiviilseadustikus, ABGB-s, puudub samuti üldosa ning oma ülesehituselt erineb ABGB ka ZGB-st. Samas sisaldub ABGB-s üldine tehingute regulatsioon, mis on paigutatud võlaõigusesse. Seadustik ise järgib aga süsteemi, kus võlaõigus moodustab ühe osa asjadega seonduvatest õigusest. Nii võib ka tehingute üldise regulatsiooni leida asjaõiguse teisest jaost, mis reguleerib isiklike asjaõigusi ning kus sisaldub 17. peatükk "Lepingutest ja tehingutest üldiselt", milles leiab kajastamist ka tahteavaldus kui tehingu tegemiseks hädavajalik toiming, samuti selle tegemine kas sõnaselgelt või vaikimisi.⁷⁰

Seega võib väita, et ABGB ja ZGB ei järgi puhtalt germaaniõiguslikku mudelit, kuna neil puudub üldosa. Saksa BGB üldosas sisalduv tehingu mõiste on aga Austria õiguses siiski

⁶⁵ Allgemeines Bürgerlichen Gesetzbuch des Österreichs. Keiserliches Patent vom 1.6.1811. JGS 946. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.gesetze.at>

⁶⁶ Zivilgesetzbuch der Schweiz. 10.12.1907. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.gesetze.ch>

⁶⁷ Lähemalt: H. Eichler, op cit, S 38; C. Greyerz, M. Gutzwiller. Schweizerisches Privatrecht. Basel, Frankfurt a. M. 1984. S 72ff.

⁶⁸ H. Eichler, op cit, S 37.

⁶⁹ Schweizerisches ZGB, Fünfter Teil: Obligationenrecht, Art 1.

⁷⁰ Österreichisches ABGB, Zweiter Teil: Von dem Sachenrechten, §§ 859-864a.

olemas, üksnes seadustiku süsteem ja regulatsiooni abstraktsuse aste on erinevad. Šveitsi õigus iseenesest küll tehinguid kui selliseid *expressis verbis* ei reguleeri, küll aga tunneb õigusteadus tehingu mõistet ning võlaõiguses sisalduvad üldised määratlused, sealhulgas tahteavaldus, rakenduvad lisaks võlasuhetele praktikas ka muudele tsiviilõigussuhetele niivõrd, kui võrd see on võimalik ja vajalik. Seetõttu on leitud, et tegelikult omab Šveitsi võlaõiguse üldosa tähendust kogu tsiviilõiguse suhtes,⁷¹ mistõttu võib seda pidada suhteliselt Prantsuse tsiviilõiguse sarnaseks.

1.2.4. Tahteavaldus Põhjamaade õigusperekonnas

Põhjamaade õigusperekonnast kui iseseisvast õigusperekonnast saab rääkida eelkõige seetõttu, et Põhjamaade õigusperekonna moodustavad õiguskorrad, mille kujunemisel ei ole keskaegne Inglise õigus ja pretsedendiõigus määrava tähendusega olnud, nagu see on Angloameerika õigusperekonnale omane; samas ei kuulu need õiguskorrad ka Mandri-Euroopa õiguskordade hulka, kuna Rooma õiguse mõju Põhjamaade õiguskordade kujunemisel oli minimaalne ning puuduvad tsiviilõiguse kodifikatsioonid, nagu see on omane Mandri-Euroopa õigusperekonnale. Seega tuleb tõdeda, et ajaloolise arengu tulemusena on Põhjamaade õiguskorrad eripärased, moodustades omaette Põhjamaade õigusperekonna. Samas võib neid õiguskordi pidada siiski pigem Mandri-Euroopa õigusperekonna, eriti germaani õigusperekonna sarnaseks, kuna nende õiguskordade kujunemisele on algselt mõju avaldanud varajane germaani õigus. Ka Rooma õiguse teatav mõju, eriti Mandri-Euroopa õigusteaduse kaudu, on kujundanud Põhjamaade õiguse Mandri-Euroopa õiguse sarnaseks.⁷²

19. saj. võeti Mandri-Euroopa õigusperekondade eeskujul ka Põhjamaades vastu hulk erinevad seadusi. Siiski tuleb tõdeda, et Põhjamaad on tsiviilõiguse süstematiseerimisel ja kodifitseerimisel olnud mõõdukamad kui mandri-eurooplased. Olles mõjutatud küll Mandri-Euroopa kodifitseerimislainest ja pandektistikast ei ole Põhjamaade õigusele siiski kunagi omaseks saanud abstraktsus ning rangelt läbimõeldud süsteemsus. Põhjamaade õigusperekonna lähtub pigem praktilistest vajadustest. Seetõttu ei ole Põhjamaade õigusperekonnas peetud vajalikuks ei tsiviilõiguse kodifitseerimist ega germaani

⁷¹ C. Greyerz, M. Gutzwiller, op cit, S 40.

⁷² Lähemalt: K. Zweigert, H. Kötz, op cit, S 271-275; I. Kull, op cit, lk 11.

õigusperekonnas tuntud üldmõistete sätestamist seaduse tasandil.⁷³ Seetõttu on mõistetav, et ka tahteavalduse detailne regulatsioon ja ulatuslik teoreetiline käsitus Põhjamaades puuduvad.

Siiski võib germaani õigusperekonnas tuntud tsiviilõiguse üldosaga mõnevõrra analoogseks pidada 20. sajandi alguses Põhjamaade koostöö tulemusena Rootsis, Taanis, Norras ja Soomes kehtestatud seadusi, mis reguleerisid lepingute ja tehingute küsimusi varalistes suhetes. Samas ei ole see regulatsioon siiski samane germaani õigusperekonnas tuntud tehingute regulatsiooniga. Pigem on lähtutud küll germaani õigusperekonna tsiviilseadustike regulatsioonist ja pandektistika dogmaatikast, kuid reguleeritud siiski vaid olulisi praktilisi küsimusi.⁷⁴

Üheks oluliseks reguleerimist vajavaks praktiliseks küsimuseks on Põhjamaades peetud ka teatud tahteavaldusega seonduvaid küsimusi. Õigustoiming, tehing ja tahteavaldus kui terminid ei ole Põhjamaades tundmatud; samuti ei ole tundmatu tehingu regulatsioon seaduse tasemel.⁷⁵ Samas, tulenevalt Põhjamaadele omasest pragmaatilisusest, on reguleeritud vaid neid tahteavalduse ja tehinguga seonduvaid küsimusi, mis praktikas relevantseks on – lepingu sõlmimine offerdi ja aktsepti tegemisega ning tehingu tühisuse küsimused ning sedagi vaid väga väikeses ulatuses.⁷⁶ Seega puudub tahteavalduse terviklik regulatsioon Põhjamaade lepinguseadustes.

Seega on Põhjamaade õigusperekonnas tahteavalduse käsitus mõjutatud küll germaani õigusperekonnas valitsevatest arusaamadest, kuid regulatsioon on selles osas napp ning kantud pragmaatilistest kaalutlustest.

⁷³ K. Zweigert, H. Kötz, op cit, S 279-280.

⁷⁴ K. Zweigert, H. Kötz, op cit, S 276.

⁷⁵ Seaduse soomekeelne tekst nimetab õigustoimingut (*oikeustoimi*), mida võiks sisuliselt samastada Eesti õiguse mõistes tehinguga; Taani seaduse inglise keelne tõlge rõhutab pigem tahteavaldust (*declaration of intention*). Sisuliselt on tegemist kattuvate regulatsioonidega. Vt: Taani lepingute seadus. Danish Contract Act. Consolidation Act No. 600 of 8 September 1986 as amended by Act No. 1098 of 21 December 1994, Act No. 389 of 14 June 1995, and Act No. 385 of 22 May 1996. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://sprog.asb.dk/sn/aftalelov-en.htm> ; Soome varalisi õigusi puudutavate õigustoimingute seadus. Laki varallisuus-oikeudellisista oikeustoimista. 13.6.1929/228. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.finlex/lains/index.html>

⁷⁶ Nt eespool viidatud Taani ja Soome seadused sisaldavad kokku vaid ca. 40 paragrahvi. Lähemalt: Danish Contract Act. Part I; Part III; Laki varallisuus-oikeudellisista oikeustoimista. 1 ja 3 luku.

1.3. Tahteavaldus Eesti õiguses

Eelnevates peatükkides käsitletud tahteavalduse ajaloolise ja võrdleva käsitluse taustal tekib küsimus tahteavalduse käsitlusest ja regulatsiooni kujunemisloost Eesti aladel ning selle kohast kaasaegses Eesti õiguskorras. Sellest tulenevalt on käesoleva alapeatüki eesmärgiks uurida tahteavalduse regulatsiooni ajaloolist tausta eestikeelsetel aladel ning selgitada, millise õigusperekonnaga sarnaneb Eesti õiguskord kõige enam tahteavalduse regulatsiooni osas kaasajal, et järgnevates peatükkides sarnaste õiguskordadega võrreldes ja ühtlasi sealset dogmaatikat aluseks võttes tahteavalduse küsimusi põhjalikumalt analüüsida.

Ajaloolisest aspektist vaadatuna valitses Eesti aladel kuni nõukogude okupatsioonini eraõiguslik partikularism.⁷⁷ Siiski võib oluliseks murdepunktiks Eesti eraõiguses tervikuna pidada Balti provintsiaalseadustiku III köite (Balti eraseadus; edaspidi: BES)⁷⁸ koostamist 19. sajandil ning selle jõustumist 1865. a. Nimetatud seadustik oli valdavas osas senikehtinud kohaliku õiguse ja puudavas osas Rooma õiguse kodifikatsioon,⁷⁹ mis algselt kehtis vaid baltisakslaste suhtes. Eesti Vabariigi loomisega 20. sajandi alguses muudeti see kogu Eesti elanikkonna suhtes kehtivaks õiguseks ning võeti aluseks ka Eesti oma tsiviilseadustiku eelnõu koostamisel.⁸⁰

Käesoleva töö seisukohalt on oluline asjaolu, et tahteavalduse regulatsioon sisaldus juba BES-is ning oli tugevasti mõjutatud sel ajal Lääne-Euroopas valitsevatest õiguspõhimõtetest.⁸¹

Tahteavalduse regulatsioon tulenes saksakeelsetel aladel levinud tehingu ja tahteavalduse õpetusest, sisaldudes seadustiku süsteemis küll võlaõigust reguleerivas raamatus, kuid siiski iseseisva peatükina tehingute üldküsimusi puudutavas osas, mis reguleeris nii ühe- kui

⁷⁷ Lähemalt: Tsiviilõiguse üldosa. Konspekt. Koostatud prof. dr. jur. Jüri Uluotsa loengute ja muude õppevahendite järgi. Tartu. 1936, lk 27-32; Seletuskiri Kohtuministeeriumi Kodifikatsiooniosakonna juures asuva tsiviilseadustiku-komisjoni poolt koostatud Tsiviilseadustiku 1936. a eelnõu juurde. Koostanud J. Uluots, lk 1-2; Luts, M. Võtta kordki vabadust tõsiselt: Eesti eraõigusreform kui ajalooline ja humanitaristlik väljakutse. – Juridica IV/2003, lk 266-270.

⁷⁸ Provinzialrecht der Ostseegouvernements. Dritter Theil. Liv-, est- und curldaendisches Privatrecht: zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Peterburg, 1864.

⁷⁹ Vt Tsiviilõiguse üldosa. Konspekt. Koostatud prof. dr. jur. Jüri Uluotsa loengute ja muude õppevahendite järgi, lk 30.

⁸⁰ Lähemalt: Seletuskiri Tsiviilseadustiku 1936. a eelnõu juurde. Koostanud J. Uluots. Lk 1-4.

⁸¹ Siiski Venemaa mõjutustega. T. Anepaio sõnul oli Balti eraseaduse näol tegemist Lääne õigusega, mis retsipeeriti Venemaal vastavalt vene kultuuri vajadustele. Lähemalt: T. Anepaio. 19. sajandi õigusreform. – Juridica X/1997. Lk 490-496.

kahepoolseid tehinguid.⁸² Seega, hoolimata BES-i kasuistlikust loomust, vähesest süsteemsusest ja asjaolust, et tegemist oli siiski Vene Tsaaririigi seadusega, on BES-is sisalduv tahteavalduse regulatsioon märk sellest, et juba 19. sajandi keskel oli eestikeelsetel aladel levinud tahteavalduse käsitus, mis ei erinenud oluliselt saksakeelsetel aladel levinud arusaamadest ning tahteavalduse põhiküsimused olid seadusega reguleeritud.⁸³

Nii BES kui ka selle regulatsioonist tulenev tahteavalduse käsitus kehtisid Eestis ka iseseisvusajal 1919. a - 1940. a ning toonase napi eestikeelse õiguslase kirjanduse kohaselt⁸⁴ peeti tahteavaldust iga õigusliku toimingu (teingu) olulisimaks osaks ning lisaks tahteavalduse põhiküsimustele käsitleti õiguslases kirjanduses ka tahtepuudustega seonduvat.

Pandektiline süsteem, abstraktsed õiguspõhised ning tehingu ja tahteavalduse süsteemne regulatsioon sisaldasid 1936. a valminud tsiviilseadustiku eelnõus (edaspidi: 1936. a eelnõu),⁸⁵ mis aga nõukogude okupatsiooni tõttu jäi Eesti Vabariigi seadusena vastuvõtmata.

Tsiviilseadustiku 1936. a eelnõuga tehtud olulisimaks muudatuseks tahteavalduse reguleerimise seisukohast oli õiguslike toimingute (tänapäeval: tehingute) regulatsiooni paigutamine seaduse esimesse raamatusse - üldosasse. Sisuliselt jäid aga tahteavalduse regulatsiooni lähtealused samaks. 1936. a eelnõu tugines BES-is väljendatud põhimõtetele, kuid oli uuel kvalitatiivsel tasemel ning reguleeris tahteavalduse küsimusi mõnevõrra põhjalikumalt ja süsteemsemalt.⁸⁶

Nõukogude perioodil tahteavalduse regulatsioon seaduses puudus. 1. jaanuaril 1965. a jõustunud ENSV tsiviilkoodeks (edaspidi: TsK)⁸⁷ reguleeris küll tehingut kui üht tsiviilõiguste

⁸² Täpsemini, võlaõigust reguleeriva neljanda raamatu esimeses osas, mis käis tehingute kohta üldiselt. Nimetatud osa sisaldas eraldi peatükk tahteavalduste ja -korralduste kohta. Lähemalt: Provinzialrecht der Ostseegouvernements. Viertes Buch. Recht der Forderungen. Erstes Titel. Von Rechtsgeschäften im allgemein. Viertes Hauptstück. Von der Erklärung und Bestimmung des Willens. §§ 2936-2988.

⁸³ Eelkõige oli BES §-s 2910 sätestatud, et tehingud tekivad ühe- või kahepoolsetest tahteavaldustest ning BES §-des 2936-2988 käsitletud nii tahteavalduse olemuslike küsimusi kui ka tahtepuudusi ja nende tagajärgi. Vormi ja tõlgendamise küsimusi reguleeriti tehingu, mitte tahteavalduse kaudu.

⁸⁴ K. Mikfeld. Tsiviil-õigus. Tallinn. 1923; Tsiviilõiguse üldosa. Konspekt. Koostatud prof. dr. jur. Jüri Uluotsa loengute ja muude õppevahendite järgi. Tartu. 1936; Tsiviilõigus. Autoriseeritud konspekt. Mag. jur. E. Ilusa loengute järgi. Koostanud A. Rammul. Teine, täiend. trükk. Tartu 1939.

⁸⁵ Tsiviilseadustiku eelnõu. EV Riigivolikogu erikomisjoni 12. märtsi 1940. a. redaktsioon. Tartu 1992.

⁸⁶ 1940. a eelnõu reguleeris tahteavalduse küsimusi üldosas õigustoimingute peatükis §-des 147-173 (tahteavalduse üldeeskirju, puudusi ja erinevalt BES-st ka esinduse küsimusi. Tahteavalduse tegemise ja tõlgendamise regulatsioon puudus.)

⁸⁷ Eesti NSV tsiviilkoodeks. Vastu võetud 12.06.1964. ENSV Teataja 1964, 25, 115; tunnistatud kehtetuks alates 1.09.1994. RT I 1994, 53, 889.

ja -kohustuste tekkimise alust, tahteavalduse küsimusi aga otseselt ei puudutanud. Tahteavaldus polnud nõukogude tsiviilõiguse dogmaatikas siiski tundmatu. Kuigi seaduses tahteavalduse küsimusi ei reguleeritud, oli õiguslase kirjanduse kohaselt tahteavaldus tehingu kui tahtelise juriidilise akti tingimatuks koostiselemendiks ning tahteavalduse iseloomu alusel jagunesid tehingud ühe- ja mitmepoolseteks.⁸⁸ Kuigi ka tahtepuuduste regulatsioon seaduses puudus, reguleeris TsK tehingute kehtetust, mis hõlmas ka tahtepuuduste regulatsiooni (TsK §-d 58-63).

Eesti taasiseseisvumise järel vastuvõetud otsus⁸⁹ töötada Eesti tsiviilõigus välja 1940. a tsiviilseadustiku eelnõu alusel tähendas paratamatult ka seda, et eraõiguse väljatöötamisel võeti aluseks germaani õigusperekonnas tunnustatud põhimõtted ja käsitlused.⁹⁰

1. septembril 1994. a jõustunud tsiviilseadustiku üldosa seaduses (edaspidi: 1994. a TsÜS)⁹¹ sisaldus nii tehingu kui ka tahteavalduse regulatsioon. Võrreldes 1940. a eelnõuga oli aga tahteavalduse regulatsioon tagasihoidlikum, keskendudes sarnaselt ENSV tsiviilkoodeksile enam tehingute regulatsioonile ning jättes paraku paljudele kaasajal olulistele tahteavalduse küsimustele vastuse andmata. 1994. a TsÜS-s lähtus enamasti tehingu kui terviku mõistest ning tahteavalduse regulatsioon piirdus üksnes väga üldiste põhimõtetega sätestamisega.⁹²

1. juulil 2002. a jõustunud tsiviilseadustiku üldosa seadus (edaspidi: TsÜS)⁹³ reguleerib seevastu tahteavaldust kui tehingu olulist koosseisuelementi võrreldes varasemate seadustega kõige ulatuslikumalt. Sisuliselt vastab kehtiva TsÜS-i regulatsioon germaani õigusperekonnas valitsevatele arusaamadele. Tahteavalduse peatükk on mahult küll tagasihoidlikum kui BGB ja 1940. a eelnõu vastavad regulatsioonid,⁹⁴ samas on aga ka regulatsioon abstraktsem kui 1940. a

⁸⁸ Vt: J. Ananjeva, P. Kask, V. Kelder, L. Lill, E. Ploom. Nõukogude tsiviilõigus. Üldosa. Tallinn. 1971. Lk 149-153.

⁸⁹ Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 6. juuli 1992. a otsus Eesti Vabariigi pankrotiseaduse rakendamise kohta. P 7.7. RT 1992, 31, 404.

⁹⁰ Samal seisukohal: P. Varul. Eesti õigussüsteemi taastamine. – Juridica I/1999, lk 2-4; P. Varul. Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law in Estonia. – Juridica International V/2000, p 104-118.

⁹¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Vastu võetud 28.06.1994. RT I 1994, 53, 889; tunnustatud kehtetuks alates 1.07.2002. RT I 2002, 53, 336. Tahteavaldust reguleerisid seal kolm paragrahvi (TsÜS §§ 61-63), sätestades tahteavalduse kui tehingu mõiste olulise komponendi; tahte ja tahteavalduse omavahelise suhte ning tahte väljendamise viisid.

⁹² Tahe peab olema väljendatud tahteavalduses; tahte ja avalduse kooskõla eeldamine; tahte väljendamine otseselt või kaudselt; tehingu tõlgendamise tegelikust tahtest lähtuvalt

⁹³ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I 2002, 35, 216. Viimati muudetud RT I 2003, 78, 523.

⁹⁴ Eelkõige just seetõttu, et tehingute kehtetust, vormi ja esindust ei ole tahteavalduse instituudi kaudu reguleeritud, lähtutud on tehingust tervikuna.

eelnõus ja reguleeritud küsimuste ring laiem kui 1994. a tsiviilseadustiku üldosa seaduses. Eelkõige on uuenduseks tahteavalduse tegemise ja tagasivõtmise regulatsioon, aga ka muus osas on tahteavalduse regulatsiooni täpsustatud.

Tahteavalduse põhiküsimused on reguleeritud TsÜS §-des 68–75, mis hõlmavad nii tahteavalduse erinevaid liike, tahteavalduse tegemist, jõustumist ja tagasivõtmist kui ka tõlgendamist. Oferdi ja aktsepti kui lepingu sõlmimisel tehtavate tahteavaldsutega seotud küsimused on aga lisaks reguleeritud ka võlaõigusseaduse (edaspidi: VÕS)⁹⁵ lepingu üldsätteid reguleerivas jaos.

1.4. Vahekokkuvõte

Eesti eraõiguse kujundamisel on ajaloolisest traditsioonist tulenevalt võetud aluseks germaani õigusperekonnas valitsevad õiguspõhimõtted, dogmaatika ja kohati ka seaduseregulatsioon.

Selles osas ei ole erandiks ka tahteavaldus kui õigusinstituut, mis on Eesti õigusesse üle võetud 19. sajandil Lääne-Euroopas valitsenud ajaloolise koolkonna käsitlustest. Kuigi Eesti aladel 20. sajandil kehtinud õigusaktides on tahteavalduse regulatsioon olnud mõneti erinev ja teatud perioodil puudunud sootuks, on tahteavalduse käsitus olnud alati seostatav ajaloolise koolkonna poolt väljatöötatud käsitlusega ja ka hetkel, mil tahteavalduse regulatsioon on kehtivas TsÜS-s oluliselt ulatuslikum kui varem, vastab see germaani õigusperekonnas kaasajal levinud käsitlustele tahteavaldusest.

Seega sarnaneb tahteavalduse regulatsioon ja käsitus Eestis kõige enam germaani õigusperekonnas, eelkõige Saksamaal valitseva dogmaatikaga. Kuigi tahteavaldus ei ole õigusinstituudina päris tundmatu ka teistes õigusperekondades, on tahteavalduse käsitluse kujunemine seostatav eelkõige siiski germaani õigusperekonnaga. Kuna tahteavalduse regulatsioon Eestis lähtub sealsest õigusdogmaatikast, on ka töö järgnevates peatükkides analüüsitud tahteavalduse põhiküsimusi eelkõige just eesti- ja saksakeelse õiguskirjanduse ning Eesti ja Saksamaa seaduste põhjal.

⁹⁵ Võlaõigusseadus. RT I 2002, 81, 487; viimati muudetud RT I 2004, 90, 616.

2. TAHTEVALDUSE TÄHENDUS JA MÕISTE

2.1. Tahteavaldus kui privaatautonomia põhimõtte realiseerimise vahend

W. Flume määratluse kohaselt tähendab privaatautonomia põhimõtte õigussuhete kujundamist üksikisiku poolt vastavalt omaenese tahtele.⁹⁶

Tänapäeval leidub vaevalt õiguskorda, kus ei tunnustataks privaatautonomia põhimõtet. Kõikjal, kus tunnustatakse eraõiguslikke õigussuhteid, tunnustatakse alati mingilgi määral ka isikute vabadust kujundada omal vastutusel neid ümbritsevaid eraõigussuhteid vastavalt omaenese tahtele. Eelkõige on see isiku vabadus võtta enesele kohustusi ja saada õigusi suhetes teiste isikutega, st kutsuda oma tegevuse või tegevusetusega tahtlikult esile tagajärgi, millel on õiguslik tähendus.

Demokraatlikes riikides on selline õigussuhete kujundamine tagatud juba põhiseaduslikul tasandil, kuna austatakse isikute enesemääramisõigust ja sellest tulenevat privaatautonomia põhimõtet.⁹⁷

Ka Eesti eraõigus lähtub privaatautonomia põhimõttest, mis on tagatud juba põhiseaduslikul tasandil. Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi: PS)⁹⁸ preambula kohaselt on Eesti riik rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele. Seega on põhiseaduse üheks tähtsaimaks aluspõhimõtteks vabadus, mis omakorda viitab sellele, et esikohale on seatud liberaalne ja inimesekeskne ühiskonnakäsitus. Sellise käsitluse kohaselt hõlmab põhiseaduses sätestatud vabadus muuhulgas ka üksikisiku vabadust, mille üheks osaks on isiku enesemääramisõigus.⁹⁹

Vabadus on põhiseadusliku väärtusena sätestatud ka PS §-s 19, mille kohaselt on igaühel õigus vabale eneseteostusele, kusjuures oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel peab igaüks austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.

⁹⁶ W. Flume, op cit, S 1

⁹⁷ Saksamaa põhiseaduse ja privaatautonomia põhimõtte kohta lähemalt: W. Flume, op cit, S 1-2, 10-12; K. Larenz, M. Wolf. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. München. 2004. S 393-394.

⁹⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. RT 1992, 26, 349. RT I 2003, 29,174. RT I 2003, 64, 429.

⁹⁹ Lähemalt: Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. 2002, lk 40. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn. 2004, lk 83.

Viidatud paragrahv tagab igaühele eneseteostusvabaduse. R. Maruste on eneseteostusvabadust nimetanud vabaduseks "ise otsustada, mida teha või mida tegemata jätta ning kuidas oma elu kujundada ja ennast teostada".¹⁰⁰ Eeltoodu alusel võib järeldada, et eneseteostusvabaduse näol on tegemist üldise vabadusõigusega, mille esemelisse kaitsealasse kuulub ka eraõiguslike suhete kujundamine isikute poolt oma vastutusel vastavalt omaenese tahtele, mis lõpptulemusena peaks soodustama vaba turumajanduse tingimustes õiguskäivet ja tagama efektiivsete õigussuhete kujunemise. Seega on privaatautonomia põhimõttest tulenev õigussuhete kujundamise vabadus tagatud ka Eesti Vabariigi põhiseadusega.

Eneseteostusvabadus ja selle poolt hõlmatud isiku enesemääramisõigus ei ole siiski piiramatu. PS § 19 lg 2 kohaselt võib eneseteostusvabadust piirata teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitse huvides ning eneseteostusvabadust kasutades tuleb järgida seadust. Sellest tulenevalt ei ole ka eraõiguse aluspõhimõtteks olev privaatautonomia põhimõtte piiramatu ning õigussuhete kujundamine isikute poolt vastavalt nende tahtele peab toimuma arvestades teiste isikute õiguste ja vabadustega ning kooskõlas seadusega. Riigil on seejuures õigus ja kohustus sekkuda teatud juhtudel isikute poolt vabalt omaenese tahte kohaselt kujundatavatesse õigussuhetesse ja ka piirata privaatautonomia põhimõtet seadusandlusega, et tagada majanduslik tasakaal ja osapoolte võrdsus.

Privaatautonomne õigussuhete kujundamine on võimalik vaid selliste toimingute kaudu, mida õiguskord tunnustab.¹⁰¹ Nagu eespool nimetatud, tähendab üksikisiku üldisest vabadusõigusest tulenev privaatautonomia põhimõtte isikute vabadust kujundada neid ümbritsevaid õigussuhteid omaenese tahte kohaselt. Selle praktikas realiseerumise vahendiks on aga teatud tahtetoimingud. Selleks, et õigussuhteid tahtekohaselt kujundada, peab isik tahet väljendama. Õigusliku tähendusega on aga vaid selline privaatautonomse tahte väljendamine, millele on õiguskorras vastav tähendus antud. Eraõiguses on privaatautonomia põhimõtet kandvaks õigusinstituudiks seega eelkõige tahteavaldus, mis annab isikutele võimaluse ja vabaduse tahet avaldades teda ümbritsevaid õigussuhteid kujundada.

Siiski, kaasajal ollakse veendumusel, et eraõigus baseerub küll privaatautonomia põhimõttel, kuid õigussuhete kujundamist mõjutavate majanduslike ja sotsiaalsete tegurite tõttu kaheldakse

¹⁰⁰ R. Maruste, op cit, lk 347.

¹⁰¹ W. Flume, op cit, S 23.

enesemääramisõiguse realiseerumises tegelikkuses.¹⁰² Kuna riik sekkub teiste põhiseaduslike väärtuse kaitseks seadusandluse kaudu üha enam inimeste vabadusse kujundada neid puudutavaid õigussuhteid vastavalt vabale tahtele, on muutunud küsitavaks ka tahteavalduse kui privaatautonomia põhimõtte realiseerimise vahendi õiguslik tähendus tegelikkuses.

Nagu eespool märgitud, ei ole enesemääramisõigusest tulenev privaatautonomia põhimõtte absoluutne. Õigussuhete kujundamine isikute poolt toimub printsiibis küll nende vaba tahte kohaselt ning üldiseks eelduseks on see, et isikutel on võimalus eraõiguslikke suhteid kujundada vastavalt omaenese tahtele, samas ei ole see vabadus piiramatu ning privaatautonomia põhimõtet tasakaalustab eelkõige õiguskäibe ja usalduse kaitse põhimõte, mille mõtteks on õigussuhete kujundamisel arvestada ka teiste isikute õiguste ja vabadustega seoses teiste isikute usalduse ja õiguskäibe kindluse tagamise vajadusega.

Sellest tulenevalt ei saa mitte igasugune enesemääramisakt kujundada õigussuhteid. Õigussuhteid saab kujundada vaid õigusega ettenähtud õigusinstituudi - tahteavalduse - kaudu, st õigussuhteid kujundav enesemääratlusakt peab vastama tahteavalduse tunnustele. Seejuures on paljudel juhtudel privaatautonomne õigussuhete kujundamine ka piiratud erinevatel kaalutlustel, mis aga ei tähenda seda, et vaba tahte kohaselt õigussuhete kujundamine oleks õigusega välistatud. Tahteavaldus on siiski põhiõigustest tuleneva privaatautonomia põhimõtte elluviimise peamiseks ja olulisimaks vahendiks eraõiguses. Õiguskorras on küll vaba tahte kohane õigussuhete kujundamine õiguslikult kindlaks määratud ja kohati on õigussuhete kujundamise vabadus seadustega oluliselt piiratud, samas on privaatautonomne õigussuhete kujundamine tahteavalduse kaudu nii printsiibis kui ka reaalses õiguskäibes siiski eraõiguse aluseks.

2.2. Tahteavaldus kui tehingu tuum

Tahteavaldus on küll privaatautonomia põhimõtet kõige otsesemalt realiseeriv õigusinstituut eraõiguses, mis otseselt viitab vabadusele kujundada õigussuhteid omaenese tahte kohaselt, samas ei toimu õiguskorras õigussuhete kujundamine siiski pelgalt tahet avaldades. Eraõiguses realiseerub privaatautonomia põhimõtte tehingu kui terviku kaudu.

¹⁰² Sellisel arvamusel nt: R. Singer. Selbstbestimmung und Verkehrsschutz im Recht der Willenserklärungen. 1995. S 1.

Tehing on tsiviilseadustiku üldosa seaduse regulatsiooni järgi isikute ja asjade kõrval üks tsiviilõiguse keskseid mõisteid.

Valitseva arvamuse kohaselt on tehing abstraktsioon kõigi toimingute kohta, mis on suunatud õiguslike tagajärgede esilekutsumisele, s.o õigussuhete loomisele, muutmisele ja lõpetamisele. Seejuures koosneb iga tehing vähemalt ühest tahteavaldusest, enamasti aga kahest või mitmest.¹⁰³ Seega on tehing õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud toiming, milles sisaldub tahteavaldus.

Seadusega reguleeritud tehingu instituudi ülesandeks on määrata kindlaks õigustkujundava privaatautonomse tahte avaldamise piirid ja tingimused.¹⁰⁴ Isikutel on tehinguid tehes põhimõtteliselt võimalik kujundada neid puudutavaid eraõigussuhteid vastavalt omaenese tahtele, samas seab tehingu regulatsioon ka piirid vaba tahte alusel õigussuhete kujundamisele ning annab õigusliku jõu üksnes seaduses sätestatud tingimustele vastavatele tehingutele, tunnustades põhimõtet *nullum negotium sine lege*.¹⁰⁵

Kuna nii tahteavaldus kui ka tehing on eelneva käsitluse kohaselt privaatautonomsete õigussuhete kujundamise vahendiks, tekib küsimus tehingu ja tahteavalduse omavahelisest suhtest ja nende eristamisest.

Tulenevalt ülaltoodud tehingu mõistest, mille kohaselt on tehing õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud toiming, milles sisaldub tahteavaldus, on ilmne, et tehing on mahult laiem mõiste kui tahteavaldus.

Tehing võib küll koosneda vaid ühest tahteavaldusest, kuid enamasti koosneb tehing veel teistestki koosseisuelementidest,¹⁰⁶ milleks võib olla teise poole tahteavaldus, kolmanda isiku nõusolek, mõni reaalakt või teatud juhtudel ka riigivõimu vahetu või kaudne kaastegevus.¹⁰⁷

¹⁰³ Sama seisukoht tunnustatud nii ka kehtiva TsÜS § 67 lg-s 1 kui ka tehinguõpetuses (vt nt: H. Brox. Allgemeiner Teil des BGB. 2001. S 57; W. Flume, op cit, S 25; D. Giesen. BGB Allgemeiner Teil: Rechtsgeschäftslehre. Berlin, New York. 1991. S 4; K. Larenz, M. Wolf. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. München. 2004. S 394; O. Palandt, op cit, S 73.

¹⁰⁴ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 431.

¹⁰⁵ W. Flume, op cit, S 24; kusjuures *negotium* tähendab siin tehingut.

¹⁰⁶ Samal seisukohal nt: H. Brox, op cit, S 57; W. Flume, op cit, S 26-28; D. Giesen, op cit, S 4-5; H. Köhler. BGB. Allgemeiner Teil. Ein Studienbuch. 25. völlig neubearb. Aufl. München. 2001. S 44. Ka nõukogude tsiviilõiguses eristati tehingu koosseisu elemente, milleks aga tahte ja tahteavalduse kõrval olid tehingu alus ja motiivid. Lähemalt: J. Ananjeva, P. Kask, V. Kelder, L. Lill, E. Ploom, op cit, lk 149-152.

¹⁰⁷ Nii on näiteks lepingu sõlmimiseks vajalikud kahe või enama isiku tahteavaldused (VÕS § 9 lg 1), vallasomandi käsutamiseks lisaks tahteavaldustele on aga vajalik ka vallasasja valduse üleandmine kui reaalakt

Sellest tulenevalt on tahteavaldus vaid üks tehingu koosseisuelement, mistõttu ei saa käsitleda tahteavaldust ja tehingut sünonüümidenä.

Ka TsÜS § 67 lg 1 järgi on tehing toiming või omavahel seotud toimingute kogum, milles sisaldub kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteavaldus. Seega on tehing igasugune õigustoiming, milles sisaldub tahteavaldus, kuid lisaks tahteavaldusele võib tehing sisaldada ka teisi tahteavaldusi või muid toiminguid.

Küll on aga tahteavalduse ja tehingu eristamine raskendatud juhul, kui tehing koosneb vaid ühest tahteavaldusest. Sellisel juhul on tehtud tahteavaldus samaaegselt ka tehing, mistõttu on praktikas ühepoolseid tehinguid nimetatud sageli ka vaid tahteavalduseks. Ka Riigikohtu praktika ei ole selles küsimuses olnud järjepidev. Riigikohtu tsiviilkolleegium on pidanud ühepoolset tahteavaldust nii tehinguks,¹⁰⁸ tahteavalduseks¹⁰⁹ kui ka muuks õigustoiminguks.¹¹⁰

Kui asuda seisukohale, et lisaks tehingutele võib ka iseseisev tahteavaldus tuua kaasa õiguslikke tagajärgi, tuleks sellisele tahteavaldusele kohaldada tehingu sätteid, mida aga seadus otseselt ette ei näe. Kui tunnustada seisukohta, et tahteavaldust tehingust eraldi õiguslikus mõttes ei eksisteeri, tuleks kõiki tahteavaldusi käsitada tehinguna või tehingu osana, mis läbi saab neile kohaldada tehingut reguleerivaid sätteid.

Kuna tsiviilseadustiku üldosa seadus ei käsitle ühest tahteavaldusest koosnevat tehingut mitte ainult tahteavaldusena, vaid ka tehinguna, ning näeb tehingutele ette laiemat regulatsiooni, ei pea käesoleva töö autor põhjendatuks käsitleda ühepoolset tehingut tahteavaldusena.

TsÜS § 67 lg-s 2 järgi on tehingud ühe- või mitmepoolsed ning ühepoolne on selline tehing, mille tegemiseks on vajalik ühe isiku tahteavaldus ning tsiviilseadustiku üldosa seaduse 4. osas

(AÕS § 92 lg 1), kinnisomandi ülekandmiseks lisaks tahteavaldusele kinnistusraamatu kanne kui riigivõimuakt (AÕS § 64¹) ja abielu sõlmimiseks riigivõimuorgani vahetu osalemine tehingu tegemisel ja vastava akti koostamine (PKS § 1 lg 2).

¹⁰⁸ Testamenti ja pärandi vastuvõtmist on tsiviilkolleegium pidanud tehinguks, mis põhineb ühepoolisel tahteavaldusel. Vt: Riigikohtu 9. juuni 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-72-03 (RT III 2003, 22, 221); Riigikohtu 21. mai 1998. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-3-6-98 (RT III 1998, 23, 230); Riigikohtu 30. novembri 1995. a otsus tsiviilasjas nr III-2/1-91/95 (RT III 1996, 3, 40).

¹⁰⁹ Leping, sh üürilepingu ülesütlemisavaldust, töölepingu lõpetamise avaldust ja laeva kinnistusraamatu pidajale esitatavat avaldust ja enampakkumisel tehtud pakkumist on tsiviilkolleegium pidanud mitte tehinguks vaid tahteavalduseks. Vt: Riigikohtu 20. detsembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-146-04 (RT III 2005, 2, 16); Riigikohtu 30. septembri 2003. a otsuse eriarvamus tsiviilasjas nr 3-2-1-95-03 (RT III 2003, 28, 297); Riigikohtu 13. mai 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-49-03 (RT III 2003, 19, 178); Riigikohtu 22. detsembri 2000. a otsus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 3-4-1-10-00 (RT III 2001, 1, 1).

¹¹⁰ Volituse ja nõusoleku andmist on tsiviilkolleegium pidanud õigustoiminguks, millele tuleb kohaldada tehingu kohta käivaid sätteid. Vt: Riigikohtu 29. märtsi 2000. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-38-00 (RT III 2000, 10, 110).

sisalduv tehingu regulatsioon hõlmab eneses lisaks tahteavalduse küsimustele ka muid tehingu kehtivuse seisukohalt olulisi küsimusi tehingu subjektide, vormi, kehtetuse aluste jms osas. Seega on kehtiva regulatsiooni kohaselt põhjendatud käsitleda ühepoolset tehingut siiski tehinguna, milles sisaldub ühepoolne tahteavaldus. Tahteavaldus on vaid tehingu koosseisuelement ning õiguskorras on tahteavalduse küsimused reguleeritud tehingu regulatsiooni täpsustamiseks tehingu regulatsiooni raames.

Seejuures on tahteavaldus tehingu olemuslik koosseisuelement, ilma milleta puuduks ka tehing. H. Broxi tabava määratluse kohaselt on tahteavaldus tehingu tuum,¹¹¹ millega tuleb nõustuda. Tahteavaldus on see osa tehingust, mis kannab eneses privaatautonoomia põhimõtet ning ilma tahteavaldusega ei ole ka tehingut.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et TsÜS § 67 lg 1 kohaselt on õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahteavaldust sisaldav toiming käsitatav alati tehinguna ning tahteavaldusel on õiguslik tähendus vaid tehingu koosseisuelemendina. Tahteavaldus teenib tehingu mõistet ning rääkides tahteavaldusest, käib jutt ikkagi tehingust, kas tehing on kehtiv ja millised õiguslikud tagajärjed saavad. Tahteavalduse eristamisega tehingust on võimalik tehingu küsimusi detailsemalt käsitleda. Nii on ka W. Flume seisukohal, et tahteavalduse ja tehingu eristamine ning tahteavalduse iseseisva käsitluse edasiarendamine on vajalikud tehingu problemaatika paremaks mõistmiseks.¹¹² Samas võib analoogia alusel kohaldada tahteavalduse sätteid ka muudele avaldustele, mis TsÜS § 67 lg 1 mõttes tehingud ei ole, kuid on oma olemuselt sarnased tehingus sisalduva tahteavaldusega.

2.3. Tahteavaldus kui õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud akt

Eelnevate alapeatükkide kohaselt on nii tahteavaldus kui ka tehing põhiseadusest tuleneva privaatautonoomia põhimõtte elluviimise vahenditeks eraõiguses. Seega on nii tahteavalduse kui ka tehingu funktsiooniks võimaldada isikutel kujundada neid ümbritsevaid õigussuhteid vastavalt omaenese tahtele, st kutsuda esile õiguslikke muudatusi.

Õiguse üldteoorias tunnustatud käsitluse kohaselt nimetatakse otseselt õigusliku tagajärje saavutamisele suunatud juriidilisi tegusid käitumise individuaalaktideks. Eelkõige peetakse

¹¹¹ H. Brox, op cit, S 57.

¹¹² W. Flume, op cit, S 28.

selliseks käitumise individuaalaktiks tehingut.¹¹³ Samas on ka tahteavaldus suunatud privaatautonomia põhimõtte elluviimisele ja tahtekohaste õiguslike tagajärgede saavutamisele.

Kuna nii tahteavaldus kui ka tehing on privaatautonomia põhimõtet realiseerivad õigusinstituudid, tekib küsimus nende suhtest seoses soovitud õiguslike tagajärgede kaasatoomisega. Eelneva käsitluse kohaselt on mõlemad küll suunatud õiguslike tagajärgede saavutamisele, kuid selgusetuks jääb, kas mõlemad ka enesega õiguslikud tagajärjed kaasa toovad.

Eelnevas alapeatükis esitatud seisukoht, et tahteavaldus on kehtiva õiguse kohaselt vaid tehingu kui terviku osa, viitab asjaolule, et privaatautonomne õigussuhete kujundamine toimub lõppastmes siiski tehingu, mitte tahteavalduse kaudu, st isikute poolt soovitud õiguslikud tagajärjed saavad siiski tehingu kui terviku, mitte tahteavalduse tagajärjel. Nii leiab ka J. Schapp, et õiguslike tagajärgede tunnustamine õiguskorra poolt ei näi enam olevat seotud mitte üksnes isiku tahtega, vaid pigem tehingus sisalduva tahtega või nii tahte kui tehinguga.¹¹⁴

Ka Eesti kehtivas õiguses on privaatautonomne õigussuhete kujundamine seotud esmalt siiski tehingu mõistega. TsÜS § 5 kohaselt tekivad tsiviilõigused ja -kohustused tehingutest, seaduses sätestatud sündmustest ja muudest toimingutest, millega seadus seob tsiviilõiguste ja -kohustuste tekkimise, samuti õigusvastastest tegudest. Viidatud sättest tuleneb otseselt, et tsiviilõiguslikud tagajärjed tulenevad muuhulgas tehingutest. Samas võivad tsiviilõigusi ja -kohustusi tekitada ka muud toimingud, kui see tuleneb seadusest. Kuna aga tahteavaldust reguleerivatest sätetest ei tulene, et pelgalt tahteavalduse tegemisega kaasneksid igal juhul teatud tsiviilõigused või -kohustused, tuleb eeldada, et õiguskord seob õiguslike tagajärgede tekkimise sõltuvusse tehingust tervikuna.¹¹⁵

¹¹³ R. Narits, op cit, lk 112.

¹¹⁴ Seega on märgatav tahteavalduse käsitluse muutumine ajas - kui varem peeti õiguslike tagajärgede esilekutsumise aluseks isiku avaldatud tahet, siis kaasajal on tahte kõrval üha olulisemaks muutunud muud tehinguga seonduvad küsimused. Lähemalt: J. Shapp. Grundfragen der Rechtsgeschäftslehre. 1986. S 14-15.

¹¹⁵ Nimetatud seisukohta kinnitab ka nt VÕS § 16 lg 1, mille kohaselt väljendab pakkumus selle esitaja tahet olla nõustumuse korral sõlmitava lepinguga õiguslikult seotud. Seega tulenevad lepingulised õigused ja kohustused mitte pakkumusest vaid lepingust tervikuna, kui see sõlmitakse.

Valitseva arvamuse kohaselt on tahteavaldus õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteväljendus.¹¹⁶ Seejuures ei too tahteavaldus iseenesest veel enesega õiguslikke tagajärje kaasa, kuid seondub õiguslike tagajärgede esilekutsumisega kõige vahetumalt. Nii märgivad ka K. Larenz ja M. Wolf, et kuna tehingu eripära seisneb selles, et ta toob enesega kaasa soovitud õiguslikud tagajärjed, peab õiguslikke tagajärje esilekutsuv tahe olema tahteavalduse kaudu nähtavaks tehtud. Sellest tulenevalt võib tahteavaldust kirjeldada kui teistele suunatud avaldust, millega avaldaja teeb teatavaks, et teatud õiguslik tagajärg või õigustagajärgede kogum tema tahte kohaselt saabuma peaks.¹¹⁷

Viidatud seisukohaga on kooskõlas ka TsÜS § 67 lg-s 1 ja § 68 lõigetes 2 ja 3 sätestatu. TsÜS § 67 lg 1 kohaselt sisaldub tehingus kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteavaldus, st tahteavaldus selle kohta, et tehingu tegija soovib teatud õiguslike tagajärgede saabumist, tsiviilõigused ja -kohustused tekivad aga TsÜS § 5 kohaselt siiski tehingust tervikuna. Nimetatud seisukohta kinnitavad ka TsÜS § 68 lg-d 2 ja 3, mis samuti viitavad sellele, et tahteavaldusega tehakse vaid teatavaks tahe tuua kaasa teatud õiguslik tagajärg.

Järelikult nõuab privaatautonomsele tahtele vastavate õigussuhete kujundamine ehk siis tehingute tegemine ka tehingu tegemisele suunatud tahte avaldamist. Üksnes avaldamine muudab õigussubjekti tahte õiguslikult siduvaks ning ühtlasi soovitud õigusliku tagajärje tehingu kaudu kehtivaks. Seega on tahteavalduse funktsioon õiguskorras mitte niivõrd õiguslike tagajärgede esilekutsumine, kuivõrd isiku privaatautonomse tahte teatavastegemine teistele. Tahteavaldus on suunatud õiguslike tagajärgede tekitamisele, kuid otseselt neid ei tekita. Kaudselt on tahteavaldus tehingu osana siiski ka õiguslike tagajärgede tekkimise aluseks, kuna ilma tahteavalduseta pole ka tehingut, mis isiku poolt soovitud õiguslikud tagajärjed enesega kaasa tooks.

2.4. Vahekokkuvõte

Kuigi kehtivas õiguses tahteavalduse legaaldefiniitsioon puudub, on tahteavalduse määratlemine võimalik lähtudes eraõiguse üldpõhimõtetest tulenevast tahteavalduse põhiolemusest ja funktsioonist eraõiguses, samuti tehingu ja tahteavalduse õiguslikust regulatsioonist.

¹¹⁶ Vt nt: H. Brox, op cit, S 52; H. Köhler, op cit, 54; O. Palandt, op cit, S 86.

¹¹⁷ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 435.

Tahteavaldus põhiseadusliku väärtusena tunnustatud isikute vabaduse ideed kandev eraõiguse instituut. Täpsemini määratledes on tahteavaldus seostatav isiku eneseteostusvabadusest tuleneva eraõiguse aluseks oleva privaatautonomia põhimõttega. Privaatautonomia põhimõtte kohaselt on isikutel vabadus kujundada neid ümbritsevaid õigussuhteid vastavalt omaenese tahtele ning selline tahtekohane õigussuhete kujundamine on õiguskorras reguleeritud tehingu ja tahteavalduse kaudu.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eespool viidatud sätete analüüsist ilmneb, et privaatautonomne õigussuhete kujundamine toimub õiguskorras siiski tehingu kui terviku kaudu, kuna isiku poolt soovitud õiguslikud tagajärjed toob enesega kaasa tehing. Tahteavaldus on aga tehingu olemuslik ja tingimatu koosseisuelement, milles kõige otsesemalt väljendub tehingu privaatautonomne iseloom ja ilma milleta ei ole ka tehingut. Ühtlasi on tahteavaldus vajalik õigussuhete kujundamiseks isiku subjektiivse tahte teistele nähtavaks tegemiseks, kuna tehingu kaudu õiguskorra poolt tunnustatud ja kaitstud tagajärgede esilekutsumiseks peab isiku õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahe olema ka väljendatud, st objektiivselt olemas.

Seega on tahteavaldus privaatautonomia põhimõttest kantud ja õiguskorra poolt tunnustatud isiku tahte väljendus, mis on suunatud vahetult tsiviilõigusliku tagajärje esilekutsumisele. Seejuures on tahteavaldus küll õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahte väljendamise akt, kuid õiguslikud tagajärjed toob enesega kaasa tehing, mille koosseisu tahteavaldus olemusliku elemendina kuulub. Isiku tahtekohane avaldus, mis ei ole suunatud õiguslike tagajärgede kaasatoomisele, ei ole käsitatav ühepoolse tehinguna ega tahteavaldusena. Samas võib sellisele avaldusele kohaldada tahteavalduse sätteid analoogia põhimõttest tulenevalt.

3. TAHEAVALDUSE KOOSSEIS

3.1. Tahteavalduse koosseisuelementidest

Tahteavaldus isiku tahte väljendus, mis on suunatud vahetult tsiviilõigusliku tagajärje kaasatoomisele. Viidatud määratlusest ei tulene mitte üksnes tahteavalduse funktsioon õiguses, vaid ka tahteavalduse koosseis.

Tahteavalduse mõiste ja ka termin ise viitavad selgesti tahteavalduse instituudi kahele olulisele elemendile. Esiteks on tahteavalduse puhul oluline isiku tahe, mis on suunatud õiguslike tagajärgede esilekutsumisele, st isiku soov tekitada, muuta või lõpetada tsiviilõigussuhteid. Teiseks, õiguslike tagajärgede esilekutsumiseks peab isik tehingut tehes vastavat tahet väljendama.

Erialakirjanduses nimetatakse neid tahteavalduse kahte poolt vastavalt tahteavalduse subjektiivseks ja objektiivseks koosseisuks.¹¹⁸

Tahteavalduse subjektiivse koosseisu moodustab isiku sisemine subjektiivne tahe kujundada teda ümbritsevaid õigussuhteid vastavalt omaenese tahtele, s.o isiku privaatautonomne tahe. Sisemise tahte juures on õiguslasele kirjandusele tuginedes relevantne eristada omakorda kolme tahtemomenti: teo tegemise tahe, avaldustahe ehk avaldusteadlikkus ja tehingutahe.¹¹⁹

Tahteavalduse objektiivsesse koosseisu kuulub õiguslike tagajärgede esilekutsumisele suunatud tahte väljapoole nähtavaks tegemine, st avaldamine. Selleks et isiku poolt soovitu võiks muutuda õiguslikult siduvaks, peab see olema teatavaks tehtud, väljendatud. Subjektiivne tahe võib olla avaldatud kas sõnaselgelt, konkludentset või vaikides.¹²⁰

Seega võib ja tuleb tahteavalduse problemaatikat käsitledes eristada tahteavalduse koosseisus tahteavalduse kaht poolt – isiku tahet ja selle tahte väljendamist avalduse kaudu. Mõlemad, nii tahe kui avaldus, on tahteavalduse tingimatud koosseisuelemendid, mis üksnes koos moodustavad terviku – tahteavalduse.¹²¹

¹¹⁸ H. Köhler, op cit, S 54-57; D. Giesen, op cit, S 10-12; O. Palandt, op cit, S 86.

¹¹⁹ Lähemalt: infra 3.2

¹²⁰ Lähemalt: infra 3.3

¹²¹ Tahte ja avalduse omavahelise seose kohta lähemalt: infra 4.

3.2. Tahteavalduse subjektiivne koosseis – tahe

3.2.1. Tahtest üldiselt

Nagu eespool märgitud, on tahteavalduse instituut kantud privaatautonomia põhimõttest, mis annab isikule seadusega garanteeritud õiguse ise vastavalt omaenese tahtele teda puudutavaid õigussuhteid kujundada. Seesugune õigussuhete kujundamine toimub tehingu raames oma tahte väljendamise kaudu. Seega on tahteavalduse käsitlese kohaselt normaaljuhul tahteavalduse tegemise ajendiks isiku subjektiivne tahe.

Isiku tahte kui teatud psüühilise protsessiga seonduvad küsimused kuuluvad eelkõige psühholoogia valdkonda. Psühholoogias on erinevatel aegadel isiku tahet erinevalt käsitletud ning tänaseni puudub ühtne üldtunnustatud tahte definitsioon. Seejuures kaheldakse üha enam selles, kas tahe psühholoogilise nähtusena üldse eksisteeribki või on tegemist vaid filosoofilise konstruktsiooniga,¹²² mis on aluseks võetud ka inimekäitumise õiguslikul reguleerimisel.

Sellest tulenevalt ei käsitleta enamasti ka kaasaegses psühholoogiaalases kirjanduses tahet kui tunnetusprotsessi mitte eraldi, vaid teiste üldtunnustatud psüühiliste protsesside raames.¹²³

Siiski, on ka neid, kes tunnustavad tahet kui iseseisvat psüühilist protsessi. Paraku puudub ka neis käsitlustes tahte üldtunnustatud määratlus.¹²⁴

Üks võimalus on määratleda isiku tahet kui teadlikku eneseregulatsiooni, mille aluseks on suunatud psüühiline aktiivsus. Psüühiline aktiivsus võib seejuures olla kas impulsiivne või tahteline, kusjuures tegelikkuses on piir nende kahe vahel suhteliselt ebaselge. Siiski, inimekäitumine on tüüpiliselt tahteline käitumine. Tahteline käitumine on aga reeglina teadvustatud käitumine mingi eesmärgi saavutamiseks.¹²⁵

Seega on tahe pigem filosoofiline konstruktsioon, mida kinnitab ka asjaolu, et tahe on läbi aegade olnud mitmete filosoofiliste käsitluste lähtepunktiks. Arvukatest tahte filosoofilistest käsitlustest hoolimata puudub ka filosoofias tänapäevane tahte üldtunnustatud definitsioon.¹²⁶

¹²² Samal arvamusel P. Pikamäe. Karistusõiguslik tahtluse mõiste ja tahte psühholoogiline käsitlus. – *Juridica* II/2002, lk 75-81.

¹²³ Eelkõige käitumist mõjutava motivatsiooni ja eneseregulatsiooni küsimuste all. Vt nt: Carlson, N. R. *Psychology. The Science of Behaviour*. 4th ed. 1993; Gleitman, H. *Psychology*. 4th ed. New York, London, 1995.

¹²⁴ Samal seisukohal: P. Pikamäe, op cit, lk 80.

¹²⁵ T. Bachmann, R. Maruste. *Psühholoogia alused*. Tallinn. 2001, lk 202.

¹²⁶ Tahte filosoofilistest käsitlustest lähemalt: H. J. Sandkühler (Hrsg). *Europäische Enzyklopädie zu Philosophie*

Samas on tahe üks keskseid filosoofilisi mõisteid ka tänapäeval. Üldiselt tähendab tahe isiku tahteprotsessi üht alamõistet - huvide summat, soove, veendumusi. Tahe võib tähendada ka konkreetset tahtmist üksikjuhul. Lisaks viitab tahe ka toimingute vabatahtlikule ja tahtekohasele tegemisele.¹²⁷

Kuigi filosoofia pakub hulgaliselt erinevaid tahte mõisteid, võib nende hulgas eristada kaht tüüpi käsitlusi tulenevalt tahte seosest intellektiga. Tahte intellektuaalsed määratlused rõhutavad isiku teadlikku ja ratsionaalset püüdlust ning tahte määrab inimese intellekt. Tahte rangelt voluntaristlikud määratlused lähtuvad aga alateadlikest tahtmistest ning inimese intellekt allub inimese sisemisele tahtele. Lisaks neile kahele tüübile esineb veel hulgaliselt muidki tahte määratlusi, mistõttu on ka filosoofias tekkinud skepsis selles, kas tahe iseseisva nähtusena üldse eksisteeribki, pigem on uurimisesemeks siiski tahtetoiming, mitte isiku eriline psüühiline seisund.¹²⁸

Lähtudes asjaolust, et tahte määratlemisel tuleb tegelikkuses uurida siiski isiku tahtest kantud käitumist, on tahe käsitatav inimliku võimena motiivide alusel teadlikult seisukohta võttes otsustada oma toimingute või tegevuse üle, erinevalt tungidest, instinktides ja tunnetest. Sellest tulenevalt kuuluvad tahteprotsessi tervikuna: 1) motiiv või ajend; 2) tegelik tahtmine, soovimine, s.o otsustus ja 3) tahtetoiming, s.o soovitu elluviimine, mis võib väljenduda nii sisemises kui ka väliselt nähtavas teos.¹²⁹ Põhimõtteliselt sarnaselt käsitleb ka psühholoogia tahteakti põhimomente.¹³⁰

Eeltoodu alusel tuleb tõdeda, et nii psühholoogias kui ka filosoofias on kaasajal loobunud üldtunnustatud ja kõikehõlmava tahte kui psüühilise nähtuse mõiste väljatöötamisest. Küll valitseb aga üksmeel selles, et tahe on tahtetoimingu üks osa ning tahtet saab käsitleda siiski vaid konkreetse tahtetoimingu kui terviku raames.

und Wissenschaften. Band 4. Hamburg. 1990. S 876-883.

¹²⁷ H. J. Sandkühler (Hrsg). Enzyklopädie Philosophie. Band 2. Hamburg. 1999. S 1754.

¹²⁸ Lähemalt: ibid, S 1754-1755.

¹²⁹ Wörterbuch der philosophischen Begriffe. Begr. von Fr. Kircher u. C. Michaëlis. Fortges. von J. Hoffmeister u. U. Meyer. Hamburg. 1998. S 734.

¹³⁰ vt T. Bachmann, R. Maruste, op cit, lk 205. Joonis 58. Tahteakti genees.

Lisaks psühholoogiale ja filosoofiale on tahe relevantne mõiste ka õigusteaduses. Õiguses võib olla just tahe selleks kriteeriumiks, mis annab inimekäitumisele õiguslikult relevantse mõõtme.¹³¹

Õiguse üldteoorias on tahe relevantne eelkõige juriidiliste faktide liigitamisel tegudeks ja sündmusteks. Sündmus on nimetatud liigituse kohaselt juriidiline fakt, mille saabumine ei sõltu õiguskäibes osaleja tahtest, seevastu tegu sõltubki just isiku teadvusest ja ka tahtest.¹³²

Tahte kategooriast lähtumine õiguses viitab selgelt asjaolule, et õigusteadus on inimekäitumise reguleerimise seostanud filosoofilise tahte konstruktsiooniga. Kuigi tahe ei ole üheselt määratletav psüühiline nähtus ja puudub üldtunnustatud käsitus tahte tekkemehhanismide kohta, lähtub õigus eeldusest, et isik on vaba otsustama oma käitumise üle, st kontrollib oma käitumist mõistuse ja tahte kaudu.

J. Schapp on seisukohal, et juristid on enesele ise tahte psühholoogilise mõiste loonud, millega saaks õiguslikud tagajärjed siduda, kuna psühholoogia ei paku õigusteadusele sobilikku tahte määratlust. Seejuures on oluliseks lähtekohaks I. Kanti filosoofia keskne idee, mille kohaselt määrab isiku tahte tema mõistus.¹³³

Tulles tagasi eespool viidatud kahte tüüpi tahte filosoofilistele käsitlustele seoses isiku intellektiga, tuleb seega tõdeda, et õigusteaduses on tunnustatud tahte intellektuaalsed käsitlused, mille kohaselt prevaleerib isiku enesekontrolli puhul isiku mõistus. Mõistliku inimese kontseptsioonist lähtumine viitab aga asjaolule, et isiku tahe allub tema intellektile ja sellest tulenevalt saab ka õiguskord isiku käitumise seostada õiguslike tagajärgedega.¹³⁴

Ka eraõigus lähtub nimetatud tahte konstruktsioonist ja juriidiliste faktide liigitusest sündmusteks ja tegudeks sõltuvalt sellest, kas need on seotud inimese teadvuse ja tahtega või mitte. Eraõiguses avaldub teo tahteline iseloom eelkõige tehingu ja tahteavalduse juures ning ka siin tuleb arvestada, et õigus lähtub mõistlikust inimesest, kelle tegevus on allutatud tema teadlikule tahtele. Seega tuleb tahteavalduses sisalduvat tahet käsitleda paralleelselt isiku teadliku käitumisega.

¹³¹ Nii era- kui avalikus õiguses. Tahte käsitlusest karistusõiguses lähemalt: P. Pikamäe, op cit, lk 75.

¹³² Vt R. Narits, op cit, lk 111-112.

¹³³ Lähemalt: J. Schapp, op cit, S 8-26.

¹³⁴ Asjaolu, et õigusteadus lähtub intellektuaalsest tahte mõistest kinnitab ka P. Pikamäe. Vt P. Pikamäe, op cit, lk 81. Intellektuaalsest tahte mõistest lähtumist kinnitab ka tahte õiguslikult relevantsete momentide eristamine tahteavalduse käsitluse raames, mis lisaks tahtele nõuab ka teadlikkust. Vt infra 3.3.2 ja 3.3.3.

Eeltoodust tulenevalt võiks eraõiguses määratleda tahet kui inimlikku võimet otsustada oma toimingute ja nendega kaasnevate tagajärgede üle teadlikult ja mõistuse poolt juhitud seisukohta võttes, st võimet teostada privaatautonoomset otsustusvabadust.

Nii nagu tahteotsustamine üldiselt võib ka tahe kui tahteavalduse koosseisuelement hõlmata erinevaid tahtemomente. Tahteavalduse käsitluse tekkimisest alates on tahteavalduses sisalduva tahte juures eristatud kolme õiguslikku tähendust omavat tahtemomenti: teo tegemise tahe, avaldustahe ehk avaldusteadlikkus ja tehingutahe.¹³⁵

Tahte erinevate momentide sel viisil eristamise eesmärk on määrata kindlaks, millised tahtemomendid tahteavalduse olemusse tingimatult kuuluvad, st määratleda tahteavalduse olemasolu seisukohast vajalikud tahtemomendid, ilma milleta pole tahteavaldust üldse olemas või määrata kindlaks, milliste puuduste korral on tahteavaldus küll olemas, kuid tehtud teatud puudustega, mis annab aluse tehingu tühistamiseks.

Samas tuleb lisaks tahtemomentide empiirilis-psühholoogilisele käsitlusele lähtuda ka tahtemomentide funktsioonist õiguses. Tahte funktsionaalse käsitluse seisukohast on oluline, et tahet tuleb käsitleda privaatautonoomse otsustuse tagajärje ja tulemusena. Tahteavalduse ülesandeks on muuta isiku privaatautonoomne otsustus, st tahe õiguslikult siduvaks. Seega peab õiguslikult relevantsetes tahtemomentides väljenduma isiku autonoomne otsustusvabadus, et tahe õiguslikult siduv oleks.¹³⁶

Töö järgnevate alajaotiste eesmärk on selgitada tahteavalduse käsitluses õiguslikult relevantsetena väljatoodud tahtemomente ning analüüsida nende aktuaalsust ja eristamise vajalikkust ning asjakohasust kehtiva õiguse valguses.

¹³⁵ Viidatud tahtemomendid on välja töötatud 19. sajandi lõpus domineerinud psühholoogiliste käsitluste valguses ning on osaliselt kaasajal oma tähendust kaotamas, samas lähtub kaasaegne tahteavaldust käsitlev kirjandus siiski nimetatud tahtemomentidest. Vt nt H. Brox, op cit, S 52; W. Flume, op cit, S 46-47; D. Giesen, op cit, S 11; H. Köhler, op cit, S 56; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 436-439; O. Palandt, op cit, S 86

¹³⁶ lähemalt: K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 438-439.

3.2.2. Teo tegemise tahe¹³⁷

Nii nagu isiku tahe üldiselt, väljendub ka tahteavalduse tegija tahe vastava käitumise kaudu. Alles pärast vastavat käitumist on võimalik hinnata, kas isik käitus tahtekohaselt või mitte.

Privaatautonomse tahte sidumiseks õiguslike tagajärgedega, peab tahe olema esmalt väljendatud, st tuleb teha midagi, et subjektiivne tahe muutuks teistele nähtavaks. Tahte väljendamisele eelneb aga omakorda psüühiline seisund, mille kestel isik otsustab väljendada õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud soovi. Sellise sisemise tahteotsustuse väljendamise soov, mis lõpptulemusena väljendub isiku teadlikus ja tahtlikus käitumises, ongi käsitletav teo tegemise tahtena.

Valitseva arvamuse kohaselt eeldatakse ka õiguslalases kirjanduses teo tegemise tahte puhul teadlikku ja tahtest juhitud tegu või tegevusetust, s.o teadlikult ja tahtlikult edasi antud märguannet tahte avaldamiseks.¹³⁸ Seejuures ei ole teo tegemise tahte puhul oluline mitte see, millise käitumisega tahtet avaldatakse, vaid see, kas isiku tahteavaldusena näiv käitumine oli teadlik ja tahtlik.

Teo tegemise tahe kui tahteavalduse puhul relevantne tahtemoment viitab seega asjaolule, et tahteavalduse tegemiseks peab isik oma tahte väljendamiseks tahtlikult midagi tegema või tegemata jätma. Teo tegemise tahtele vastab vaid isiku teadlik ja tahtest juhitud tegu või tegematajätmine (nt tahtlik kõne, tahtlik vaikimine, tahtlikud kehaliigutused). Kõne ja kehaliigutused, mis ei ole esile kutsutud vastavalt avaldaja subjektiivsele tahtele, ei ole sellest tulenevalt käsitletavad tahteavaldusena. Tahteavaldusena mõistetav käitumine peab olema selle tegija teadlik ja soovitud tegu või tegevusetus.

Teo tegemise tahe puudub, kui tahteavaldusena mõistetav tegu ei olnud selle tegija poolt üldse soovitud.¹³⁹ Tüüpilisteks näideteks teo tegemise tahte puudumisest on unes, hüpnoosis, narkoosis või muus sarnases seisundis tehtud avaldus ning isiku reflektorsed liigutused, mis ei allu teadvuse kontrollile. Samuti puudub teo tegemise tahe juhul, kui isiku tahteavaldusena

¹³⁷ Originaaltekstides: *der Handlungswille*. Vastavalt H. Köhleri tõlkeõpikule (Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Tallinn. 1998. lk 99) on nimetatud termin tõlgitud eesti keelde kui *tegutsemistahe*. Kuna tahte avaldamine võib toimuda põhimõtteliselt nii aktiivse kui passiivse teo tegemisega, on täpsuse huvides kasutatud käesolevas töös terminit *teo tegemise tahe*.

¹³⁸ Vt nt: H. Brox, op cit, S 52; W. Flume, op cit, S 46; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 436.

¹³⁹ H. Köhler, op cit, S 56.

mõistetava kehaliigutuse põhjustab väline füüsiline jõud (*vis absoluta*), millele isik vastu ei saa.

Kõigil neil juhtudel võib küll näida, et isik avaldab tahet kutsuda esile õiguslik tagajärg, teo tegemise tahte puudumise tõttu aga tahteavaldust sellistel juhtudel tehtud ei ole, kuna tahteavaldusena mõistetav tegu ei ole isik teadlik ja tahtest juhitud käitumine. Seega on teo tegemise tahe tahteavalduse konstitutiivne element, mille puudumise korral ei loeta ka tahteavaldust tehtuks.

3.2.3. Avaldustahe ehk avaldusteadlikkus¹⁴⁰

Kui isik on teadliku ja tahtliku teoga avaldanud tahet, tekib tahteavalduse käsitlemisel järgmisena küsimus sellest, kas tahteavaldusena mõistetavat tegu tehes mõistis isik selle tähendust, st kas isik oli teadlik oma teo õiguslikust iseloomust ja soovis avaldada õiguslikult siduvat tahet.

Tavapäraselt eeldatakse, et tahet avaldades teab isik, et tegemist on tahteavaldusega, mis on suunatud õiguslike tagajärgede kaasatoomisele ning iga tahteavalduse subjektiivsesse koosseisu peaks normaalsel juhul kuuluma ka isiku avaldusteadlikkus.

Valitseva arvamuse kohaselt tähendab avaldusteadlikkus isiku üldist tahet õiguskäibes osaleda ja oma avaldustega õiguslikult siduvaid tagajärgi kaasa tuua. Täpsemalt mõistetakse avaldustahte all isiku soovi avaldada vastava käitumisega oma tahet, mis toob kaasa õiguslikud järelmid või vähemalt seda, et isik on teadlik, et tema käitumist võidakse mõista kui õiguslikke tagajärgi kaasatootvat avaldust.¹⁴¹ Seetõttu on seda nimetatud ka õigussiduvustahteks.¹⁴²

Nimetatud tahtemomendi puhul on seega oluline, et isik teadliku ja tahtliku teoga tahet avaldades sooviks, et tema teol oleks õiguslik tähendus või vähemalt mõnaks seda.¹⁴³

Avaldustahe puudub juhul, kui avaldaja ei ole soovinud väljendada õiguslikult siduvat tahet.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Originaaltekstides: *der Erklärungswille* või *das Erklärungsbewusstsein*. Vastavalt H. Köhleri tõlkeõpikule (op cit, (1998) lk 99) on nimetatud terminid tõlgitud eesti keelde kui *avaldustahe* ja *avaldusteadvus*. Rõhutatakse asjaolu, et nimetatud tahtemoment tähendab eelkõige isiku teadlikku tahte avaldamist, on käesolevas töös täpsuse huvides kasutatud terminit *avaldusteadlikkus*.

¹⁴¹ H. Brox, op cit, S 53; W. Flume, op cit, S 46.

¹⁴² Originaaltekstis: *Rechtsbindungswille*. Vt Giesen, op cit, S 12. Nimetatud termin tundub käesoleva töö autorile kõige õnnestunum, kuna väljendab käsitletava tahtemomendi olemust kõige täpsemini, kuid õiguskirjanduses on see siiski harvaesinev, mistõttu on töös kasutatud termineid *avaldustahe* ja *avaldusteadlikkus*.

¹⁴³ Avaldustahe ehk avaldusteadlikkus on olemas näiteks juhul, kui isik kirjutab töökohustusi täites alla kirjale, kus

Seega ei hõlma avaldustahe mitte konkreetseid õiguslikke tagajärgi, vaid üldist õiguslikku seotust. Isik ei pea nimetatud tahtemomendi puhul olema teadlik konkreetse tahteavaldusega seotud õiguslikest tagajärgedest. Piisab, kui isik on teadlik, et tema tegevus on suunatud õiguslike tagajärgede kaasatoomisele.

Kuigi õiguslalases kirjanduses on subjektiivse tahte ühe momendina toodud välja eespool käsitletud avaldustahe, on kaasajal leitud, et avaldustahe ei ole tahteavalduse tingimatu komponent ning tahteavaldus on olemas ka ilma vastava avaldustahteta.¹⁴⁵

Idee kohaselt peaks tahteavalduse tegija mõistma oma avalduse õiguslikku iseloomu. Juhul, kui tahteavalduse tegija seda enesele ei teadvusta, loetakse tahteavaldus siiski tehtuks tuginedes objektiivselt olemasolevale tahteavaldusele, mille olemasolusse teine isik usub. Kuna tahteavalduse saaja usaldus väärrib sellisel juhul õiguslikku kaitset, on valdav seisukoht, et tahteavaldus on olemas tegelikult ka ilma vastava avaldustahteta.

Samas peaks tahteavalduse tegijal olema vajadusel võimalus tugineda avaldustahte puudumisele ja tühistada tehtud tahteavaldus olulise eksimuse tõttu. Seega on kaheldav, kas avaldustahte eristamine tehingutahtest on üldse vajalik. Käesoleva töö autor on seisukohal, et avaldustahe on sisuliselt kaetud tehingutahtega ning selle eristamisel puudub praktiline tähendus.

3.2.4. Tehingutahe¹⁴⁶

Eeltoodust tulenevalt peab tahteavalduses sisalduv tahe olema tahtlikult ja teadlikult väljendatud ja isikul peab olema teadlik soov osaleda õiguskäibes. Lähtudes tahteavalduse eesmärgist, milleks on isiku poolt soovitud konkreetsete õiguslike tagajärgede esilekutsumine, on tahteavalduses sisalduvaid tahtemomente käsitledes õiguslikult relevantsetena toodud viimaks ka tehingutahe.

sisaldub nõustumus müügilepingu tingimustega ning saadab selle teadlikult ära, et tema toiming õiguslikult relevantne oleks. Isegi siis, kui ta kirjutab sellele alla, arvates, et tegemist on näiteks vallandamisaktiga, on avaldustahe siiski olemas. Vt: H. Brox, op cit, S 53.

¹⁴⁴ H. Köhler, op cit, S 56.

¹⁴⁵ Samal arvamisel: H. Brox, op cit, S 53; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 437; O. Palandt, op cit, S 86.

¹⁴⁶ Originaaltekstides: *der Geschäftswille*. H. Köhleri tõlkeõpikus (op cit, (1998) lk 99) on nimetatud termin tõlgitud eesti keelde kui *teotahe*, mida käesoleva töö autor ei pea kuigi õnnestunuks, kuna see on äravahetamiseni sarnane käesoleva töö alajaotuses 3.2.2 käsitletud *teo tegemise tahtega*, ning ei anna edasi nimetatud mõiste sisu. Seetõttu on käesolevas töös kasutatud terminit *tehingutahe*, mis on ühtlasi ka termini otsetõlge.

Tehingutahet on erialakirjanduses mitmeti defineeritud. Laiemalt mõistes on tehingutahe kindla majandusliku, õiguslikult tagatud tagajärje esilekutsumisele suunatud kavatsus või tahe tuua enesega kaasa teatud majanduslik tagajärg.¹⁴⁷

Üldtunnustatud arvamuse kohaselt tähendab tehingutahe siiski isiku tahet kutsuda tahteavaldusega esile konkreetset soovitud õiguslikud tagajärjed.¹⁴⁸ Nii leiavad ka K. Larenz ja M. Wolf, et *töeline, konkreetseid õiguslikke tagajärge tekitav tahteelement on nn tehingutahe, mis on suunatud kindlate tehinguliste tagajärgede esilekutsumisele*.¹⁴⁹

Kuna erinevalt avaldustahtena mõistetavast üldisest õigussiduvusest on tehingutahte puhul oluline konkreetsete õiguslike tagajärgede soovimine, on seda nimetatud ka õigusliku tagajärje tahteks.¹⁵⁰

Eelnevalt käsitletud avaldustahtest erineb tehingutahe eelkõige selle poolest, et kui avaldustahe tähendab üldist õigussiduvustahet, siis tehingutahte puhul tuleb silmas pidada konkreetset tehingut ning sellega seonduvaid õiguslikke tagajärge. Seega eeldab tehingutahe ka avaldustahte ehk avaldusteadlikkuse olemasolu,¹⁵¹ mistõttu puudub vajadus avaldustahet ja tehingutahet eristada.

Kui tehingutahe tähendab isiku tahet kutsuda esile õiguslikud tagajärjed, tekib edasi küsimus selle tahte määratletusest, st kas isik peab tehingut tehes olema teadlik ja soovima kõiki tehinguga kaasnevaid õiguslikke tagajärge. Valitseva arvamuse kohaselt ei ole tehingutahte puhul nõutud siiski, et isik peaks teadma kõiki juriidilisi detaile, mis tehinguga kaasnevad. Nii leiab ka Larenz, et avaldajal ei pea õiguslik tagajärg siiski mitte juriidilise täpsusega silme ees olema ning ta ei pea kõiki avaldusega seotud õiguslikke tagajärge üksikult oma tahtes teadvustama. Piisab tavainimesele mõistetavast ettekujutusest, et ta tahab teatud majanduslikku või ühiskondlikku tulemust õiguslikult siduval viisil ellu rakendada.¹⁵² Sellest tulenevalt peab tahe olema suunatud siiski teatud eesmärgi saavutamisele ning asjaolu, kas avaldaja on teadlik nt õiguslikust regulatsioonist või tehingu kõigist tingimustest, ei ole määrav.

¹⁴⁷ W. Flume, op cit, S 47.

¹⁴⁸ Samal arvamusel nt: H. Brox, op cit, S 53; W. Flume, op cit, S 47; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 438.

¹⁴⁹ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 438.

¹⁵⁰ Originaaltekstides: *Rechtsfolge*. Vt W. Flume, op cit, S 47; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 438.

¹⁵¹ Kui eelnevas näites oli avaldustahe olemas juhul, kui isik kirjutas töökohustusi täites alla müügilepingule ja postitas selle, arvates, et tegemist on vallandamisaktiga, puudub nimetatud tehingus tehingutahe, kuna isikul puudus tahe kutsuda esile müügilepinguga kaasnevaid õiguslikke tagajärge.

¹⁵² K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 438.

Kuigi kehtiv õigus ei nimeta otseselt tehingutahet, tuleb tõdeda, et kaasajal on tehingutahet kui tahteavalduses sisalduva tahte oluline moment tehinguõpetuses tunnustatud ning tehingutahet puudumine või selles sisalduvad puudused on dogmaatiliseks aluseks tehingu kehtetuse regulatsioonile. Seega, kui isik teeb tahteavalduse, milles väljendatud konkreetsete õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahe ei vasta tegelikult soovitud tagajärgedele, loetakse tahteavaldus küll tehtuks objektiivses mõttes, kuid selles sisalduvate puuduste tõttu võib see osutuda kehtetuks. Seega ei ole tehingutahet mitte tahteavalduse konstitutiivne element, vaid tahteavalduse ja tehingu kehtivuse eeldus.¹⁵³

3.2.5. Tahte tähendus tahteavalduse koosseisus ja kehtivas õiguses

Eelnevate alajaotuste alusel võib järeldada, et tahe on tahteavalduse tingimatu koosseisuelement. Samas ei ole tahe käsitletav mitte niivõrd psüühilise nähtusena, vaid pigem õigusliku konstruktsioonina, mis on tehingu regulatsiooni aluseks. Seejuures on tahe kui kategooria tahteavalduse käsitluses tihedalt põimunud teadlikkuse kui teise olulise kategooriaga, mistõttu võib asuda seisukohale, et tahteavalduse käsitlus lähtub tahte intellektuaalsest määratlusest, mille kohaselt on isiku tahe allutatud isiku teadvusele, kuna vaid teadlik tahtetoiming saab olla kutsuda esile õiguslikud tagajärjed.

Kuigi tahe on valitseva arvamuse kohaselt tahteavalduse tingimatu koosseisuelement, ei ole kaasajal üksmeelt selles, milline on eespool käsitletud tahtementide tähendus tahteavalduse koosseisus.¹⁵⁴

Eelkõige on vaieldav, kas siiski kõik tahtmomendid on tahteavalduse konstitutiivsed elemendid või on mõned käsitletavad vaid tahteavalduse kehtimise alusena, st kas mõne tahtementi puudumine välistab tahteavalduse olemasolu või on ka tahtepuuduse korral tahteavaldus siiski olemas ning puudus on vaid tahteavalduse kehtetuse aluseks. Eeltoodu alusel tuleb tõdeda, et mitte kõik tahtementid ei ole tahteavalduse konstitutiivsed elemendid. Valitseva arvamuse kohaselt on tahteavalduse tingimatuks elementiks vaid teo tegemise tahe; tehingutahet ja sellega hõlmatud avaldustahet on vaid tehingu kehtivuse eeldusteks, st tahteavaldus on objektiivses mõttes tehtud ka siis, kui isikul puudub tehingutahet, kuid selline tahteavaldus võib tahtepuuduste tõttu osutuda avaldajale mittesiduvaks. Seega on tahe kui tahteavalduse

¹⁵³ Lähemalt tahtepuuduste tähenduse kohta tahteavalduse koosseisus vt: infra 4.5.

¹⁵⁴ Samal seisukohal nt: D. Giesen, op cit, S 10; H. Köhler, op cit, S 56.

koosseisuelemendi puhul ühelt poolt küsimus selles, kas tahteavaldus on tahteliselt tehtud ning teiselt poolt selles, kas väljendatu on ka avaldajale siduv.

Kehtivat õigust eelneva tahtekäsitlusega võrreldes ja vastavaid tsiviilseadustiku üldosa seaduse sätteid analüüsid tuleb tõdeda, et eelnev teoreetiline käsitlus on ühildatav ka kehtiva õigusega.

Tsiviilseadustiku üldosa seadusest ei leia sätteid selle kohta, milline peab olema tahteavalduse subjektiivne koosseisuelement - tahe. Tahet eraldi tahteavaldusest käsitlevad küll TsÜS § 68 lg-d 2 ja 3, mille kohaselt peab tahteavalduses sisalduma tahe tuua kaasa õiguslik tagajärg ning TsÜS § 75, mille kohaselt tuleb tahteavaldust reeglina tõlgendada vastavalt selle teinud isiku tahtele, kuid tahte täpsem määratlus ja viited õiguslikult relevantsete tahtementide kohta puuduvad.¹⁵⁵

Samas on kehtivat regulatsiooni võimalik ja ka põhjendatud tõlgendada eespool käsitletud tahtementidest lähtudes.

Kuna seaduses puuduvad sätted teo tegemise tahte kohta tuleks tsiviilseadustiku üldosa seaduse mõtte kohaselt asuda seisukohale, et tahteavaldus puudub juhul, kui tahteavaldusena näiv tegu on tehtud vastava teo tegemise tahteta, kuna õiguskord peaks käesoleval juhul tsiviilõiguslike tagajärgede saabumise seadma sõltuvusse siiski isiku teadlikust ja tahtlikust käitumisest, kuna sellega kaasneb ka vastutus.¹⁵⁶

Kas avaldustahte puudumise korral peaks kehtiva õiguse kohaselt tahteavaldus siiski olema olema või mitte, on vaieldav. Ühest küljest peab TsÜS § 68 lg-te 2 ja 3 kohaselt tahteavalduses väljenduma isiku tahe tuua kaasa õiguslik tagajärg, mida võiks käsitleda siin õigussiduvustahena. Kas see on käsitletav tahteavalduse konstitutiivse elemendina, seadusest

¹⁵⁵ Tahet kui tahteavalduse olulist koosseisuelementi käsitlevad sätted sisaldasid siiski kuni 30. juunini 2002. a kehtinud TsÜS §-s 61, mis otseselt viitas asjaolule, et tehingus on oluline isiku tahe, mis peab olema kujunenud tegelikke asjaolusid teades ja neist õiget ettekujutust omades ning tahteavaldus pidi vastama isiku vabalt kujunenud tegelikule tahtele, samas ei sätestanud seadus ka siis otseselt õiguslikult relevantseid tahtemente. Tahte erilist tähendust tahteavalduses kinnistasid ka enne 1. juulit 2002. a kehtinud tsiviilseadustiku üldosa seaduse rakendamise praktika. Vt: Riigikohtu 16. oktoobri 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-100-02 (RT III 2002, 27, 303); Riigikohtu 17. jaanuari 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-165-01 (RT III 2002, 5, 48); Riigikohtu 15. novembri 2000. a otsuse eriarvamus tsiviilasjas nr 3-2-1-90-00 (RT III 2000, 27, 302); Riigikohtu 10. aprilli 1997. a otsuse eriarvamus tsiviilasjas nr 3-2-1-42-97 (RT III 1997, 25, 259); Riigikohtu 29. märtsi 2000. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-38-00 (RT III 2000, 10, 110).

¹⁵⁶ Praktikas on nimetatud käsitlusel siiski vähene tähendus, kuna reeglina on tahe avaldatud teadlike ja tahtlike tegudega, mistõttu saab vaid erandjuhtudel tugineda tahteavalduse puudumisele seoses teo tegemise tahte puudumisega.

otseselt ei tulene. Avaldustahte konstitutiivse iseloomu vastu räägib asjaolu, et avaldustahte puudumine võiks teatud juhtudel olla käsitletav TsÜS § 92 lg 1 mõttes eksimusena, seega tehingu kehtetuse alusena. Kuna tehingutahtega on sisuliselt hõlmatud ka avaldustahe, tuleks asuda seisukohale, et avaldustahe ei ole ka tsiviilseadustiku üldosa seaduse kohaselt tahteavalduse ja tehingu konstitutiivne element, ilma milleta tahteavaldust ei eksisteeri ning puudub praktiline vajadus avaldustahte kui ühe tahtemomendi eristamiseks.

Ka tehingutahte kuulumist tahteavalduse koosseisu tingimatu elemendina kehtiv õigus otseselt ei reguleeri. TsÜS § 67 lg 1 kohaselt peab tahteavaldus olema siiski suunatud kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele, mis viitab tehingutahte vajalikkusele tahteavalduses. Analoogiliselt avaldustahtega puudub aga ka tehingutahte osas seaduses otsene viide selle tähendusele tahteavalduse koosseisus. Siiski tuleb TsÜS §-des 89, 92, 94, 96, 97 sätestatud tehingu kehtetuse aluseid analüüsides asuda seisukohale, et tehingutahte puudumine ei välista tahteavalduse olemasolu, kuna puudused tehingutahtes on reeglina käsitletavad tehingu tühisuse või tühistamise alustena.

Seega on kehtiva õigusekohaselt tahteavalduse olemasoluks vajalik teo tegemise tahe ning tehingutahe, sh avaldustahe, on relevantssed vaid niivõrd, kuivõrd nad on käsitatavad tehingu tühisuse või tühistamise alusena.

3.3. Tahteavalduse objektiivne koosseis – avaldus

3.3.1. Avaldusest üldiselt

Nagu eespool märgitud, on subjektiivse tahte avaldamine ehk avaldus teine oluline element tahteavalduse mõistes ja koosseisus. Õiguslase kirjanduse kohaselt ollakse üksmeelel selles, et privaatautonomne, õiguslikke tagajärgi esilekutsuv tahe peab õigusliku jõu saamiseks väljendatud olema. D. Giesen leiab, et *tahe, mis pole väljapoole teada antud, ei ole seesugusena tajutav, äratuntav ning ei ole seetõttu ka õiguskorras kasutuskõlblik pidepunkt*.¹⁵⁷

Tahte avaldamise kaudu teeb isik reeglina teatavaks, et soovib teatud õigusliku olukorra muutust. Tema tahe on inkorporeeritud tahteavaldusse, avaldus ise on aga väliselt äratuntav, isiku subjektiivsest tahtest kantud käitumine.

¹⁵⁷ D. Giesen, op cit, S 10.

Ka J. Schapp leiab, et tahte on küll antud tegelik mõjujõud, kuid tema puudus seisneb selles, et ta ei ole teiste poolt meeltega tajutav. Küll on aga meeltega tajutav tahet väljendav tegu - avaldus, mistõttu on just isiku avaldusega võimalik siduda õiguslikud tagajärjed.¹⁵⁸

Seega seob õiguskord soovitud õiguslike tagajärgedega vaid sellise isiku subjektiivse tahte, mis on väljendatud, teistele teatavaks tehtud, kuna, tunnustades isiku õigust kujundada teda ümbritsevaid õigussuhteid vastavalt omaenese tahte, ei saa siiski anda juriidilist tähendust ja jõudu psüühilisele nähtusele, mida pole võimalik mingil moel tajuda.

Seetõttu koosnebki privaatautonomia põhimõtet realiseeriv tahteavalduse instituut lisaks isiku subjektiivsele tahte ka selle tahte avaldamisest ning võimaldab isikul õigussuhteid omaenese tahte kohaselt kujundada, samas nõuab aga ka seesmisele tahte teatud kuju ja vormi andmist, et isiku tahe ka väljapoole, teistele isikutele tajutav oleks. Tahte avaldamine on seega tahteavalduse tingimatu element, mille puudumisel ei saa reeglina ka tahteavalduse olemasolust rääkida.

Valitseva arvamuse kohaselt mõistetakse avalduse all teatud õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahte teatavaks tegemist.¹⁵⁹ Teatud õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahe tähendab aga eelnevas alapeatükis väljendatu kohaselt vaid üht tahte momenti – tehingutahet. Seega tekib küsimus, kas avaldus kui tahteavalduse koosseisuelement peab eneses sisaldama kõiki tahtemomente või vaid tehingutahet, nagu see esmapilgul avalduse määratlusest paistab või mõistetakse õigustagajärje tahet siin laiemalt, kõiki eespool nimetatud tahtemomente hõlmavas mõttes, ning ei rõhutata üksnes tehingutahet kui üht tahte komponenti.

Erinevalt üldlevinud määratlusest defineerivad K. Larenz ja M. Wolf tahte avaldamist *expressis verbis* kui kõigist tahtelementidest kantud avaldust. Nende määratluse kohaselt muudab avaldus *teo tegemise tahtest kantud käitumise kaudu tehingutahte ja selles sisalduva avaldusteadlikkuse teistele selgesti äratuntavaks*.¹⁶⁰ Seega peab tahteavaldus rajanema siiski kõigile tahtementidele ning avaldust võiks määratleda kui õigussiduvustahte ja konkreetsete õiguslike tagajärgede kaasatoomise soovi tahtlikku ja teadlikku teatavaks tegemist avalikkusele või sellega seotud isikutele.

¹⁵⁸ J. Schapp, op cit, S 29.

¹⁵⁹ Vt nt: H. Brox, op cit, S 54; W. Flume, op cit, S 62; H. Köhler, op cit, S 54.

¹⁶⁰ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 439.

Tavaelus väljendavad isikud oma tahet erineval moel. Ka õiguskorras tunnustatud tahet väljendav käitumine ehk tahte avaldamine võib toimuda mitmel erineval viisil ja erinevas vormis. Tahteavaldus võib olla edasi antud verbaalselt, aga ka muu märguande kaudu; võib olla suuline või kirjalik; võib toimuda teoga või tegevusetusega. Seega ei pea avaldus alati kirjalikult ega ka mitte verbaalselt väljendatud olema, see võib olla edasi antud ka žestidega, näiteks peanoogutuse või -raputusega. Seega piisab õiguslike tagajärgede esilekutsumiseks reeglina isiku käitumisest, mis on teistele äratuntav ja arusaadav kui tahteavaldus.

Õiguslase kirjanduse kohaselt võib tehinguline tahe olla reeglina avaldatud kas sõnaselgelt, konkludentset või vaikides;¹⁶¹ mõnede käsitluste kohaselt sõnaselgelt, konkludentset või tegevusetusega.¹⁶² Seega võib tahe olla põhimõtteliselt avaldatud nii aktiivse teoga kui ka passiivse tegevusetusega, viimase puhul on küll tegu pigem erandjuhuga. Samuti võib õiguses eristada juhtumeid, kus vaikimisele või muule faktilisele olukorrale on seadusega antud tahteavalduse jõud (nn normeeritud vaikimine). H. Köhler lisab eelnevatele veel automatiseeritud tahteavalduse, kui kaasajal eraldi käsitlemist vajava avalduse vormi.

Seega on avalduse liigid erinevate autorite poolt teatud osas erinevalt käsitletud ja süstematiseeritud, põhimõtteliselt on aga siiski oluline eristada sõnaselget ja konkludentset tahteavaldust kui tahteavalduse peamisi esinemisvorme ning rõhutada, et üksnes erandjuhtudel võib rääkida vaikimisest ja tegevusetusest kui tahteavaldusest. Samal põhimõttel on tahteavalduse liigid reguleeritud ka kehtivas õiguses, paraku puudub kohtupraktika, mis avaks kehtivate normide mõtte.

Käesoleva töö autor ei lähtu töös edaspidi siiski otseselt ühestki eespool viidatud tahteavalduse liigitusest, käsitledes tahte avaldamise küsimusi eelkõige õiguse üldteoorias tuntud teo mõistest lähtuvalt.

Nii nagu teo mõiste õiguse üldteoorias üldiselt hõlmab eneses nii tegevuse kui ka tegevusetuse, tähendab ka tahte avaldamine nii aktiivset tahte väljendamist teatud tegevusega kui ka tahte väljendamist passiivselt, s.o tegevusetusega.

¹⁶¹ Vt nt: K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 439-440; W. Flume, op cit, S 62-78, H. Köhler, op cit, S 57-59.

¹⁶² Vt nt: H. Brox, op cit, S 54-55.

3.3.2. Tahte väljendamine aktiivse tegevusega

3.3.2.1. Aktiivselt väljendatud avaldusest üldiselt

Avaldamine kui keeleline termin viitab aktiivsele tegevusele tahteavalduse tegija poolt, millest tulenevalt saab reeglina eeldada, et avaldaja peab oma tahte huvitatud isikutele nähtavaks tegemiseks tegema avaldustoimingut. Kõige loomulikum viis selleks on oma soovide väljendamine keele abil: olgu siis kõnes, kirjas või ka kehakeeles. Seega toimub privaatautonoomse tahte väljendamine reeglina aktiivselt avaldust tehes, s.o tegevuse kaudu.

Vastavalt sellele, kas avaldus tehakse vahetult avaldusena mõistetavate sõnade kaudu või on tahteavaldus äratuntav kaudselt, st isiku käitumisest, võib aktiivselt väljendatud tahteavalduse liigitada sõnaselgeks ja konkludentseks tahteavalduseks, kusjuures põhimõtteliselt ei ole õiguslike tagajärgede saabumise seisukohalt mingit vahet, kas isik avaldab oma tahet *expressis verbis* või tahteavaldusena mõistetava tegevusega. Mõlemad on ühtviisi õiguspärased tahte avaldamise viisid, kui seadus ei ole tahte avaldamiseks eraldi kindlat vormi ette näinud.

3.3.2.2. Otsene ehk sõnaselge tahteavaldus

Nagu eelnevalt märgitud, väljendub sõnaselge tahteavalduse puhul avaldaja teingu tegemise tahe otseselt ja vahetult tema sõnalisel avalduses, kas suuliselt või kirjalikult.¹⁶³

Selline tahteavaldus on eelduslikult kõige selgem ja üheselt mõistetavam ning eelduslikult ka praktikas kõige vähem probleeme tekitav. Sõnaselge tahteavaldus peaks võrreldes muude tahteavalduse viisidega jätma suhteliselt vähe ruumi väärarvamisteks, mistõttu on see ka praktikas enim kasutatud tehingulise tahte väljendamise viise.

Samas ei oleks sõnaselge tahteavalduse eristamisel ja kirjeldamisel tähendust, kui õigus ei seostaks sõnaselget ehk otsest tahteavaldust konkreetsete tsiviilõiguse normidega ega näeks teatud juhtudel kohustusliku tahte avaldamise viisina ette sõnaselget tahteavaldust kui potentsiaalselt kõige vähem mitmeti mõistetavusi tekitavat avaldust.

W. Flume leiab, et kui seadus nõuab teatud juhtudel sõnaselget tahteavaldust, siis seda seepärast, et reeglina kehtib vastupidine, st tahteavalduse võib teha mistahes viisil. Üldistades

¹⁶³ Nii on sõnaselge näiteks ostja tahteavaldus, kui ta ütleb, et ostab pakutud eseme nõutud hinna eest, samuti kirjalik testament, kus seisab, et käesolevaga pärandab testaator kogu oma vara oma elukaaslasemale, aga ka kaasaegsete telekommunikatsioonivahendite abil edastatud tahteavaldused, mis edastatakse küll seadmete abil, kuid siiski sõnas või kirjas.

leiab ta aga, et mida ebatavalisem on regulatsioon, seda suuremad nõuded tuleb avalduse ühetähenduslikkusele ja selgusele seada, st seda enam on vajalik sõnaselge tahteavaldus.¹⁶⁴ Seega tuleks neil juhtudel, kus tahteavaldus sisaldab ebatavalist või õigusnormidest kõrvalekalduvat avaldust, väljendada tahet võimalikult üheselt mõistetavana ning parimaks võimalikuks viisiks on siis sõnaselge tahteavaldus.

Tahte väljendamine sõnaselge tahteavalduse kaudu on reguleeritud ka kehtivas õiguses. TsÜS § 68 lg 2 kohaselt on tahteavaldus, milles sõnaselgelt väljendub tahe tuua kaasa õiguslik tagajärg, käsitletav otsese tahteavaldusena. Lähtudes otsese tahteavalduse määratluse paiknemisest eespool teisi tahte avaldamise viise, võib järeldada, et sõnaselge avaldus on ka kehtiva õiguse kohaselt eelistatud teistele.

Analüüsides kehtivat tsiviilõigust¹⁶⁵ tuleb tõdeda, otsene tahteavaldus ei ole tsiviilõiguse erinevate harude regulatsioonis kohustusliku tahte avaldamise viisina kuigi sageli *expressis verbis* sellisena ette nähtud, mistõttu tuleb selgitada, kas TsÜS §-s 68 sisalduv tahteavalduse erinevate viiside eristamine on üldse vajalik tsiviilõiguse regulatsioonis.

Sarnaselt tsiviilseadustiku üldosa seadusele eristab ka VÕS § 9 lepingu sõlmimisel otsest ja kaudset tahteavaldust. Samuti võib leida võlaõigusseadusest üksikuid sätteid, mis sätestavad otsese tahteavalduse nõude.¹⁶⁶ Reeglina seadusest otsese tahteavalduse nõuet siiski ei tulene, küll on aga seadusandja näinud ette teatud tehingutele kõrgendatud vorminõuded, millest võib ühtlasi järeldada ka otsese tahteavalduse nõude. Selliseid vorminõudeid võib leida ka teistest seadustest ning seaduste mõtte kohaselt peaks tahteavaldust olema väljendatud eelkõige otseselt. TsÜS §-s 68 sisalduva regulatsiooni mõte on aga eelkõige võimaldada lisaks otseselt tahteavaldusele tahet avaldada ka vastavalt mõistetava käitumisega või vaikides.

¹⁶⁴ W. Flume, op cit, S 63.

¹⁶⁵ Eelkõige tsiviilseadustiku üldosa seaduse, asjaõigusseaduse, pärimisseaduse, võlaõigusseaduse ja perekonnaseaduse vastavaid sätteid.

¹⁶⁶ VÕS § 16 lg 1 kohaselt peab avaldaja otseselt väljendama oma tahet juhul, kui ta ei soovi oma avalduse kui pakkumisega seotud olla, kui seda ei saa eeldada lepingu olemusest ja asjaoludest tulenevalt. Nõustumuse korral VÕS § 20 otsese tahteavalduse nõuet ei sea. Vastavasisuline otsene tahteavaldus on VÕS § 42 lg 3 p 15 kohaselt vajalik ka siis, kui lepingu tüüptingimustega soovitakse kokku leppida, et tingimuse kasutajal on õigus määrata hind kindlaks vallasasja üleandmise või teenuse osutamise ajal või sel ajal hinda suurendada, ilma et tüüptingimus oleks ebanõistlikult tarbijat kahjustav. VÕS § 91 lg 2 kohaselt peab võlausaldaja, kui ta ei soovi, et võlgnik täidab oma rahalise kohustuse võlausaldaja krediitiasutuses asuval kontole, seda otseselt keelama. VÕS § 871 p 1 kohaselt võib reisikorraldaja reisisasu suurendada üksnes juhul, kui see võimalus on lepingus otseselt ette nähtud.

3.3.2.3. Kaudne ehk konkludentne tahteavaldus

Alati ei pea siiski tehingutahe sõnaselgelt väljendatud olema. Seda võib teha ka muul viisil teistele arusaadava märguande kaudu - mitte otseselt ja vahetult keeleliselt, vaid kaudselt, vastavalt mõistetava käitumisega, s.o *facta concludentia* kaudu.

Konkludentse tahteavaldusega on erialase kirjanduse kohaselt tegemist siis, kui isik oma käitumisega vahetult küll muud eesmärki järgib, kaudselt väljendab aga seejuures oma tehingutahet ja isiku käitumise põhjal saab tema tehingutahte üle otsustada.¹⁶⁷ Seetõttu on selline tahteavaldus alati kaudne ja vahendlik. Samas ei pruugi mitte kõigil juhtudel isik muud eesmärki järgida. Praktikas tuleb ette olukordi, kus isik annab vahetult oma käitumisega teada oma soovist teha tehing ning muud eesmärki tal polegi.

K. Larenz ja M. Wolf leiavad, et konkludentne käitumine ei sisalda eneses mitte ühtainust ja üheselt mõistetavat tähendust, pigem hõlmab see mitut. Teatud olukorras ja teatud asjaolude olemasolul võib aga isiku konkludentse käitumise põhjal järeldada teatud tahteavalduse olemasolu.¹⁶⁸

Seega on konkludentse tahteavaldusega tegemist siis, kui isik ei avalda otseselt tahet tuua kaasa õiguslikud tagajärjed, kuid antud situatsioonis võib tema käitumisest välja lugeda, et ta soovib olla õiguslike tagajärgedega seotud. Sellest tulenevalt tuleb näiteks peanoogutust lugeda siiski sõnaselgeks tahteavalduseks, kuna selles väljendub otseselt isiku tahe teha tehing ja tuua kaasa teatud õiguslikud tagajärjed. Samuti on pearaputus käsitletav eitava sõnaselge tahteavaldusena.

Milline konkreetne käitumine konkludentse tahteavaldusena mõistetav on, sõltub vastava käitumise tõlgendamisest.¹⁶⁹

Kuna konkludentne tahteavaldus on väljendatud üksnes vastava käitumisega ega sisalda verbaalset, selgelt arusaadavat tahteavaldust, on seda õiguslases kirjanduses nimetatud ka

¹⁶⁷ H. Brox, op cit, S 54.

¹⁶⁸ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 439.

¹⁶⁹ Konkludentse tahteavalduse tüüpilisemate näidetena on erialakirjanduses nimetatud kaupluses müügil olevate asjade kassas ettenäitamist, auto parkimist tasulisele parkimisplatsile, ühistranspordivahendisse sisenemist jms käitumist, mille põhjal võib järeldada, et isik soovib vastavaid õiguslikke tagajärgi, st nõustub muuhulgas ka tehingust tulenevad kohustused täitma (nt saadud kauba või teenuse eest tasuma). Riigikohus on leidnud, et tahteavaldus võib olla väljendatud raha maksmise faktiga. Vt: Riigikohtu 2. oktoobri 2002. a otsus haldusasjas nr 3-3-1-40-02 (RT III 2002, 24, 270).

”vaikivaks tahteavalduseks”.¹⁷⁰ Sellisel juhul avaldaja tegelikult oma tahet sõnaselgelt ei deklareeri ning õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahe tuleneb loogiliselt isiku vaikivast käitumisest. Samas ei tohi sellist vaikivat tegutsemist segi ajada vaikimisega kui tahte avaldamise erandliku juhtumiga.¹⁷¹ Konkludentse tahteavalduse puhul avaldab isik aktiivselt tahet vastavalt mõistetava tegevuse kaudu.

Tahte väljendamine konkludentse tahteavalduse kaudu on reguleeritud ka kehtivas õiguses. TsÜS § 68 lg 3 kohaselt on kaudse, st konkludentse tahteavaldusega tegemist juhul, kui tahteavaldus väljendub teos, millest võib järeldada isiku tahet tuua kaasa õiguslik tagajärg.

Samuti tunnustab võlaõigusseadus lisaks otsesele tahteavaldusele ka tahte väljendamist teoga. VÕS § 9 lg 1 kohaselt sõlmitakse leping põhimõtteliselt mistahes viisil vastastikuste tahteavalduste vahetamise teel ning VÕS § 9 lg 2 kohaselt loetakse teos väljendatud nõustumuse korral leping sõlmituks ajast mille pakkumuse esitaja teost teada sai, v.a erandjuhtumid. Seega on lepingu sõlmimine võimalik ka konkludentse tahteavalduse kaudu, kus tahet avaldatakse teoga. Vaikivast tegevusest tuleb aga ka vastavalt VÕS-i regulatsioonile eristada vaikimist kui tegevusetust.

Eeltoodust tuleneb, et juhtudel, mil seadus ei nõua otsest tahteavaldust, võib isik privaatautonomseid õigussuhteid kujundada ka tahteavaldusena mõistetava käitumise kaudu.

3.3.3. Vaikimine või muu tegevusetus kui tahteavaldus

3.3.3.1. Tegevusetusest üldiselt

Kui eelnevalt käsitletud tahte avaldamise võimalike viiside puhul oli tegemist isiku poolt aktiivse tahte avaldamisega kas sõnas või teos, siis vaikimise puhul võib rääkida tegevusetusest, st isiku passiivseks jäämisest. Nii nagu teo mõiste õiguse üldteoorias hõlmab eneses tegevuse kõrval ka tegevusetust, võib ka tahteavalduses väljenduda isiku subjektiivne tahe isiku tegevusetuses. Seega on põhimõtteliselt võimalik väljendada tahet ka passiivseks jäädes, seda nii tavaelus kui ka õiguslikus mõttes.

¹⁷⁰ Originaaltekstis: *die "stillschweigende" Willenserklärung*. Vt nt W. Flume, op cit, S 69; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 439.

¹⁷¹ Lähemalt: infra 3.3.3.

Tavaelus on sagedased olukorrad, kus isik jätab midagi tegemata ning sellise passiivse käitumisakt põhjal on võimalik järeldada, et isik väljendaski tegevusetusega oma tahet. Nii võib näiteks eeldada, et kui küllakutse saanud isik jätab külla minemata, siis ta ei soovinudki külla minna. Samas võib aga selle isiku passiivseks jäämise tegelikuks põhjuseks olla haigestumine, muu oluline kokkusaamine samal ajal või ka asjaolu, et isik ei saanud küllakutset kätte. Seega ei saa isiku passiivset käitumist alati üheselt mõista.

Eelöeldu tõttu ei saa tegevusetust reeglina õiguslikus mõttes tahte avaldamiseks pidada. Kui isik ei tee midagi selleks, et oma tahet teistele väljendada, jääb isiku tahe paratamatult ebaselgeks. Isikul võib küll sellisel juhul olla subjektiivne tahe kutsuda esile õiguslikud tagajärjed, kuid kuna ta seda ei otseselt ega kaudselt avaldanud pole, ei saa reeglina rääkida ka tahteavaldusest. Seetõttu ei peeta valdava arvamuse kohaselt vaikimist reeglina tahteavalduseks.

H. Köhler leiab, et vaikimisel ei ole iseenesest avalduslikku väärtust. Kui õigussubjekt pakkumuse peale vaikib, siis ei tähenda see reeglina ei nõustumist ega ka pakkumuse tagasilükkamist.¹⁷² Samuti arvab T. Nickel, et tühipaljas vaikimine ei ole reeglina mingi tahteavaldus, vaid pigem õiguslik null.¹⁷³

K. Larenz ja M. Wolf on aga seisukohal, et tühipaljas vaikimine või muu passiivne tegevusetus on käsitletav konkludentse käitumise erilise vormina, mis ei sisalda endas tahteavaldust või siis sisaldab negatiivset, st eitavat tahteavaldust.¹⁷⁴

Seega, valitseva arvamuse kohaselt ei kujuta vaikimine või tegevusetus endast õiguskorras aktsepteeritud tahteavaldust tehingu tegemiseks ja õiguskord ei seo isiku passiivset käitumist reeglina tehingu õiguslike tagajärgedega.

Samas võib tegevusetust teatud tingimustel siiski tahteavalduseks pidada. Kaasajal leitakse, et erandjuhtudel võib isiku õigusliku olukorra muutmisele suunatud tahe väljenduda siiski ka tegevusetuses, täpsemini vaikimises. W. Flume leiab, et vaikimine võib samamoodi

¹⁷² H. Köhler, op cit, (1998), lk 100.

¹⁷³ T. Nickel. Die erklärungsfiction im Bürgerlichen Recht. 1997. S 113.

¹⁷⁴ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 440.

avaldusvahendiks olla nagu rääkiminegi ning seda tüüpi tahteavaldust nimetab ta "sõnatuks avalduseks."¹⁷⁵

Põhimõtteliselt tunnustavad ka teised autorid erandjuhtudel vaikimist õiguslikus mõttes tahteavaldusena. Eelkõige on vaikimist peetud negatiivse tähendusega, st eitavaks tahteavalduseks,¹⁷⁶ aga ka positiivseks, st jaatavaks tahteavalduseks.¹⁷⁷

Kokkuvõtvalt tuleb tõdeda, et kaasajal peetakse tegevusetust reeglina tahteavalduse puudumiseks, mitte aga eitavaks tahteavalduseks. Vaid erandjuhtudel, teatud teiste asjaolude olemasolu korral, on tegevusetus käsitletav õiguslikult siduva, reeglina positiivse, st jaatava tähendusega tahteavaldusena.

3.3.3.2. Vaikimine või muu tegevusetus kui avaldustoiming

Nagu eelnevalt märgitud, võib erandjuhtudel olla ka vaikimine või muu tegevusetus tahteavaldus. Samas kujutab selline passiivne avaldus endast õiguslikus mõttes tahteavaldust üksnes juhul, kui see tuleneb eralistest asjaoludest: eelkõige pooltevahelisest kokkuleppest, aga ka hea usu põhimõttest ja pooltevahelisest eelnevast praktikast. Seega ei ole vaikimisel üksi sellist tähendust, nagu näiteks kõnes või kirjas väljendatud tahteavaldusel. Vaikimise tahteavaldusena kehtimiseks on vajalik, et oleks võimalik üheselt teada saada, kas vaikimine oli positiivse või negatiivse tähendusega, st kas isik andis vaikimisega oma nõusoleku õiguslike tagajärgede saabumiseks või keeldus sellest.

Kui asjaosalised on omavahelise kokkuleppega andud vaikimisele eelnevalt jaatava või eitava tahteavalduse tähenduse ja õigusliku jõu, saab hiljem sellisest kokkuleppest tulenevat passiivset käitumist lugeda tahteavalduseks. Sellisel juhul on tegemist vaikimise kui avaldustoiminguga, kuna eelneva kokkuleppega on vaikimisele antud õiguslik tähendus ning isik realiseerib temale kokkuleppest tulenevat õigust teha kokkulepitud tähendusega tahteavaldus teadlikult ja tahtlikult passiivseks jäädes.

Samas võib vaikimine olla käsitletav positiivse tahteavaldusena ka tulenevalt pooltevahelisest varasemast praktikast või ka hea usu põhimõttest. Ka neil juhtudel on võimalik vaikimisele

¹⁷⁵ Originaaltekstis: *die Erklärung ohne Worte*. Vt W. Flume, op cit, S 64.

¹⁷⁶ vt K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 440.

¹⁷⁷ vt W. Flume, op cit, S 64-65.

anda positiivne või negatiivne tähendus muude asjaolude alusel, kuna vaikimine seda selgelt edasi ei anna.

Kuigi vaikimine väljendub ka eespool nimetatud juhtudel pelgalt passiivse tegevusetuse kaudu, eristab sellisel juhul isiku tegevustetust isiku teadlik ja tahtlik soov kutsuda esile teatud õiguslikud tagajärjed või on selline tahe isikule omistatav tulenevalt asjaoludest. Sellisel juhul on isiku vaikimine tähenduslik ning selline teadlik ja tahtlik vaikimine sarnaneb paljuski tahte aktiivse avaldamisega. Ka teadlik vaikimine on teatud viisil käitumine, millest võib järeldada isiku vastavat tahteavaldust.

Seetõttu on vaikimist võimalik käsitleda ka kui konkludentse ehk vaikiva käitumise alaliiki. Kui konkludentne tahteavaldus seisneb tahteavaldusena mõistetava teo tegemises, siis vaikimine kui tahteavaldus on käsitletav tahteavaldusena mõistetava tegevusetusena. Sellest tulenevalt peaks ka vaikimine eespool nimetatud erandjuhtudel olema samasugune avaldusakt nagu selgesõnaline või konkludentne tahteavaldus.¹⁷⁸

T. Nickel leiab aga, et vaikimine on teatud juhtudel käsitletav hoopis sõnaselge tahteavaldusena. *Kui pooled lepivad kokku näiteks selles, teatud pakkumused loetakse pakkumuse saaja poolt vastuvõetuks vaikimise teel ja kui neile vastuväidet esitatud ei ole, siis on vastav vaikimine niisama ühemõtteline ja selge õigusliku tagajärje soovimise väljendusvahend kui peanoogutus kohalviibijale või sõnades väljendatud nõustumus.*¹⁷⁹

Põhimõtteliselt on mõlemad seisukohad õiged, kuid kuna igal juhul tuleb vaikimist käsitada samasuguse avaldamisaktina kui sõnaselget ja konkludentset tahteavaldust, puudub sellisel vahetegemisel praktiline tähendus.

Neil juhtudel, mil kokkulepe poolte vahel küll puudub, samas võib aga eelnevast pooltevahelisest praktikast või lähtudes hea usu põhimõttest, anda vaikimisele tahteavalduse tähenduse, on tegemist siiski üksnes konkludentse käitumisega, millest avaldaja tahe on üksnes järeldatav.

Seega tunnustab õiguskord vaikimist tahteavaldusena vaid siis, kui tulenevalt asjaoludest saab vaikimist pidada avaldustoiminguks, st vaikimine on teadlik ja tahtlik või võib seda asjaoludest tulenevalt eeldada. Sellistel erandlikel juhtudel on vaikimine samasuguse õigusliku

¹⁷⁸ Sellisel seisukohal nt W. Flume, op cit, S 64; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 440.

¹⁷⁹ T. Nickel, op cit, S 244.

tähendusega nagu ka tavapärane sõnaselge ja konkludentne tahteavaldus ning on ka ise, tulenevalt asjaoludest, käsitletav kas sõnaselge või konkludentse tahteavaldusena. Vaikimise kui sõnaselge või konkludentse tahteavalduse määratlemine on aga oluline juhul, kui õiguskord nõuab tahte avaldamist sõnaselgelt.¹⁸⁰ Sellisel juhul ei piisa tahte avaldamisest konkludentselt, st tahteavaldusena mõistetava vaikimisena tulenevalt poolte varasemast praktikast või hea usu põhimõttest, küll on aga sõnaselge tahteavalduse nõude korral võimalik avaldada tahet vaikimisega, kui pooled on eelneva kokkuleppega vaikimisele sõnaselgelt ja nõutavas vormis tahteavalduse tähenduse andnud.¹⁸¹

Vaikimist ja tegevusetust üldisemas tähenduses tunnustab teatud erandlikel juhtudel tahteavaldusena ka kehtiv õigus, kuigi reeglina vaikimisel õiguslik tähendus siiski puudub.

TsÜS § 68 lg 4 kohaselt peetakse vaikimist või tegevusetust tahteavalduseks, kui vaikimise või tahteavalduse lugemine tahteavalduseks tuleneb muuhulgas isikute kokkuleppest või nendevahelisest praktikast. Seega on ka kehtiva õiguse kohaselt tegevusetus käsitletav tahteavaldusena vaid siis, kui isikud on vaikimisele või tegevusetusele varem tahteavalduse tähenduse andnud, kas siis tunnustanud vaikimist tahteavaldusena varasemates omavahelistes õigussuhetes või leppinud kokku, et tulevikus sõlmitava lepingu puhul tähendab vaikimine nõustumist lepinguga.

Kuna vaikimine on mõistetav eitava või jaatava tahteavaldusena, millest reeglina muud järeldada ei saa, on vaikimise teel võimalik avaldada vaid sellist tahet, mis seisneb sisuliselt millegagi nõustumises või mittenõustumises, st mitmepoolsete tehingute tegemisel, mis koosnevad kahe või enama isiku tahteavaldusest.

Kui vaikimisele on poolte kokkuleppega tahteavalduse tähendus antud, siis on selline vaikimine reeglina käsitletav nõustumisena teise isiku poolt esitatud pakkumusele. Kokkuleppe puudumisel ei ole vaikimine reeglina tahteavaldus. Siiski võib sellisel juhul käsitleda vaikimist pooltevahelisest praktikast tulenevalt nõustumisena. Kui aga ka pooltevahelist praktikast

¹⁸⁰ Lähemalt: supra 3.3.2.2.

¹⁸¹ Nt, kui pooled lepivad raamlepingus kirjalikult kokku, et raamlepingu alusel sõlmitavad, seadusest tulenevalt kirjalikku vormi nõudvad lepingud loetakse pakkumuses esitatud tingimustel sõlmituks, kui teine pool ei avalda vastupidist tahet, on pooled andnud vaikimisele sõnaselgelt jaatava tahteavalduse tähenduse ning leping tuleks lugeda vormikohaselt sõlmituks.

tulenevalt ei saa vaikimist käsitleda nõustumusena, ei saa vaikimist tahteavalduseks pidada ning see ei too enesega kaasa õiguslikke tagajärgi.

Praktikas võib vaikimine kui tahteavaldus kõne alla tulla eelkõige just pikaajalistes ja korduvates lepingulistest suhetes. VÕS § 20 lg 2 kohaselt loetakse vaikimine või tegevusetus nõustumuseks üksnes siis, kui see tuleneb muuhulgas lepingupoolte kokkuleppest, pooltevahelisest praktikast või nende tegevus-või kutsealal kehtivatest tavadest.

Sisuliselt on võlaõigusseaduses korratud TsÜS § 68 lg-s 4 sätestatud, kuid lisatud, et vaikimisele võib nõustumuse tähenduse anda ka poolte tegevus- või kutsealal kehtiv tava. Analüüsides TsÜS § 68 lg 4 ja VÕS § 20 lg 2 rakendusala tuleb tõdeda, et kuigi idee poolest peaks TsÜS § 68 lg 4 reguleerima lisaks kahe- ja mitmepoolsetele tehingutele ka ühepoolse tehingu tegemist, on vaikimise kaudu võimalik tahet avaldada siiski vaid kahe- ja mitmepoolseid tehinguid tehes. VÕS § 20 lg 2 on aga VÕS § 1 lg 1 kohaselt kohaldatav muuhulgas ka neile lepingutele, mida ei ole võlaõigusseaduses reguleeritud või mis on reguleeritud muudes seadustes, samuti muudele mitmepoolsetele tehingutele. Seega on nii TsÜS § 68 lg 4 kui ka VÕS § 20 lg 2 kohaldatavad põhimõtteliselt kõigile kahe- ja mitmepoolsetele tehingutele ning tegemist on teineteist dubleerivate sätetega. Samas on VÕS § 20 lg 2 andnud vaikimisele tahteavaldusena laiemat tähenduse, sätestades, et muuhulgas võib vaikimine olla nõustumus ka siis, kui see tuleneb poolte tegevus- või kutsealal kehtivatest tavadest. Kuna sisuliselt kuuluvad mõlema normi reguleerimisalasse samad õigussuhted, võiks selguse huvides ka TsÜS § 68 lg-s 4 sisalduda muuhulgas poolte tegevus- ja kutsealal kehtiv tava, mille alusel on võimalik vaikimist lugeda tahteavalduseks.

Eeltoodust tuleneb, et vaikimine ja tegevusetus üldisemas mõttes on kehtivas õiguses teatud juhtudel tahteavaldusena tunnustatud, kuid seda vaid siis, kui vaikimisele või tegevusetusele saab positiivse tahteavalduse tähenduse anda tulenevalt vaikimisega seonduvatest muudest asjaoludest. Kui muudest asjaoludest tulenevalt ei ole vaikimisel või muul tegevusetusel positiivse tahteavalduse tähendust, ei ole vaikimine või muu tegevusetus käsitletav tahteavaldusena ning õiguslikke tagajärgi enesega kaasa ei too.

3.3.3.3. Avalduse mõjuga vaikimine või muu tegevusetus

Nagu eespool märgitud, toob igasugune tehing vastavalt privaatautonomia põhimõttele kaasa õiguslikud tagajärjed, kuna need on isiku poolt soovitud ja isik on vastavasisulise tahte teistele

nähtavaks teinud. Praktikas esineb aga olukordi, mis nõuavad isikult teatud olukorras tahteavalduse tegemist, et sellega õiguslike tagajärgede saabumine seostada. Kuna aga isik seda mingil põhjusel ei tee või on tema avaldus puudulik, annab seadus pidepunktid kujunenud olukorra lahendamiseks ning seob õiguslikud tagajärjed nn mitte-avaldusega ehk siis avalduse puudumisega. Tegemist on tahteavalduse fiktsiooniga õiguses.

Kuna avaldus ise tehakse normaalsel juhul sõnaselgelt või vastavalt mõistetava käitumisega, siis kujutab nn mitte-avaldus endast nende vastaspoolt ja seisneb vastavalt kas vaikimises või tegevusetuses üldisemalt mõistes. Seesuguse vaikimise või tegevusetuse seobki seadus teatud juhtudel õiguslike tagajärgedega, kuna tegelik tahteavaldus puudub, st isiku subjektiivne tahe ja sellele vastav tahteavaldus tegelikult puuduvad, õigus loeb aga tahteavalduse tehtuks.

Seejuures tekib küsimus, kas ja kuidas on privaatautonomia põhimõttega kooskõlas isiku olematu tahte ja olematu tahteavalduse sidumine õiguslike tagajärgedega, ehk siis millega õigustada privaatautonomsete õigussuhete kujundamist ilma isiku vastava tahteta.

T. Nickel on tahteavalduse fiktsiooni kasutamist õiguses põhjendanud asjaoluga, et avaldusfiktsiooni vajadus peitubki just privaatautonomia põhimõttes. Ta leiab, et *kuna seadusandja usaldab ja võimaldab igale üksikule õiguskäibes osalejale õigusliku olukorra kujundamist tahteavalduse vahendusel, peab ta võtma abinõud tarvitusele ka juhuks, kui õigustatud isik oma õigust ei kasuta, kasutab ebapiisavalt või ebatäpselt, mistõttu ilmneb õiguskäibe, eelkõige tehingute tegemise korra häirimine.*¹⁸²

Seega, lähtudes teiste õigussubjektide privaatautonomsest tahtest, tuleb õiguskäibe häirijale tahe õiguslikult, fiktiivselt juurde mõelda ning seeläbi vastav õiguslik olukord reguleerida. Seetõttu võib vaikimisest kui seaduslikust avaldusfiktsioonist rääkida üksnes juhul, kui avaldamiseks kohustatud isiku avaldus puudub või on ebatäielik ja ilma selleta on õiguskäive häiritud.

Õiguslases kirjanduses on vaikimisega seotud tahteavalduse fiktsiooni nimetatud ka "normeeritud vaikimiseks."¹⁸³ Seda seetõttu, et teatud asjaolude esinemise korral on vaikimisele antud seadusega tahteavalduse tähendus. Seaduse kohaselt kehtib teatud olukorras

¹⁸² T. Nickel, op cit, S 244.

¹⁸³ Vt nt: H. Köhler, op cit, S 58.

vaikimine nagu teatava sisuga tahteavaldus. Seejuures pole oluline, kas isik ise sellega kaasnevat õiguslikku tagajärge soovis või mitte. Tegemist ei ole avaldustoiminguga.

T. Nickel leiab, et *seaduses sisalduv tahteavalduse fiktsioon ei ole mitte õigusnorm, mis määrab kindalaks, et teatud käitumine on tahteavaldus, vaid üksnes lihtne viide õiguslikele tagajärgedele*.¹⁸⁴ Seega pole normeeritud vaikimine käsitletav tahteavaldusena. Küll aga loetakse õiguslikus mõttes teatud asjaoludel vaikimine tahteavalduseks.

Vaikimisele kui avaldustoimingule annavad tahteavalduse tähenduse asjaosalised ise tahte avaldamise kaudu, siis normeeritud vaikimise puhul ei mängi isiku subjektiivne tahe mingit rolli. Avaldus loetakse seadusega tehtuks ning mitte isiku subjektiivne tahe, vaid seadus on see, mis vaikimisele õiguslikud tagajärjed annab.

Seega taandub nimetatud juhul vastava, avalduseks kohustatud isiku privaatautonomne tahe teiste õigussubjektide privaatautonomia ees. Ja kuigi seesuguse vaikimise puhul pole tahteavalduse koosseis täidetud, on tahteavalduse fiktsioon õigusliku jõu poolest tahteavaldusega võrdne.

Samas on võimalik, et isik on teadlik seaduslikust tahteavalduse fiktsioonist, mistõttu vaikib ta kindla sooviga seaduses ettenähtud tagajärg esile kutsuda. Seega pole välistatud, et normeeritud vaikimise taga on konkreetsel juhul ka isiku subjektiivne tahe, õiguslikud tagajärjed saabuval aga hoolimata sellest, kas isik oma tahte teistele nähtavaks teeb, st avaldab, või mitte.

Seejuures ei ole aga mitte igasugune seaduses sisalduv tahteavalduse eeldamine veel tahteavalduse fiktsioon. T. Nickel peab vajalikuks eristada tahteavalduse fiktsiooni seaduses sisalduvatest eeldustest ja tõlgendamisreeglitest.¹⁸⁵ Eelkõige on normi grammatiliselt tõlgendades võimalik tahteavalduse fiktsiooni eristada selle järgi, kui normi kohaselt loetakse vaikimine teatud sisuga tahteavalduseks. Tahteavalduse eelduse puhul reeglina vaid eeldatakse tahteavalduse olemasolu ning tõlgendusreegli puhul tahet.

Siiski ei ole alati grammatilise tõlgenduse kaudu võimalik mõista, kas normis sisaldub tahteavalduse fiktsioon, eeldus või tõlgendusreegel. Sellisel juhul tuleb normi eesmärgist lähtudes selgitada, kas tegemist on fiktsiooni või eeldusega. Nende eristamise vajalikkus

¹⁸⁴ T. Nickel, op cit, S 244

¹⁸⁵ T. Nickel, op cit, S 244.

ilmneb eelkõige selles, et tahteavalduse fiktsioon kehtib hoolimata isiku tahtest just sellisena, nagu see seaduses sätestatud on, ning toob enesega kaasa seaduses sätestatud õigusliku tagajärje. Seaduses sisalduv tahteavalduse eeldus on aga ümberlükatav ning õiguslikud tagajärjed saavad vaid siis, kui isik seda eeldust vastavalt oma tegelikule tahtele ümber ei lükka. Niisamuti ei too enesega tõlgendusreeglid kaasa õiguslikke tagajärgi, vaid annavad üksnes võimaluse eeldada isiku tahte olemasolu. Seega tuleb tahteavalduse fiktsiooni või eeldust sisaldavat normi tõlgendades alati välja selgitada, kas normi eesmärk on õiguslike tagajärgede kaasatamine igal juhul või vaid siis, kui isik vastupidist ei tõesta.

Ka kehtivas õiguses on teiste õigussuhetes osalevate isikute privaatautonomoomia kaitsmise vajadusest tulenevalt sätestatud põhimõtte, et seadusega võib vaikimisele anda teatud juhtudel tahteavalduse tähenduse. Tahteavalduse fiktsiooni kasutamise võimalus tuleneb TsÜS § 68 lg-st 4 ja VÕS § 20 lg-st 2.

TsÜS-i § 68 lg 4 kohaselt loetakse vaikimine tahteavalduseks eespool nimetatud juhtudele lisaks ka siis, kui see tuleneb seadusest. Analoogne alus tahteavalduse fiktsiooni ehk normeeritud vaikimise kasutamiseks sisaldub ka VÕS § 20 lg-s 2. Seega võib seadus anda vaikimisele tahteavalduse tähenduse ning sellisel juhul ei ole isiku vaikimine käsitletav mitte vaikiva avaldustoiminguna vaid normeeritud vaikimisena, mis iseenesest ei ole tahteavaldus, kuid seadus seob õiguslikud tagajärjed fiktiivselt isiku oletatava tahtega.

Seejuures võib ka normeeritud vaikimisel olla nii jaatav kui ka eitav tähendus, st õiguses esineb nii positiivseid¹⁸⁶ kui ka negatiivseid¹⁸⁷ tahteavalduse fiktsioone.

Eeltoodust tuleneb, et lisaks vaikimisele kui avaldustoimingule võib õiguslikud tagajärjed enesega kaasa tuua ka normeeritud vaikimine või muu tegevusetus. Sellisel juhul puudub küll reeglina isiku privaatautonomoomne tahe ja sellele vastav tahteavaldus, kuid õiguskord loeb teatud asjaolude olemasolu korral ka isiku tahteavalduse olemasolevaks ja seob selle teatud õiguslike tagajärgedega.

¹⁸⁶ Positiivne tahteavalduse fiktsioon sisaldub näiteks VÕS § 20 lg-s 3 ja TsÜS § 13 lg 2 teises lauses. Nimetatud sätete fiktsiooni iseloomule viitab nii nende sõnastus kui ka normi mõte, kuna antud olukorras ei oleks mõistlik võimaldada vaikimise kui tahteavalduse ümberlukkamist isiku poolt. Seega on tegemist nõustuva tahteavalduse fiktsiooniga, mitte õigusliku eeldusega.

¹⁸⁷ Negatiivne tahteavalduse fiktsioon sisaldub aga näiteks TsÜS § 11 lg-s 5 ja § 129 lg-s 4. Ka nimetatud juhtudel tuleneb nii sätte sõnastusest kui ka eesmärgist, et tegemist on tagasilükkava tahteavalduse fiktsiooniga, mis ei ole isiku tegeliku tahte alusel ümber lükatav.

Samas ei ole õiguslike tagajärgede osas tähendust sellel, kas tegemist on normeeritud, kokkulepitud või pooltevahelisest praktikast tuleneva vaikimisega, mistõttu on põhjendatud igasuguse õiguslikku tähendust omava vaikimise reguleerimise ühes sättes, nagu tuleneb ka TsÜS § 68 lg-st 4.

3.3.4. Tahteavalduse asendamine

Lisaks tahteavalduse fiktsioonile, millega on vajalikel juhtudel antud isiku vaikimisele seadusega tahteavalduse jõud, näeb kehtiv õigus ette ka võimaluse saada isiku puuduv tahteavaldus kohtult. TsÜS § 68 lg 5 kohaselt võib tahteavaldust asendada jõustunud kohtuotsus, kui isik on kohustatud tegema kindla sisuga tahteavalduse ning kohtuotsusega tuvastatakse sellise kohustuse olemasolu.

Nimetatud sätte vajalikkus tuleneb, sarnaselt tahteavalduse fiktsiooniga, sellest, et õiguskäibe kaitse huvides peab asjast huvitatud isikutel olema võimalik teatud olukorras saada teise isiku tahteavaldus ka siis, kui isik keeldub tahteavalduse tegemisest. Seda siiski vaid juhul, kui isikul on kohustus tahteavaldus teha. Millal on isikul kohustus tahteavaldus teha: kas siis, kui vastav kohustus on seaduses sätestatud või siis, kui see tuleneb teiste isikute õiguspärasest ootusest, kehtiv õigus ei täpsusta.¹⁸⁸

Käesoleva töö autor on seisukohal, et nimetatud kohustust ei saa siiski mõista vaid otseselt seadusest tuleneva kohustusena, kuna tsiviilõigus lähtub siiski isiku privaatautonomia ja lepinguvabaduse põhimõttest, millest tulenevalt kujundatakse tsiviilõigussuhteid poolte vahel reeglina vabatahtlikult. Üksnes väga limiteeritud juhtudel on isikul seadusest tulenev kohustus tahteavaldus teha.

¹⁸⁸ Kohustuse tähendus ei tulene ka võlaõigusseaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadusest, millega muudeti ühtlasi ka tsiviilseadustiku üldosa seadust, seletuskirjast. Selle kohaselt on TsÜS §-i 68 uue lõike lisamise vajadus tingitud praktikas tekkinud vaidlusest, kas ja millisele materiaalõiguslikule normile tuginedes võiks kohtuotsus asendada isiku tahteavalduse. Kuigi protsessuaalselt on võimalik tahteavalduse tegemist teiselt isikult hageda ning lasta kohtul tuvastada kohustuse olemasolu tuvastada, puudub seadusest materiaaõiguslik norm, mis täpsustaks sellise otsuse materiaaõiguslikke tagajärgi. Eelkõige vajab selles osas täiendamist TsÜS tahteavalduste tegemist reguleeriv normistik, mis peaks sätestama, et tahteavalduse tegemise võib asendada ka jõustunud kohtuotsus. Võlaõigusseaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus. Vastu võetud 19.11.2003. RT I 2003, 78, 523. Eelnõu 85 SE ja seletuskiri. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/> 24.02.2005. a.

Lepinguvabadust võib näiteks piirata seaduses sätestatud kohustusega sõlmida leping igapähega, kes vastavad seaduses sätestatud nõuetele.¹⁸⁹ Lepingu sõlmimisest keeldumine võib olla lubamatu ka põhjusel, et keeldumisega rikutakse põhiseaduses sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtet, samuti võib keeldumine olla oma õiguste kuritarvitamine TsÜS § 138 lg 2 järgi või hea usu põhimõtte rikkumine VÕS § 6 järgi.¹⁹⁰

Seega võib isiku kohustus sõlmida leping, samuti teha muu tahteavaldus, tuleneda otseselt seadusest või siis kaudselt oma õiguste kuritarvitamisest või ka hea usu põhimõtte rikkumisest. Sellest tulenevalt tuleb kohtul ka neil juhtudel, mil tahteavalduse tegemise kohustus ei tulene otseselt seadusest, hinnata, kas isiku kuritarvitab oma õigusi, kui ta tahteavaldust ei tee, või on hea usu põhimõttest tulenevalt tal kohustus tahteavaldus teha.

Eelkõige on aga TsÜS § 68 lg 5 kohaldatav siiski kohustustehingust tuleneva käsutustehingu kohustuse rikkumise korral. Juhul, kui isikul on võlaõiguslikult lepingust tulenev kohustus sõlmida asjaõiguslik leping ja teha kinnistusraamatu kande muutmiseks vastav avaldus, kuid isik ei täida võlaõigusliku lepingu järgset kohustust, asendab kohtuotsus isiku tahteavaldust asjaõiguslepingu sõlmimisega.¹⁹¹

Analoogiliselt eelnevaga peaks tahteavaldus olema kohtuotsusega asendatav ka siis, kui ostja keeldub ostueesõigust omavale isikule põhjendamatult kinnisasja omandit üle andmast, rikkudes sellega VÕS § 244 lg-st 1 ja AÕS §-st 261¹ tulenevat kohustust anda asja omand üle. Ka siis võib kohtuotsusega asendada nii asjaõigusliku tahteavalduse kui ka nõusoleku kinnistusraamatu kande muutmiseks.

TsÜS § 68 lg 5 alusel võimalik asendada tahteavaldust ka juhul, kui isikul on seadusest tulev kohustus anda nõusolek.¹⁹² Põhimõtteliselt võiks tahteavalduse asendamine olla võimalik

¹⁸⁹ Eelkõige monopoolses seisundis olevad ettevõtted ei või keelduda lepingu sõlmimisest. Lähemalt: I. Kull, M. Käerdi, V. Kõve, op cit, lk 54.

¹⁹⁰ Lähemalt: I. Kull, M. Käerdi, V. Kõve, op cit, lk 55.

¹⁹¹ Asjaõigusliku lepingu sõlmimiseks tahteavalduse asendamist TsÜS § 68 lg 5 alusel kinnitab ka Riigikohtu praktika (Riigikohtu 21. detsembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-143-04 (RT III 2005, 3, 26); Riigikohtu 25. novembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-134-04 (RT III 2004, 34, 360); Riigikohtu 17. juuni 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-79-04 (RT III 2004, 19, 223)), mille kohaselt on TsÜS § 68 lg 5 kohaldamise eelduseks kohustus teha tahteavaldus ning selline kohustus võib tuleneda võlaõiguslikult lepingust (müügilepingust).

¹⁹² Lisaks kinnistusraamatu kande muutmiseks tahteavalduse asendamise võimalusele, millele on Riigikohus viidanud eelnevates lahendites, on tsiviilkolleegium 19. veebruari 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-12-04 (RT III 2004, 7, 79) asunud seisukohale, et TsÜS § 68 lg 5 alusel on võimalik asendada ka kaasomaniku nõusolekut kinnisasja ümberehitamiseks.

igasuguse seadusest tuleneva nõusoleku puudumise korral, eelkõige aga juhul, kui tehingu tegemiseks on vajalik kolmanda isiku nõusolek.

Eeltoodust saab järeldada, et tahteavalduse asendamine on võimalik siis, kui tahteavalduse tegemise kohustusest tuleneb ka tahteavalduse sisu. Seega saab kohus kohustatud isiku tahteavalduse asendada vaid siis, kui isikul on kohustus teha kindlaksmääratud sisuga tahteavaldus.¹⁹³ Sellisel juhul toob kohtuotsus endaga kaasa tahteavalduse õiguslikud tagajärjed isiku tegeliku tahteavalduse puudumisest hoolimata.

3.4. Vahekokkuvõte

Tahteavaldus koosneb kahest olulisest elemendist – isiku subjektiivsest tahtest ja selle tahte väljendamisest, mis reeglina vaid üheskoos moodustava terviku – õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahteavalduse.

Isiku subjektiivne tahe tervikuna on tahteavalduse tingimatu komponent, ilma milleta ei saa reeglina rääkida ka tahteavaldusest. Samas on kaasajal tahteavalduse konstitutiivseks elemendiks vaid teo tegemise tahe, st tahteavalduse eksistentsiks piisab sellest, kui isik soovib õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahet avaldada. Kas indiviid saab aru, et sel viisil tahet avaldades on tegemist õiguslikult siduva teoga, mis toob kaasa teatud kindlad õiguslikud tagajärjed, ei ole tahteavalduse konstitutiivse koosseisu puhul relevantset. Tahteavaldus on olemas ka siis, kui tahteavalduses puuduvad avaldusteadlikkus ja tehingutahe. Küll on aga nimetatud tahtemomendid olulised tahteavalduse kehtetuse küsimuse lahendamisel.

Nagu tuleneb tahteavalduse mõistest, peab õiguslike tagajärgede kaasatoomiseks olema isik subjektiivne tahe tehtud nähtavaks, st avaldatud. Seega on ka avaldus tahteavalduse tingimatu koostisosa, ilma milleta ei ole reeglina ka tahteavaldust.

Nii erialase kirjanduse kui ka kehtiva õiguse kohaselt võib tahteavaldus olla väljendatud mitmel erineval viisil. Nii nagu õiguse üldteoorias seisneb tegu nii tegevuses kui ka

¹⁹³ Reeglina ei peaks kohus asendama isiku tahteavaldust, kui selle sisu ei ole kindlaksmääratud tahteavalduse tegemise kohustusega. Erandina on Riigikohus siiski 27. aprilli 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-11-05 asunud seisukohale, et elamuseaduse § 32 lg 1 järgi võib kohus määrata kindlaks ka uue üürilepingu tingimused, st määrata kindlaks tahteavalduse sisu.

tegevusetuses, võib ka õigussuhteid kujundav tahe olla põhimõtteliselt väljendatud kas tegevuse või tegevusetusega.

Reeglina peab isiku tahe olema väljendatud aktiivselt – sõnaselgelt või vastavalt mõistetava käitumisega. Sellest tulenevalt ei saa reeglina rääkida tahteavaldusest, kui puudub objektiivne avaldus.

Erandina on siiski võimalik käsitleda tahteavaldusena ka tegevusetust, täpsemini vaikimist. Vaikimine on aga tahteavaldusena käsitletav vaid siis, kui sellele on võimalik tahteavalduse tähendus anda väliste asjaolude alusel, eelkõige siis, kui avaldaja ja tahteavalduse saaja on vaikimisele eelnevalt tahteavalduse tähenduse andnud.

Lisaks vaikimisele kui tahteavaldusele võib vaikimine tuua kaasa teatud tahteavalduse õiguslikud tagajärjed, kui seaduses sisaldub vastav tahteavalduse fiktsioon, st seadus annab vaikimisele tahteavalduse tähenduse.

Seega, kuigi reeglina peab isik oma tahte teistele avalduse kaudu nähtavaks tegema, et see õiguslikku tähendust omaks, pole siiski mitte igal juhul teatud tahteavalduse õiguslike tagajärgede kaasatoomiseks vajalik tahte aktiivne avaldamine. Tahteavaldus võib olla tehtud ka vaikides. Samuti võib seadus anda vaikimisele tahteavalduse tähenduse ning kehtiva õiguse kohaselt võib teatud tahteavalduse õiguslikud tagajärjed kaasa tuua ka jõustunud kohtuotsus. Viimastel juhtudel ei ole siiski tegemist tahteavaldusega, küll aga saavad vastava tahteavalduse õiguslikud tagajärjed.

Eranditest hoolimata on ka avaldus tahteavalduse konstitutiivne element ja tahteavaldus peab normaaljuhul koosnema nii isiku sisemisest privaatautonomsest tahtest kui ka avaldusest, mis selle tahte teistele õiguskäibes osalejatele nähtavaks teeb.

4. TAhte JA AVALDUSE VAHEKORD

4.1. Tahe ja avaldus kui tahteavalduse kehtivuse alused

Eespool märgitu kohaselt koosneb tahteavaldus ideaaljuhul kahest elemendist - tahtest ja avaldusest, mis moodustavad üheskoos ühtse terviku, st tahteavaldus peab väljendama isiku tegelikku subjektiivset tahet.

Juba Fr. C. von Savigny lähtus tahte ja avalduse kooskõlast ja omavahelisest seosest ning leidis, et *tahte ja avalduse kooskõla ei ole mitte juhuslik, vaid nende loomupärane suhe*.¹⁹⁴

Ka W. Flume nimetab sellist tahte ja avalduse suhet tahte ja avalduse loomupäraseks suhteks ning ei pea selle all silmas mitte üksnes seda, et tegelikult elus tehinguid tehes subjektiivne tahe ja tahteavaldus reeglina kattuvad, vaid ka seda, et *õiguskord, mis tunnustab isikute enesemääramisõigust ja privaatautonomia põhimõtet, peab tahte ja avalduse kooskõlast kui loomupärasest suhtest ka lähtuma, et kooskõla kuulub tehingu olemuse juurde ning ebakõla tuleb käsitleda kui patoloogiat*. Vastasel juhul ei tohiks õiguskord privaatautonomset õigussuhete kujundamist üldse tunnustadagi.¹⁹⁵

Seega tuleb juba tahteavalduse olemusest lähtuvalt käsitleda tahet ja avaldust koos kui üht tervikut.

Normaaljuhul soovib tahteavalduse tegija, et tema poolt avaldatu oleks õiguslikult siduv. Patoloogilistel juhtudel soovib aga avaldaja, et õiguslikult siduv oleks miski muu kui avalduses väljendatud tahe või ei taha ta üldse õiguslikke tagajärgi.¹⁹⁶

Seega ei ole praktikas tahteavalduse elemendid alati omavahel kooskõlas, kuigi tahte kooskõla avaldusega on nende loomupärane suhe. Isiku väljendatud tahteavaldus võib erineda sellest, mida ta tegelikult soovib. Kuna tahteavaldus ei vasta alati isiku tegelikule tahtele, on vajalik selgitada, mis on tahteavalduse tegelikuks kehtivusaluseks ja kuidas peaks tahte ja avalduse omavahelist suhet tahteavalduses määratlema, st kas tahteavalduse kehtivus rajaneb isiku subjektiivsel tahtel või on tahteavalduse kehtimise aluseks avaldus ning kas ja millisena eksisteerib tahteavaldus siis, kui tahe ja avaldus kokku ei lange.

¹⁹⁴ Fr. C. von Savigny. System des heutigen Römischen Rechts. Bd III. Berlin, 1840, S 257-258.

¹⁹⁵ W. Flume, op cit, S 49-50.

¹⁹⁶ W. Flume, op cit, S 52.

Tahet ja avaldust on tahteavalduse koosseisus erinevate autorite poolt erinevalt väärtustatud. Alates tahteavalduse käsitlese loomisest on üksmeelel oldud selles, et tahe, mida ei ole avaldatud, ei tohiks ka kehtida. Vaidlusi on aga tekitanud küsimus, kas tahteavaldus on tehtud ja õiguslikult siduv avaldajale ka siis, kui avaldaja subjektiivne tahe ei vasta avaldatud tahtele, st avaldaja on avaldanud seda, mida ta tegelikult ei soovinud, ning kui tahteavaldus siiski kehtib, siis kas vastavalt isiku subjektiivsele tahtele või vastavalt avaldatule.

F. Bydlinski on tahte ja avalduse vahekorra määratlemisel põrkuvate põhimõtete kohta tabavalt märkinud, et kui tehing rajaneb isiku enesemääramisõiguse tunnustamisel, siis kuidas on võimalik siduda isik tehingu õiguslike tagajärgedega ilma tema vastavasisulise tahteta. Teisest küljest on aga tehing inimestevahelises õiguskäibes siduvate õiguste ja kohustuste allikaks, mistõttu tekib küsimus, kuidas saab täiesti nähtamatu tahe muuta olematuks tahteavalduse siduvuse ja sellel rajanevad avalduse saaja ootused.¹⁹⁷

Seega on tahte ja avalduse lahknemine tahteavalduses aktuaalne ka tänapäeval ning kehtiva regulatsiooni aluseks olev dogmaatika lähtub lisaks isiku enesemääramisõigusest tulenevale privaatautonomia põhimõttele ka õiguskäibe ja usalduse kaitse põhimõtetest.

Järgnevates alapeatükkides käsitletakse eelmisel sajandil enim tunnustatud ja ka tänapäeval aktuaalseid teooriaid tahte ja avalduse suhte määratlemiseks. Peatüki eesmärgiks on analüüsida nimetatud teooriaid kaasaegsete õigussuhete aspektist ning kehtiva õiguse dogmaatilised lähtekohad tahte ja avalduse omavahelise suhte määratlemisel tahteavalduse koosseisus.

4.2. Teooriad tahte ja avalduse vahekorra määratlemiseks

4.2.1. Tahteteooria

Tahteteooria rajajaks peetakse Fr. C. von Savigny'd, kelle arvates on üksnes tahe tahteavalduse konstitutiivne element. Avaldus on tema jaoks vaid deklaratiivne märguanne, mille kaudu on teistel võimalus tahtest teada saada.¹⁹⁸

Nii leiab Fr. C. von Savigny, et *õigupoolest tuleb tahet iseenesest käsitleda kui ainukest Tähtsat ja Kehtivat, ja ainult seetõttu, et see sisemine nähtamatu sündmus on, vajame me*

¹⁹⁷ Lähemalt: F. Bydlinski. Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäftes. Wien, New York, 1967.

¹⁹⁸ Savigny käsitlesele viidatud siin läbi: Münchener Kommentar. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 1, versch. Bearbeiter. 4. Aufl. Sine loco, 2001. S 1060.

*tõendust, mille kaudu see teistele teatavaks saab, ja see tõendus, mille kaudu tahe avaldub, ongi avaldus.*¹⁹⁹

Olukorda, kus tahe ja avaldus ei ole kooskõlas, nimetab Fr. C. von Savigny avalduseks ilma tahteta ning sellisel juhul *on avaldus küll tähtis niivõrd, kuivõrd sellest saab teada, et tahet, mida avalduse kohaselt peaks oletama, ei ole tegelikkuses olemas, mistõttu ka selle õiguslikud tagajärjed ei saa saabuda.*²⁰⁰

Seega, kuni 20. sajandi alguseni valitsenud tahteteooria kohaselt annab tahteavaldusele kehtivuse isiku subjektiivne tahe. Õiguskord seob õiguslikud tagajärjed isiku tahtega. Seega lähtub tahteteooria tahte avaldaja privaatautonomusest tahtest kui ainsast tõelisest tehingu kehtivuse alusest ning tahte ja avalduse lahknevuse korral kehtib isiku subjektiivne tahe, mitte aga see, mida isik avaldas. Avaldus on üksnes subjektiivse tahte teenistuses olev tahte teatavaks tegemise ja avalikustamise vahend, millel puudub iseseisev õiguslik tähendus.²⁰¹

K. Larenz ja M. Wolf leiavad, et sellisel juhul on avaldusel vaid tõenduslik tähendus ja kui tõendatakse, et avaldajal avaldusest nähtuv tahe puudus, toob isiku subjektiivne tahe ka ilma vastava avalduseta enesega kaasa õiguslikud tagajärjed.²⁰²

On ilmne, et tahteteoorias väljendub isikute enesemääramisvabaduse eriline tähendus. Tahteteooria lähtub isikute vabadusest kujundada neid puudutavaid õigussuhteid vastavalt omaenese tahtele, kuid jätab tähelepanuta, et tahtekohane õigussuhete kujundamine on seotud ka teiste õigussubjektide õiguste ja vabadustega, mida tuleb samuti õigusega kaitsta. Sellest tulenevalt märgib põhjendatult ka H. Brox, et tahteteooria *toimib ilmselgelt avaldaja kasuks ja avalduse saaja kahjuks.*²⁰³

Samas on tahteteooria aluseks tehinguõpetusele, mille kohaselt on õiguslike tagajärgede saabumine seotud siiski isiku privaatautonomuse tahtega, mistõttu on kõnealune teooria aktuaalne ka kaasaegse tahteavalduse käsitlemise seisukohast ning ei saa eitada, et isiku subjektiivne tahe on tahteavalduse regulatsiooni oluliseks lähtekohaks ja pidepunktiks ka kehtivas õiguses.

¹⁹⁹ Savigny, op cit, S 258.

²⁰⁰ Savigny, op cit, S 264.

²⁰¹ Vt nt: W. Flume, op cit, S 54; H. Köhler, op cit, S 73; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 441-442; Münchener Kommentar, S 1060; O. Palandt, op cit, S 86.

²⁰² K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 442.

²⁰³ H. Brox, op cit, S 175.

4.2.2. Avaldusteooria

Avaldusteooria poolt tunnustatud usaldusmaksiimi lähtekohad on tuletatavad loomuõiguses väljatöötatud "välise märguande usaldatavuse" põhimõttest, seetõttu on avaldusteooriat peetud lähedaseks loomuõiguse usaldusteoorias tunnustatud eksimuse käsitlusele.²⁰⁴

Avaldusteooria tekkiski eelkõige vastureaktsioonina tahteteooriale eksimuse erineva käsitluse tõttu ning selle esindajad olid seisukohal, et ka ekslik avaldus peaks põhimõtteliselt kehtiv, mitte tühine olema.²⁰⁵ Sellist seisukohta põhjendati avalduse saaja usalduskaitse vajadusega ning seetõttu peeti tahteavalduse kehtivuse aluseks mitte avaldaja sisemist, teistele kättesaamatut tahet, vaid üksnes väljendatud tahteavaldust. Avalduse saaja usalduse kaitse põhimõte rajanes omakorda lepinguõigusest tuntud hea usu põhimõttel.

Seega seob avaldusteooria tahteavalduse kehtivuse avalduse tagajärjel avalduse saajal tekkinud ootuste ja usaldusega, mis on sellise käsitluse puhul ka tahteavalduse kehtivuse aluseks. Avaldusteooria lähtub üksnes avaldusest kui tehingu kehtivuse alusest ning kehtima peab see, mis on avaldatud. Õiguskord seob õiguslikud tagajärjed isiku vastava teoga – avaldusega.

Sellest tulenevalt toob avaldatu vastavad õiguslikud tagajärjed enesega kaasa ka siis, kui tegelikkuses sellele vastav tahe puudub. Sellise käsitluse põhjenduseks on avalduse saaja kaitsevajadus. Avalduse saaja võib välise tahteavalduse põhjal järeldada avaldaja vastava sisemise tahte olemasolu ning kui seda ka tegelikkuses olemas ei ole, usub avalduse saaja selle olemasolusse, mistõttu peab tahteavaldus ka kehtiv olema.²⁰⁶

Tuleb nõustuda K. Lorenzi ja M. Wolfiga, kes leiavad, et avaldusteooria muudab avalduse liialt iseseisvaks ja jätab tähelepanuta tahteavalduses sisalduva tahte tähenduse.²⁰⁷ Üksnes avaldusele õigusliku tähenduse andmine ja lähtumine üksnes usaldusekaitsemaksiimist ei ole kooskõlas privaatautonomia põhimõttega, mille kohaselt on isikutel võimalik õigussuhteid ise kujundada just seetõttu, et tahteavaldusega taotletavad õiguslikud tagajärjed on nende poolt sellisena soovitud. Seega ei vasta ainult avalduse kui tahteavalduse kehtivusaluse käsitlus tahteavalduse põhiolemusele.

²⁰⁴ M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 406

²⁰⁵ W. Flume, op cit, S 55.

²⁰⁶ Vt nt: H. Köhler, op cit, S 73; K. Lorenz, M. Wolf, op cit, S 442; O. Palandt, op cit, S 86.

²⁰⁷ K. Lorenz, M. Wolf, op cit, S 442.

Sellest tulenevalt on ka H. Brox seisukohal, et selline käsitus *toimib avalduse saaja kasuks ning avaldaja kahjuks*.²⁰⁸

Samas on tehinguõpetuse aluseks lisaks isiku subjektiivsele tahtele ka avaldusteoorias tunnustatud seisukoht, mille kohaselt saab õiguskord siduda õiguslikud tagajärjed siiski vaid isiku teoga, mis on reaalselt meeltega tajutav. Seega ei ole ka avaldusteoorias tunnustatud seisukohad kaotanud oma aktuaalsust tänapäevases tahteavalduse käsitluses.

4.2.3. Kehtivusteooria

Tahte- ja avaldusteooria vastandlikke seisukohti on püüdnud ühendada ja nende mõlema käsitluse puudusi ületada kehtivusteooria, mis on kaasajal ka enim tunnustust leidnud.

Kehtivusteooria lähtub tahte ja avalduse ühtsuse teesist, mille kohaselt ei anna tahteavaldusele õiguslikku jõudu ei tahe ega avaldus üksikult võttes, vaid mõlemad koos.

K. Larenz ja M. Wolf leiavad, et *kuna tahteavalduse õiguslike tagajärgede kehtimise põhjus ei seisne üksnes avalduses ega tahtes, on soovitud õiguslike tagajärgede saabumise aluseks tahte ja avalduse koosmõju*.²⁰⁹

Ka J. Schapp leiab, et tahe ja avaldus on käsitletavad koos ning asub koguni seisukohale, et ka tahte- ja avaldusteooria ei ole teineteisega teravas vastuolus.²¹⁰

Kehtivusteooria kohaselt on õiguskorra poolt tunnustatud vaid selline isiku subjektiivne tahe, mis sisaldub avalduses ning tahtel ei ole õiguslikku tähendust väljaspool avaldust. Seega ei ole avaldus pelgalt tõendusvahend, mille kaudu avaldub isiku subjektiivne tahe. Avalduse ülesandeks ei ole mitte ainult isiku tahte väljapoole nähtavaks tegemine, vaid isiku tahte elluviimine, sellele õigusliku tähenduse andmine ja õiguslike tagajärgedega sidumine. Seega on avaldus kui täideviiv akt koos selles sisalduva tahtega õiguslike tagajärgede kehtimise aluseks ja tahteavaldus – kehtimisavaldus.²¹¹

Ka W. Flume on seisukohal, et tahteavaldus on oma sisult kehtivusavaldus, kuna tahteavalduse kaudu kehtestatakse isiku tahtekohane regulatsioon, millega õigussuhteid luuakse, muudetakse

²⁰⁸ H. Brox, op cit, S 175.

²⁰⁹ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 442-443.

²¹⁰ J. Schapp, op cit, S 31-32.

²¹¹ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 443.

või lõpetatakse, ning õiguslikult kehtiv on selline regulatsioon seetõttu, et õigus seda kehtivana tunnustab.²¹²

Muuhulgas leiavad K. Larenz ja M. Wolf, et tahteavaldusel on kaheksa tähendus. Lisaks isiku subjektiivse tahte täideviimisaktile on tahteavaldus ka inimestevaheline sotsiaalne suhtlemisakt. Seetõttu on tahteavaldus seotud ka nendega, kellele seda väljendatakse ja kes usaldavad avalduse sisu sellisena, nagu nemad sellest aru said või aru saada pidid ja avalduse saaja usalduse kaitse aspektist on sisemise tahte kõrval tähendus ka avalduses väljendatul.²¹³

Seega peaks kehtivusteooriaga olema põhimõtteliselt ületatud tahte ja avalduse dualism sellega, et tunnustatakse nii isiku subjektiivse kui ka väljendatud tahte olulisust tahteavalduse koosseisus. J. Schapp märgib, et kehtivusteooria kohaselt lahendab õigus tahteavalduse instituudi kaudu kaks ülesannet: tahte printsiibi abil teeb õigus mõistetavaks õiguslike tagajärgede kaasnemise ning avalduse kaudu seob õiguslikud tagajärjed tegelikkusega.²¹⁴

Iseenesest on kehtivusteooria lähedane avaldusteooriale.²¹⁵ Samas on aga õigesti leitud, et see on tahteteooriaga vastuolus üksnes selles osas, et tahteteooria kohaselt on avaldus, mis ei vasta subjektiivsele tahte, tühine; kehtivusteooria kohaselt eksisteerib aga tahteavaldus ka siis, kui selles puudub vastav tahe.²¹⁶ Seega on kehtivusteoorias ühendatud tahte- ja avaldusteooria ühtseks tervikuks ning leitud, et tahteavaldusel ongi dualistlik iseloom ning funktsioon õiguses: ühest küljest on tahteavalduse funktsiooniks isiku tahte õigusliku tähenduse andmine tulenevalt privaatautonomia põhimõttest, teisalt aga ka avalduses väljendatule õigusliku tähenduse andmine usalduse kaitse maksimeerimise lähtuvalt.

Siiski tuleb tõdeda, et ka kehtivusteooria ei lahenda tegelikult tahte ja avalduse lahknevuse probleemi. Kehtivusteooria seab küll kehtivuse aluseks nii tahte kui ka avalduse, kuid jätab vastuse ta küsimuse, kas ja millise sisuga kehtib tahteavaldus, kui tahe ja avaldus ei ole kooskõlas.²¹⁷

²¹² W. Flume, op cit, S 59.

²¹³ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 443.

²¹⁴ J. Schapp, op cit, S 48-49.

²¹⁵ Samal arvamusel ka nt: W. Flume, op cit, S 59; H. Köhler, op cit, S 73.

²¹⁶ Lähemalt: W. Flume, op cit, S 59.

²¹⁷ Samal arvamusel ka: W. Flume, op cit, S 59; O. Palandt, op cit, S 86.

4.3. Tänapäevane diskussioon tahte ja avalduse vahekorra üle

Tänapäevase tahte ja avalduse vahekorra diskussiooni keskmes on ühelt poolt isiku enesemääramisvabadusest tulenev õigus kujundada teda ümbritsevaid õigussuhteid omavastutuslikult vastavalt omaenese tahtele, teisalt aga ka õiguskäibes heas usus osalevate isikute usalduse kaitse vajadus.

On ilmne, et eelnevates alapeatükkides käsitletud tahte- ega avaldusteooriast tulenev dogmaatika ei paku kaasaja õiguskäibe seisukohast piisavalt tasakaalustatud lahendust. Kaasajal tuleb lähtuda nii isiku subjektiivse tahte erilisest tähendusest õigussuhete kujundamisel kui ka isiku vastutusest oma käitumise eest ning teiste õiguskäibes osalevate isikute kaitse vajadusest. Selles tulenevalt on kaasajal valdavalt tunnustatud kehtivusteooria, kuid, nagu eespool märgitud, ei anna kehtivusteooria tegelikult ühtset vastust küsimusele tahteavalduse olemasolu ning tahte ja avalduse ebakõla kohta. Seega on kehtivusteooria küll aluseks tahte ja avalduse konflikti lahendamisel, kuid iga konkreetse küsimuse lahendamisel tuleb leida igas konkreetses olukorras tahte ja avalduse optimaalne tasakaal ning põhimõtteliselt kaaluda nii tahte-, avaldus- kui ka kehtivusteooria poolt esiletõstetud väärtusi.

Ka M. J. Schermaier leiab, et kaasaegne tehinguõpetus on tahte- ja usaldusteooria süntees ning tahte ja avalduse dualismis sisalduva huvide konflikti lahendamisel tuleb tähelepanu pöörata nii mõlema osapoole tahtele kui ka usaldusele. Sellest tulenevalt leiab M. J. Schermaier õigustatult, et ühelt poolt on tahte ja avalduse suhte puhul küsimus selles, kas tahteavalduse üldse olemas on, teisalt aga selles, kas tahteavaldust saab selle tegijale omistada. Sellest tulenevalt leiab ta, et *tahteavalduseks on kõik see, mis tahteavaldusena näib. Subjektiivsed momendid ei mängi seejuures mingit rolli /.../. Hoopis teine on küsimus sellest, kas tahteavalduse saab tegijale omistada.*²¹⁸

Ka K. Larenz ja M. Wolf tõstatavad tahteavalduse omistamise küsimuse ning leiavad, et tahteavalduse kehtimise ja avaldajale omistamise aluseks on avaldaja vastutus oma tahte kujunemise ja avaldamise eest, mis on privaatautonomse otsustusvabadusega

²¹⁸ Seega, erinevalt valitsevast arvamusest, leiab M. J. Schermaier, et tahteavaldus on olemas ka siis, kui avaldajal puudub ka teo tegemise tahe, kuid sellisel juhul ei saa tahteavaldust avaldajale omistada, st kui avaldajale ei saa juba avaldustoimingut omistada, ei saa avaldajale ka tahteavaldust omistada ning ta ei ole avaldusega seotud. Muudel juhtudel võib aga heauskne avalduse saaja avalduse kehtivusele tugineda. Lähemalt: M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg.), op cit, S 417-419.

korrelatsioonis.²¹⁹ Põhimõtteliselt võib sellise käsitlemisega nõustuda, kuna isiku vabadus kujundada teda ümbritsevaid õigussuhteid peaks olema õiguskorras aktsepteeritud vaid siis, kui isik ka selle vabaduse realiseerimise eest vastutab. Samas ei saa tahteavaldus kehtida vaid seetõttu, et isik peab teatud asjaoludel vastutama tahteavaldusena näiva tegevuse eest, pigem peab tahteavalduse kehtivuse küsimuses arvestama asjaoluga, kas vastav käitumine on mõisteta tahteavaldusena.

Nii leiab ka M. J. Schermaier, et vastutust võib vaid tinglikult pidada tahteavalduse omistamise aluseks, kuna küsimus on siin tahte väljendamisest ja sellest arusaamisest, usaldus tekib aga sõltumata avaldaja tahtest, sest arusaamine on hermeneutiline protsess ja sõltub eelkõige ikkagi avalduse saajast. *Kas toiming näib tahteavaldusena, ei sõltu mitte avaldaja teo tegemise tahtest, vaid avalduse saaja õigustatud arusaamisest.*²²⁰

Seega sõltub tahteavalduse avaldajale omistamine usalduse kaitse põhimõttest tulenevalt vaid objektiivsetest kriteeriumidest, st sellest kas avaldaja on põhjendanud avalduse saajas usalduse, et tahteavaldus on tehtud, st täidetud on usalduse koosseis. Kui tahteavaldus on objektiivselt olemas, tekib edasi küsimus selle siduvusest avaldajale. Kas tahteavaldus on avaldajale siduv, sõltub M. J. Schermaieri käsitlemisel kohasest subjektiivsetest tahtemomentidest. *Seega määrab üksnes tahteavalduse subjektiivne koosseis usalduskoosseisu siduvuse.*²²¹

M. J. Schermaieri tahte ja avalduse omavahelise suhte käsitlemine tahteavalduse omistamise ja siduvuse kaudu lahendab põhimõtteliselt probleemi tahte ja avalduse teineteisele vastandamisest ning annab ühtlasi vastuse küsimusele, millistel juhtudel on tahteavalduse objektiivne ja millistel subjektiivne koosseis õiguslikult relevantne. Seega, tuleb nõustuda eeltoodud seisukohaga, et tahteavalduse avaldajale omistamine peaks olema seotud avalduse saaja õigustatud arusaamisega avaldaja tahteaktist ja selle usaldamisega, st sõltub tahteavalduse objektiivsest koosseisust, tahteavalduse siduvus aga ka tahteavalduse subjektiivsest koosseisust, st avaldaja sisemisest tahtest.

²¹⁹ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 444.

²²⁰ M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 418.

²²¹ Näiteks juhul, kui piiratud teovõimega isik teeb tahteavalduse, on küll teatud juhtudel usalduse koosseis täidetud ja tahteavaldus on sellele isikule omistatav, kuid see pole talle siduv, kuna subjektiivses tahtes ilmnevad puudused. Lähemalt: M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 422.

Sellest tuleneb omakorda, et ka tänapäevase diskussiooni kohaselt on tahteavalduse õiguslikus mõttes eksisteerimiseks, st õiguslike tagajärgede kaasatoomiseks, reeglina vajalik nii subjektiivne tahe kui ka objektiivne avaldus. Tahteavalduse olemasolu ja kehtivuse kontrollimisel tuleb vaadelda nii selle omistatavust objektiivse avalduse alusel kui ka õiguslikku siduvust subjektiivse tahte alusel.

Põhimõtteliselt tõusetub tahte ja avalduse vahekorra määratlemise küsimus ka Eesti õiguses, kus samuti tunnustatakse privaatautonomia põhimõtet ja sellest tulenevat isiku õigust kujundada teda ümbritsevaid õigussuhteid tehingute abil.

Juba nõukogude tsiviilõigus, sh ENSV TsK, lähtus põhimõttest, et *(t)ahteavaldus peab olema vastavuses seesmise tahtega ja väljendama seda õigesti*.²²² Seoses sellega tõusetus küsimus, kumb on olulisem, kas tahe või tahteavaldus ning, sarnaselt eespool käsitletud teooriatele, olid ka nõukogude õigusteadlased selles küsimuses erinevatel seisukohtadel: ühed pidasid tähtsaks tahet, teised tahteavaldust ja kolmandad tahte ja avalduse ühtsust.²²³

Paraku ei ole 1994. a ega 2002. a tsiviilseadustiku üldosa seaduse vastuvõtmisel ega ka nende rakendamisel tõstatatud küsimust tahte ja avalduse vahekorra tahteavalduse koosseisus. Käesoleva töö autoril ei ole õnnestunud leida eesti õigusteadlaste seisukohti tahte ja avalduse vahekorra määratlemise kohta ega ka vastavat küsimusepüstitust. Seega tuleb tõdeda, et tänases Eestis praktiliselt puudub diskussioon tahte ja avalduse omavahelise suhte ja tähenduse üle tahteavalduse koosseisus.

Küll on käesoleval ajal kehtiva tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu koostamisel erinevaid dogmaatilisi lähtekohti siiski kaalutud ning asutud lõpptulemusena seisukohale, et lisaks privaatautonomia põhimõttele peab õiguskord suurendama ka käibekindlust ning isik oma vaba eneseteostuse tagajärgede eest vastutama. Selgituseks eksimuse regulatsioonile märgitakse tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu seletuskirjas, et *(s)elline modernne suund vastandub Saksa ja (osaliselt ka) Šveitsi tsiviilkoodeksite lahendusele, mis sajandi alguses valitsevaks olnud tahteteooriast lähtudes on vaidlustamisvõimaluste andmisel suhteliselt kergekäelised. Eelnõus valitud lahendus vastab üldisele objektiviseerumistendentsile kaasaegses eraõiguses, suurendab vajalikku käibekindlust ja näitab ka privaatautonomia*

²²² J. Ananjeva jt, op cit, lk 151.

²²³ J. Ananjeva jt, op cit, lk 171-172.

*printsibi teist poolt - vaba eneseteostuse võimaluse kõrval tähendab see kohustust sellise eneseteostuse tagajärgede eest ka vastutada.*²²⁴ Sellest saab järeldada, et kehtiv õigus lähtub pigem tahteavalduse objektiivse koosseisu erilisest tähendusest, seda vähemalt tehingu kehtetuse küsimuse lahendamisel eksimuse tõttu. Muudes tahteavaldusega seonduvates küsimustes ei ole aga ka eelnõu seletuskirjas võetud seisukohta tahte ja avalduse vahekorra osas.

Käesoleva töö järgnevatel peatükkidel analüüsitakse kehtivat õigust, et selgitada välja, kas tahte ja avalduse suhe tahteavalduse tegemise ja jõustumise, tahtepuudust ja tahteavalduse tõlgendamisel on Eesti õiguses määratud kindlaks tahte-, avaldus- või kehtivusteooria dogmaatikast lähtudes.

4.4. Tahte ja avalduse vahekord tahteavalduse tegemisel ja jõustumisel

4.4.1. Tahteavalduse jõustumisest ja avaldajale omistamisest üldiselt

Eespool märgitu kohaselt peab tahteavaldus koosnema reeglina nii subjektiivsest kui ka objektiivsest koosseisust. Sellest tulenevalt peab tahteavalduse kehtimiseks eksisteerima isiku privaatautonoomset subjektiivset tahet väljendav avaldus. Seejuures on esmalt tahteavalduse kehtivuse küsimuse lahendamisel oluline tahteavalduse objektiivse koosseisu alusel selgitada, kas tahteavaldus on selle tegijale omistatav; sealhulgas, kas tahteavaldus on õiguslikus mõttes tehtud ja jõustunud. Seejuures tuleb lähtuda objektiivses mõttes eksisteerivast tahteavaldusest ning kaaluda nii avaldaja kui ka avalduse saaja õigustatud huve.

Nagu aga käesolevas peatükis eelnevalt märgitud, on tahteavaldus sageli seotud mitte üksnes avaldaja, vaid ka tahteavalduse saaja huvidega ning sellega peab arvestama ka tahteavalduse avaldajale omistamise juures. Faktiline tahteavaldus ei pea veel igal juhul tähendama seda, et ta ka avaldaja omistatav ja õiguslikus mõttes kehtiv on. Kehtiv on vaid selline tahteavaldus, millele on õiguslik tähendus antud. Kehtiv õigus teeb seda tahteavalduse kehtima hakkamise hetke määratlemise kaudu, arvestades asjaoluga, et tahteavaldus on teatud juhtudel suunatud teisele isikule.

²²⁴ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu (121 SE) seletuskiri. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/> 3.03.2005. a.

Kui tahteavaldus ei ole suunatud konkreetsele isikule, langeb reeglina ära vajadus teise isiku huve kaitsta ning tahteavaldus võib olla isikule omistatav põhimõtteliselt alates selle väljendamisest. Kui aga tahteavaldus on suunatud teisele isikule, tuleb tahteavalduse avaldajale omistamisel arvestada nii avaldaja kui ka avalduse saaja huvidega. Tahteavaldus on ajas toimuv nähtus, mille puhul tuleb arvestada nii avalduse väljendamisega avaldaja poolt kui ka sellest teada saamisega avalduse saaja poolt. Sellest tulenevalt võib tahteavalduse väljendamise omistada avaldajale alates selle väljendamisest, kuid kindlasti kaaluda ka avalduse saaja huve tahteavalduse jõustumishetke määratlemisel, milles tulenevalt võib tahteavalduse jõustumine järgneda ajaliselt selle väljendamisele.

Seejuures tuleb tähelepanu pöörata lisaks ka ruumilisele aspektile ning eristada juuresviibijale ja eemalviibijale tehtud tahteavaldust, kuna just ruumiline eraldatus muudab tahteavalduse avaldajale väljendamise pikemaajaliseks protsessiks, mille raames saab selgelt eristada kaht olulist momenti – tahteavalduse väljendamist avaldaja poolt ja tahteavalduse kättesaamist avalduse saaja poolt ning tuleb leida optimaalne lahendus, millisest hetkest on tahteavaldus selle tegijale omistatav, st jõustunud.

Seega on tahteavalduse omistamise problemaatika seotud tihedalt tahteavalduse jõustumishetke kindlaksmääramisega, st tahteavaldus on isikule omistatav, kui see on jõustunud. Millisest hetkest tahteavaldus jõustub, on iga õiguskorra otsustada.

Tänapäeval on tahteavalduse jõustumishetke kindlaksmääramiseks tunnustatud neli erinevat teooriat, mille kohaselt on tahteavalduse jõustumishetk määratud äärmuslikel juhtudel üksnes avaldaja või üksnes avalduse saaja huvidega, st tahteavalduse väljendamise või tahteavaldusest teadasaamise hetkega, muudel juhtudel aga püütud leida huvide tasakaal ning anda tahteavaldusele kehtivus pärast tahteavalduse väljendamist, kuid enne sellest teadasaamist.

Kõigi teooriate ühtseks lähtekohaks on aga asjaolu, et tahe peab jõustumiseks olema avaldatud, st tahteavalduse jõustumise küsimuse lahendamisel on määravaks tahteavalduse objektiivne koosseis – avaldus.

4.4.2. Teooriad tahteavalduse jõustumishetke kindlaksmääramiseks

4.4.2.1. Väljendamisteooria²²⁵

Väljendamisteooria kohaselt on tahteavalduse jõustumishetkeks kõige varasem hetk, mida tahteavalduse jõustumisega siduda saab, s.o hetk, mil tahteavaldus on faktiliselt väljendatud.

Nimetatud teooria lähtub põhimõttest, et tahteavaldus muutub õigusjõuliseks, kui see on avaldaja poolt teada antud, olgu siis sõnades väljendatud, kirja pandud või käitumisega edasi antud. Seega langeb tahteavalduse jõustumise hetk kokku selle väljendamisega ja niipea, kui tahe on nõutaval viisil avaldatud, on see ka kehtiv. Sellest tulenevalt tuleb tahteavalduse tegijale omistada tema peanoogutus alates vastavast liigutusest, kirjalik tellimus alates blanketi täitmise või lepingu ülesütlemissavaldus alates selle formuleerimise hetkest.

On ilmne, et tahteavalduse jõustumine koos selle väljendamisega on küllaltki radikaalne probleemilahendus. Teatud olukordades on selline käsitus õigustatud, eelkõige siis, kui tegemist on tahteavaldusega, mis ei ole teisele isikule suunatud või sõnaselge tahteavaldusega samas ruumis viibivate isikute vahel. Samas paneb selline käsitus liigse riski avalduse saaja kanda, juhul, kui avaldus avalduse saajani välistel või avaldajast tingitud põhjustel ei jõua. Samuti ei võimalda avaldaja poolt võtta juba tehtud tahteavaldust tagasi, kui selleks vajadus tekib, sest tahteavaldus jõustub selle väljendamise hetkest.

Seega on väljendamisteooria aktsepteeritav vastuvõtmist mittevajavate tahteavalduse tegemisel, kuna sellisel juhul on määravaks avaldaja huvid ning puudub avalduse saaja kelle huve arvestada ja usaldust kaitsta. Samas tuleb aga rõhutada, et vastuvõtmist mittevajav avaldus on pigem erand kui reegel, mistõttu tuleks ka nimetatud teooriat käsitleda kui erandit.

4.4.2.2. Üleandmisteooria²²⁶ ja ärasaatmisteooria²²⁷

Üleandmisteooria lähtub põhimõttest, et tahteavaldus muutub õigusjõuliseks, kui see on avaldaja poolt väljendatud ja avalduse saaja poole teele pandud, st avaldaja mõjusfäärist väljunud.

²²⁵ Originaaltekstis: *Äußerungstheorie*. Lähemalt: H. Brox, op cit, S 81; M. Scmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 533;

²²⁶ Originaaltekstis: *Übermittlungstheorie*. Lähemalt: M. Scmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 533.

²²⁷ Originaaltekstis: *Absendungstheorie*. Lähemalt: H. Brox, op cit, S 81.

Seega langeb tahteavalduse jõustumise hetk kokku tahteavalduse üleandmise või ärasaatmise hetkega ning tahteavaldus jõustub kui avaldaja on lisaks õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahte väljendamisele teinud kõik omalt poolt, et see tahe asjast huvitatud isikutele teatavaks saaks. Tahteavaldus on jõustunud, kui avaldaja on tahteavalduse tema poolt valitud viisil avalduse saajale edastanud, nt kirja postitanud, ja tahteavalduse tegemisega seonduv risk läheb alates tahteavalduse üleandmisest või ärasaatmisest üle avalduse saajale.

Nimetatud käsitluse alla on paigutatav ka H. Broxi poolt nimetatud ärasaatmisteooria, mida ta käsitleb küll koos väljendamisteooriaga, kuid mis sisuliselt erineb väljendamisteooriast selle poolest, et kirjaliku tahteavalduse jõustumishetk on ajaliselt siiski hilisem tahteavalduse väljendamisest. Seetõttu kattub ärasaatmisteooria olemuselt üleandmisteooriaga, kuna mõlemad käsitleva tahteavalduse jõustumishetkena hetke, mil avaldaja on teinud omalt poolt kõik selleks, et tahteavaldus avalduse saajani jõuaks.

Võrreldes väljendamisteooriaga on üleandmis- ja ärasaatmisteooria puhul teatud määral arvestatud ka avalduse saaja huvidega, kuna avaldaja peab tahteavalduse jõustumiseks selle ka avalduse saajale saatma või üle andma. Samas jääb käesolev käsitlus siiski avaldajakeskseks, mille puudused on sarnased väljendamisteooriaga, kuna ka see käsitlus lähtub tahteavalduse jõustumishetke määratlemisel avaldaja mõjusfäärist.

Samas on üleandmis- ja ärasaatmisteooriast tulenev dogmaatika tunnustatud Šveitsi võlaõiguses ja Inglismaa lepinguõiguses.²²⁸

4.4.2.3. Kättesaamisteooria²²⁹ ja juurdepääsuteooria²³⁰

Sarnaselt üleandmis- ja ärasaatmisteooriale lähtuvad ka kättesaamis- ja juurdepääsuteooria avaldaja ja avalduse saama mõjusfäärist tahteavalduse jõustumishetke määratlemisel. Seejuures ei ole aga määravaks mitte hetk, mil avaldaja on tahteavalduse teinud ja selle avalduse saaja suunas teele pannud, st avaldaja mõjusfäärist väljunud, vaid hetk, mil avaldajal on võimalik avaldusest teada saada, st tahteavaldus jõuab avalduse saaja mõjusfääri.

²²⁸ M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 533.

²²⁹ Originaaltekstis: *Empfangstheorie*. Lähemalt: H. Brox, op cit, S 82; Schmoeckel, op cit, S 534.

²³⁰ Originaaltekstis: *Zugangstheorie*. Lähemalt H. Brox, op cit, S 82.

Sellest tulenevalt jõustub kirjas sisalduv tahteavaldus mitte hetkest, mil avaldaja selle postiasutusele üle annab, vaid hetkest, mil avalduse saajal on objektiivselt ligipääs tahteavaldust sisaldavale kirjale, st võimalus tahteavaldusest teada saada.

Nimetatud teooriate kohaselt läheb seega tahteavalduse tegemisega seotud risk avalduse saajale üle hetkest, mil avalduse saajal on objektiivselt võimalik tahteavaldusest teada saada, st tal on ligipääs tahteavaldusele ja sellest tulenevalt võimalus tahteavaldus vastu võtta. Seejuures ei ole oluline, et avalduse saaja teaks tahteavaldusest, piisab kui see on tema mõjupiirkonda sattunud ja tal on võimalus sellest teada saada ning tahteavaldus jõustub hetkest, mil avalduse saajal on reaalne võimalus avaldusega tutvuda.

Selline käsitus arvestab kahtlemata nii avaldaja kui ka avalduse saaja huvidega tahteavalduse jõustumishetke määramisel ning jagab tahteavalduse tegemisega seonduva riski avaldaja ja avalduse saaja vahel pigem avalduse saaja kasuks.

Kättesaamis- ja juurdepääsuteooria tugevaks küljeks on kahtlemata arvestamine avalduse saaja huvidega, millest tulenevalt jõustub avalduse saajale õiguslikke tagajärgi toov tahteavaldus alles siis, kui tahteavaldus on jõudnud avalduse saaja mõjusfääri, st avalduse saajal on mõistlik võimalus sellest teada saada. Ühtlasi võimaldab selline käsitus avaldajal vajadusel tahteavaldus tagasi võtta, kuna tahteavalduse väljendamise ja jõustumise vahele jääb teatud ajavahemik, samas jätab valdavas osas avaldaja kanda avalduse tegemisega kaasneva riski.

Käsitatud dogmaatika on tunnustatud Austrias, Saksamaal ja paljudes teistes Euroopa riikides.²³¹

4.4.2.4. Teadasaamisteooria²³²

Teadasaamisteooria kohaselt on tahteavalduse jõustumishetk nihutatud ajaliselt võimalikult hiliseks ning selle käsitluse kohaselt jõustub tahteavaldus alles siis, kui avalduse saaja on tahteavaldusest faktiliselt teada saanud, st selle sisuga tutvunud. Sellest tulenevalt on tahteavaldus jõustunud, kui avalduse saaja on mõistnud avaldaja poolt öeldut või lugenud kirjas formuleeritud tahteavaldust.

²³¹ M. Scmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 534.

²³² Originaaltekstis: *Vernehmungstheorie*. Lähemalt: H. Brox, op cit, S 82; M. Scmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 534.

Sellise käsitlemise kohaselt kannab avaldaja avaldusega seonduvat riski kuni hetkeni, mil avalduse saaja soovib tahteavaldusest teada saada, seega ilmselgelt liiga kaua. Teadasaamisteooria kohaselt sõltub tahteavalduse jõustumine liialt avalduse saaja tahtest ning võimaldab kuritarvitusi. Kui avalduse saaja ei soovi tahteavaldusest teada saada, siis tahteavaldus ei jõustu. Selline lahendus jätab aga avaldaja huvid kaitseta.

Samas võiks teadasaamisteooria dogmaatika olla kohane suuliselt edastatud tahteavalduste puhul, kuna suuline tahteavaldus püsibki just avalduse saaja mälus pärast sellest teada saamist. Samas on siingi küsitav, kas igal juhul saab siiski suulise tahteavalduse jõustumishetke määratlemisel lähtuda asjaolust, et avaldaja oleks ta tegelikult tahteavaldusest aru saanud. Pigem tuleks ka suulise tahteavalduse puhul lähtuda objektiivsetest kriteeriumidest ning jätta arvestamata avalduse saaja subjektiivne arusaam.

Hoolimata eelnevast kriitikast on teadasaamisteooria tunnustatud näiteks itaalia tehinguõpetuses.

4.4.3. Tahteavalduse jõustumine kehtivas õiguses

4.4.3.1. Tahteavalduse tegemise regulatsioonist üldiselt

Eelnevalt käsitletud teooriatest ilmneb, et tahteavalduse jõustumishetke määratlemiseks ja ühtlasi tahteavalduse avaldajale omistamiseks on teoreetiliselt mitmeid võimalusi. Millise lahenduse kasuks õiguskord otsustab, sõltub sellest, milliseid huvid esile seatakse ja eesmärgid regulatsiooni aluseks võetakse.

Eelnevalt käsitletud teooriatest ilmneb, et kui tahteavalduse jõustumine siduda igal juhul selle avaldamise hetkega, jäävad avalduse saaja huvid arvestamata; samas kui tahteavaldus jõustub reeglina alles siis, kui avalduse saaja selle sisuga tutvunud on, jääb avaldaja vajaliku õigusliku kaitseta. Seetõttu on tahteavalduse avaldajale omistamisel mõistlik lähtuda nii avaldaja kui ka avalduse saaja huvidest ja usaldusest tahteavalduse kehtimise osas ning lähtuda põhimõttest, et faktiliselt väljendatud tahteavaldus ei pea igal juhul veel avaldajale õiguslikult omistatud olema.

Tahteavalduse väljendamise ja kättesaamise eristamise peamine funktsioon seisneb seega tahteavalduse jõustumishetke fikseerimises. Jõustumishetke kindlaksmääramine sõltub siinjuures eelkõige sellest, kas tegemist on avaldusega, mis puudutab ainult avaldaja huve, s.o tahteavaldus, mis on suunatud kindlale isikule ja vajab kehtimiseks kättesaamist, või on

avaldusega seotud ka mõne teise isiku huvid, mis väärivad õiguslikku kaitset, s.o tahteavaldus, millel puudub konkreetne saaja, kes peaks avalduse kätte saama.

Kindlale isikule suunatud tahteavalduse kättesaamise puhul tuleb omakorda vaadelda eraldi olukorda, kus tahteavaldus tehakse vahetult juuresviibijale või edastatakse eemalviibijale. Juuresviibijale tehtud tahteavaldusega on tegemist juhul, kui avaldaja ja avalduse saaja viibivad ühes ruumis või tajuvad teineteist samaaegselt ja vahetult kommunikatsioonivahendite abil. Eemalviibijale tehtud tahteavaldusega on aga tegemist siis, kui poolte vahel puudub vahetu kontakt ning tahteavaldus edastatakse kellegi või millegi vahendusel.

Ka TsÜS § 69 lähtub eelnevalt käsitletud teooriate tekkealuseks olnud tahte väljendamishetke ja tahteavalduse jõustumishetke eristamise vajadusest, seostades tahteavalduse jõustumise kas tahteavalduse väljendamisega või kättesaamisega. Millisest hetkest saab aga tahteavalduse avaldajale omistada ja millisest teooriast lähtub kehtiv regulatsioon, tuleb selgitada vastavaid sätteid tõlgendades ja analüüsides.

4.4.3.2. Tahteavalduse väljendamine

Tahteavalduse väljendamine on esimene pidepunkt, millega kehtiv õigus seob tahteavalduse omistamise avaldajale. TsÜS § 69 lg 1 kohaselt tuleb kindlale isikule suunatud tahteavaldus tahteavalduse tegija poolt väljendada ja see muutub kehtivaks kättesaamisega. Kindlale isikule suunamata tahteavaldus muutub kehtivaks tahte väljendamisega. Sellest tulenevalt peab mõlemal juhul tahteavaldus avaldajale omistamiseks väljendatud olema.

Lisaks tahteavalduse väljendamisega on kehtivas õiguses kasutatud paralleelselt ka terminit tahteavalduse tegemine. Kas tahteavalduse tegemine on samane tahteavalduse väljendamisega või tähendab midagi muud, sõltub sellest, kuidas nimetatud sätteid tõlgendada. Tõlgendamisel tuleb aga eelkõige lähtuda sellest, mis on nende normide eesmärk tervikuna ning milline on normide aluseks olev dogmaatika.

Kuigi TsÜS § 69 reguleerib pealkirja kohaselt tahteavalduse tegemist, ei anna viidatud paragrahv siiski vastust küsimusele, mis on tahteavalduse tegemine kehtiva õiguse mõttes. Probleem on eelkõige selles, et TsÜS § 69 reguleerib küll vastavalt pealkirjale tahteavalduse tegemist, nimetatud paragrahvi sisu hõlmab aga nii tahte väljendamist kui ka kättesaamist, st tahteavalduse kehtivaks muutumist ehk jõustumist tervikuna. Sellest tulenevalt saab esmapilgul

järeldada, et tahteavaldus peaks olema tehtud alles siis, kui see on avalduse saaja poolt kätte saadud.

Eeltoodud järeldus aga ei haaku teiste tsiviilseadustiku üldosa seaduse sätetega, mis puudutavad tahteavalduse tegemist. TsÜS § 69 lg 3, §-d 71–72 ja §-d 74–75 lähtuvad terminoloogiliselt tahteavalduse tegemisest, eristades seejuures tahteavalduse tegemist tahteavalduse kättesaamisest või ka kehtivaks muutumisest.

Samas on ka TsÜS §-s 73 sätestatud, et tahteavalduse kehtivust ei mõjuta asjaolu, et tahteavalduse tegija suri pärast tahteavalduse tegemist või muutus pärast tahteavalduse tegemist piiratud teovõimega isikuks, kui seadusest ei tulene teisiti. Ka nimetatud sätte kohaselt on seega oluline, et avaldaja oleks õigus- ja teovõimeline just tahteavalduse tegemisel, mitte selle kättesaamisel avalduse saaja poolt.

Seega on eelkõige TsÜS § 73 kohaldamisel oluline selgitada, mida tähendab tahteavalduse tegemine. Lisaks on tahteavalduse tegemine kui õiguslik mõiste oluline ka muudel juhtudel tahteavalduse siduvuse üle otsustamisel.²³³

Kui asuda seisukohale, et tahteavalduse tegemine tähendab TsÜS § 69 kohaselt nii tahteavalduse väljendamist kui ka kättesaamist, peaks avaldaja olema õigus- ja teovõimeline kuni tahteavalduse jõustumiseni, s.o kättesaamiseni avalduse saaja poolt. Kui aga asuda seisukohale, et tahteavalduse tegemine tähendab vaid TsÜS § 69 lg-s 1 sätestatud väljendamist, peaks avaldaja vastama seaduses sätestatud nõuetele vaid tahet väljendades.

Samuti sõltub tahteavalduse tehtuks lugemise hetkest tahtepuuduste käsitletus, st kas avaldaja subjektiivses tahtes peavad tahteavalduse tühistamiseks puudused esinema vaid tahet väljendades või on arvestatavad ka puudused avaldaja tahtes tahteavalduse edastamisel ja kättesaamisel avalduse saaja poolt.

Kuigi TsÜS § 69 sõnastus võimaldab järeldada, et tahteavaldus on tehtud kas selle väljendamise või kättesaamisega, on käesoleva töö autor on seisukohal, et kumbki nimetatud

²³³ Tahteavalduse siduvusest, s.o subjektiivsete kriteeriumide tähendusest tahteavalduse kehtivusele, lähemalt: *infra* 4.5.

käsitlus ei vastaks tegelikult regulatsiooni eesmärgile ega valitsevale teoreetilisele arusaamale.²³⁴

Kättesaamis- ja juurdepääsuteooriat tunnustavad õigusteadlased on seisukohal, et tahteavalduse jõustumise juures tuleb eristada ühelt poolt tahteavalduse tegemist avaldaja poolt ja teisalt selle kättesaamist avalduse saaja poolt.²³⁵

Tahteavalduse tegemise juures saab eristada omakorda tahte väljendamist ja selle edastamist huvitatud isikutele, nagu ilmnes ka eespool käsitletud teooriatest.

K. Larenz ja M. Wolf on seisukohal, et tahteavalduse tegemine teenib tahte väljendamise funktsiooni ja sellest tuleneb, et *avaldaja peab olema soovinud oma avaldust lõplikult väljapoole nähtavaks teha*.²³⁶ Seega saab lugeda tahteavalduse tehtuks, kui avaldaja on teinud kõik enesest oleneva, et oma tehingulist tahet sellisel viisil väljendada, et selle tahte lõplikkuses ei saa enam mingit kahtlust olla.

Samas on kaasajal ühe enam tunnustatud usalduse kaitse põhimõttest tulenevalt leitud, et tahteavaldus on tehtud ka siis, kui avaldaja tegelik tahe sellele ei vasta, kuid objektiivselt on võimalik järeldada, et tahteavaldus on tehtud.²³⁷

Seejuures on nõuded kindlale isikule suunatud ja kindlale isikule suunamata tahteavalduse puhul erinevad. Kindlale isikule suunamata tahteavaldus loetakse tehtuks, kui avaldaja on oma tahte lõplikult väljendanud ning ühes sellega tahteavaldus ka jõustub.²³⁸

Kindlale isikule suunatud tahteavalduse puhul ei piisa selle tehtuks lugemiseks üksnes tahte väljendamisest, see peab lisaks olema avalduse saajale suunatud. H. Brox leiab, et sellisel juhul

²³⁴ Sellele viitab ka VÕS § 19 lg-s 2 sisalduv pakkumuse kui tahteavalduse eriregulatsioon, mille kohaselt pakkumus ei lõpe, kui pakkumuse esitaja pärast pakkumuse esitamist, kuid enne nõustumuse kättesaamist, muutub piiratud teovõimeliseks või sureb või kui kuulutatakse välja tema pankrot või tema vara määratakse sundvalitsemisele, välja arvatud juhul, kui võib eeldada pakkumuse esitaja tahet pakkumuse lõppemiseks sellisel juhul. Viidatud sättest tuleneb ühemõtteliselt, et avaldaja subjektiivsed kriteeriumid ei ole relevantssed mitte üksnes pakkumust väljendades, vaid ka seda teisele poolele edastades.

²³⁵ Originaaltekstis vastavalt: *Abgabe der Willenserklärung* ja *Zugang der Willenserklärung*. Vt nt: H. Brox, op cit, S 80–91; H. Köhler, op cit, S 58–72; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 468–482;

²³⁶ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 468.

²³⁷ M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 557–558.

²³⁸ Vt nt: H. Brox, op cit, S 82; H. Köhler, op cit, S 60.

eeldab tahteavalduse tegemine ka seda, et *avaldata paneb avalduse selle saaja suunas teele ning võib normaalsetel tingimustel arvestada, et avalduse saaja selle kätte saab.*²³⁹

Sellest tulenevalt on kindlale isikule suunamata tahteavaldus tehtud siis, kui see on väljendatud; kindlale isikule suunatud tahteavaldus aga siis, kui see on väljendatud, tahtlikult adressaadile suunatud ning valitud viisil peaks tavapäraselt ka kohale jõudma.

Seega tuleks TsÜS §-le 69 anda tõlgendus, mille kohaselt tähendab tahteavalduse väljendamine seda, et avaldaja on teinud kõik endast oleneva, et tema tahteavaldus jõuaks huvitatud isikuteni.

Sellest tuleneb omakorda, et TsÜS § 69 lg 1 teist lauset, mille kohaselt muutub kindlale isikule suunamata tahteavaldus kehtivaks väljendamisega, tuleb mõista nii, et kindlale isikule suunamata tahteavaldus on väljendatud, kui avaldaja on oma tahte lõplikult väljendanud; kindlale isikule suunatud tahteavaldus aga siis, kui see on lisaks avalduse saajale edastanud ning normaalsetel tingimustel võib eeldada, et see ka avalduse saajani jõuab.

Ebaselguse kõrvaldamiseks tuleks muuta TsÜS §-i 69 selliselt, et selle pealkirjaks saab "Tahteavalduse tegemine ja jõustumine". Samuti tuleks TsÜS §-i 69 lisada lõige 1¹, mis sätestab, et kindlale isikule suunamata tahteavaldus on tehtud, kui see on tahteavalduse tegija poolt lõplikult väljendatud; kindlale isikule suunatud tahteavaldus on tehtud, kui see on tahteavalduse tegija poolt lõplikult väljendatud ja tahteavalduse saajale edastatud. Täpsustada tuleks ka TsÜS §-i 73 ning sätestada, et tahteavalduse jõustumist ei mõjuta asjaolu, et tahteavalduse tegija suri pärast tahteavalduse tegemist või muutus piiratud teovõimega isikuks, kui seadusest ei tulene teisiti.

Tahteavalduse tehtuks lugemise hetke tähtsus seisneb eelkõige selles, et tahteavaldus peab jõustumiseks ja avaldajale omistamiseks olema esmalt tehtud ning tahteavalduse tegemisel peab avaldaja vastama tehingu tegemiseks nõutavatele tingimustele (eelkõige olema õigus ja teovõimeline, omama kehtivat volitust vms). Samuti saab avaldaja tugineda tahtepuudustele vaid siis, kui need esinesid tahteavalduse tegemise ajal.

²³⁹ H. Brox, op cit, S 82-83.

4.4.3.3. Tahteavalduse kättesaamine

Tahteavalduse kättesaamise hetk on õiguslikult relevantne eelkõige kindlale isikule suunatud tahteavalduse jõustumishetke määratlemisel ning on tahteavalduse väljendamise kõrval teine oluline pidepunkt tahteavalduse omistamiseks avaldajale.

TsÜS § 69 lg 1 esimese lause kohaselt tuleb kindlale isikule suunatud tahteavaldus tahteavalduse tegija poolt väljendada ja see muutub kehtivaks kättesaamisega. TsÜS § 69 lg 2 kohaselt on tahteavaldus kätte saadud, kui see on tahteavalduse saajale isiklikult teatavaks tehtud. Eemalviibijale tehtud tahteavaldus loetakse kättesaaduks, kui see on jõudnud tahteavalduse saaja elu- või asukohta ja tal on mõistlik võimalus sellega tutvuda. Lepinguga seotud tahteavalduse jõustumist reguleerib erisäte ning see loetakse TsÜS § 69 lg 3 kohaselt kättesaaduks, kui see on toimetatud tahteavalduse saaja lepingu täitmisega kõige enam seotud tegevuskohta ja tahteavalduse saajal on mõistlik võimalus sellega tutvuda. Kui tahteavalduse saaja tegevuskohta ei ole võimalik kindlaks teha või kui tal puudub tegevuskoht, kehtib TsÜS § 69 lg-s 2 sätestatu.

TsÜS § 69 lg 2 esimesest lausest tuleneb seega, et üldreeglina peab tahteavaldus olema avalduse saajale isiklikult teatavaks tehtud, st avaldaja peab olema oma tahte väljendanud ja edastanud avalduse saajale. Kas tahteavalduse teatavaks tegemine hõlmab ka sellest faktiliselt teada saamist või vähemalt selle kättesaamist, viidatud sättest otseselt ei tulene. Samuti ei ole Riigikohus selgitanud nimetatud sätete mõtet.²⁴⁰

Erandina sätestavad TsÜS § 69 lg 2 teine lause ja § 69 lg 3 tahteavalduse jõustumise fiktsiooni juhuks, kui tegemist on eemalviibijale suunatud tahteavaldusega. Sellisel juhul peab tahteavaldus olema jõudnud avalduse saaja elu- või asukohta, et see jõustuks. Seega peab eemalviibijale suunatud tahteavaldus olema avalduse saajale väljendatud ja edastatud ning ühtlasi jõudnud avalduse saaja mõjusfääri.

Eeltoodust ilmneb, et tahteavalduse jõustumine on juuresviibijale ja eemalviibijale suunatud tahteavalduse puhul erinevalt reguleeritud. Millal on tahteavaldus kättesaadud, st isiklikult

²⁴⁰ Riigikohtu 20. detsembri 2004. a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-146-04 (RT III 2005, 2, 16) ja 4. aprilli 2005. a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-24-05 (RT III 2005, 12, 125) on küll viidatud TsÜS § 69 kohaldamisele, kuid sätte mõtet edasiarendatud ei ole. Küll on aga kohus asunud viimati nimetatud lahendis seisukohale, et üürilepingu ülesütlemisavaldus on kätte saadud, kui see on tahteavalduse saajale isiklikult teatavaks tehtud ning arvestatud ei ole asjaoluga, et reeglina on ülesütlemisavaldus tehtud siiski eemalviibijale.

teatavaks tehtud või avalduse saajani jõudnud, sõltub nii vastavate sätete tõlgendamisel aluseks võetavast dogmaatikast kui ka konkreetsete asjaolude alusel asjaosaliste huvide kaalumise lähtudes eelkõige usalduse kaitse põhimõttest.

Paraku puudub hetkel Riigikohtu praktika, mis täpsustaks tahteavalduse kättesaamise hetke,²⁴¹ mistõttu tuleb nimetatud küsimuse lahendamiseks leida pidepunkte erialases õiguskirjanduses väljendatud seisukohtadest.

K. Larenz ja M. Wolf on seisukohal, et lisaks avaldaja tahte väljendamise funktsioonile teenib tahteavalduse regulatsioon ka asjaga seotud isikute informeerimise ülesannet, mis väljendub tahteavalduse jõustumise sidumises selle kättesaamisega.²⁴²

Kättesaamis- ja juurdepääsu teooria kohaselt on kindlale isikule suunatud tahteavalduse jõustumine seotud tahteavalduse kättesaamisega ning selle kohaselt loetakse tahteavaldus kättesaaduks, kui avalduse saajal on võimalik tahteavaldusest teada saada. Seejuures on kättesaamine oluline nii juures- kui ka eemalviibijale tehtud tahteavalduse puhul, üksnes kättesaamise viis on erinev.

Juuresviibimisega on K. Larenzi ja M. Wolfi käsitle kohaselt tegemist siis, kui avaldaja ja avalduse saaja samaaegne kommunikatsioon võimaldab kohest teadasaamist tahteavaldusest suulise, kirjaliku või visuaalse kontakti kaudu. Seega on juuresviibijale suunatud igasugune samaaegselt tajutav tahteavaldus, hoolimata avaldaja ja avalduse saaja ruumilisest eraldatusest.²⁴³

Sellisel juhul langevad tahteavalduse tegemine ja kättesaamine kokku, mistõttu jõustub tahteavaldus kohe peale selle tegemist. Kirjalik tahteavaldus on kätte saadud, kui see on avalduse saajale üle antud, suuline – kui see on avaldajale lõplikult väljendatud.

²⁴¹ Riigikohus on küll 4. aprilli 2005. a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-24-05 (RT III 2005, 12, 125) ja 20. detsembri 2004. a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-146-04 (RT III 2005, 2, 16) kohaldanud TsÜS § 69 lg-t 2, kuid pole täpsustanud, millistel asjaoludel on tahteavaldus kättesaadud.

²⁴² K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 467-468.

²⁴³ Seega ka telefonitsi ja interneti vahendusel vahetult audio-visuaalses dialoogis olles (e-konverentsil) või muud reaajas toimivat infovahetussüsteemi kasutades vahetus dialoogis olles tehtud kirjalik tahteavaldus, aga ka automaatide kasutamisel tehtud tahteavaldus. Sellest tulenevalt tuleks ka VÕS § 62¹ lg-t 4 mõista selliselt, et arvutivõrgu abil sõlmitud lepingu raames edastatud tellimus või tellimuse kinnitus loetakse kättesaaduks juba siis, kui isikul on mõistlik võimalus sellega tutvuda, mitte tegelikust tutvumisest. Lähemalt: K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 477-478.

Ühtlasi saab avalduse saaja siis ka tahteavaldusest teada, kuid tahteavalduse jõustumine ei ole seotud mitte teadasaamisega, nagu näeb ette teadasaamisteooria vaid siiski tahteavalduse kättesaamisega.

K. Larenz ja M. Wolf leiavad, et suulise tahteavalduse puhul tuleks tunnustada nn pehmendatud teadasaamisteooriat, mille kohaselt on tahteavalduse jõustumise risk jagatud avaldaja ja avalduse saaja vahel vastavalt mõlema usalduse kaitse vajadusele. Avaldaja on kohustatud hoolitsema selle eest, et avalduse saaja tema tahteavaldustest teada saab. Kui avalduse saaja ei mõistnud, et tegemist on tahteavaldusega, st ei saanud tahteavaldusest tegelikult teada, on tahteavaldus jõustunud, kui avaldajal ei saanud antud asjaoludel olla kahtlust selles, et avalduse saaja tahteavaldusest teada sai. Piisab, et avaldaja on tahteavalduse tegemisel teinud kõik, mida temalt mõistlikult oodata saab.²⁴⁴

P. Oestmann leiab, et saksa õiguses on eranditult tunnustatud kättesaamisteooria, mille kohaselt *kannab iga õiguskäibes osaleja vastutust oma nende tegude eest, mida ta ise mõjutada saab, mitte aga teise poolele mitteomistatava käitumise eest.*²⁴⁵

Hoolimata sellest, kas nimetada seda käsitlust pehmendatud kättesaamisteooriaks või kättesaamisteooriaks, lähtutakse valitseva arvamuse kohaselt siiski põhimõttest, et juuresviibijale tehtud tahteavalduse jõustumine ja avalduse tegijale omistamine ei sõltu mitte avaldaja ega avalduse saaja subjektiivsest tahtest või teadmisest, vaid objektiivsetest asjaoludest, st kuidas asjaosalised antud olukorras sellest aru saada pidid.

Kaasajal on siiski üha enam levinud tahteavalduse tegemine eemalviibijale. Eemalviibimisena mõistetakse samaaegse vahetu kontakti puudumist avaldaja ja avalduse saaja vahel, olgu see siis suuline, kirjalik või visuaalne kontakt.²⁴⁶ Sellest tulenevalt ei lange tahteavalduse tegemine ja jõustumine samale ajahetkele. Tahteavalduse tegemise ja kättesaamise vahele jääb teatud ajavahemik tahteavalduse tegemisest selle jõudmiseni avalduse saaja mõjusfääri, mistõttu tuleb nii avaldaja kui avalduse saaja huve kaaludes leida optimaalne ajahetk sellise tahteavalduse jõustumiseks.

²⁴⁴ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 477-478.

²⁴⁵ M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 561.

²⁴⁶ Elkkõige tähendab see avaldaja ja avalduse saaja ruumilist eraldatust, millest tulenevalt puudub võimalus vahetuks suhtlemiseks ning suhtlemine toimub ajalises nihkes posti teel edastatud kirja, e-meili, faksi, telefoni automaatvastaja vms vahendusel. K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 472.

Ka H. Brox on seisukohal, et *õiglaseks riskide jaotamiseks peab tahteavalduse jõustumise moment olema kindlaks määratud huvide kaalumise alusel*.²⁴⁷ Nii avaldaja kui avalduse saaja huve arvestavad eelkõige juurdepääsu- ja kättesaamisteooria, mille kohaselt kannab avaldaja tahteavaldusega seonduvat riski seni, kuni see väljub tema mõjusfäärist, seega hetkeni, mil see jõuab avalduse saajani. Avalduse jõudmisega avalduse saaja võimupiirkonda läheb ka risk üle avalduse saajale.

Seega jõustub eemalviibijale suunatud tahteavaldus alates selle kättesaamisest. Kättesaamine või juurdepääs on aga olemas, kui tahteavaldus on jõudnud avalduse saaja mõjusfääri, nii et tal on objektiivselt võimalik tahteavalduse sisust teada saada ning tavapärastel asjaoludel võib tahteavaldusest teadasaamisega arvestada.²⁴⁸

Seega on eemalviibijale suunatud tahteavalduse jõustumiseks vajalik, et avaldus oleks jõudnud adressaadini ja tal oleks mõistlik võimalus sellega tutvuda. Millal ta sellega tegelikult tutvub, ei oma õiguslikku tähendust. Samuti ei mõjuta tahteavalduse jõustumist asjaolu, et avalduse saaja sai avaldusest kõrvaliste isikute kaudu varem teada. Samas tuleb siiski arvestada, et avaldus on saajani jõudnud alles siis, kui võib mõistlikult oodata, et avaldus oleks temani jõudnud.

Seega, kui avaldaja valib tahteavalduse edastamiseks ebasobiva vahendi, mistõttu tahteavaldus õigeaegselt avalduse saajani tavapärastel jõuda ei saanudki, on see avaldaja risk ja tahteavaldust õigeaegselt kättesaaduks lugeda ei saa.

Ka siis, kui tahteavaldus läheb kaduma postiteenuse osutamisel, kannab tahteavaldusega seonduvat riski avaldaja. Kui aga tahteavaldus on jõudnud avalduse saaja postkasti, on see jõustunud ning avalduse saaja ei saa end vabandada asjaoluga, et tegelikult ei olnud ta selle sisuga tutvunud või tahteavaldust kätte saanud.²⁴⁹

Seejuures tuleb aga siiski arvestada ka asjaoluga, et tahteavalduse saajal peab olema mõistlik võimalus sellega tutvuda. Seega ei saa lugeda jõustunuks tahteavaldust juhul, kui avaldaja teadis või pidi teadma, et avalduse saajal ei ole võimalik tahteavaldusega tutvuda.²⁵⁰

²⁴⁷ H. Brox, op cit, S 81.

²⁴⁸ H. Brox, op cit, S 85.

²⁴⁹ Seejuures loetakse tähtis kiri jõustunuks alates hetkest, mil avalduse saajal oli mõistlik võimalus sellest teada saada, st kui vastav teade oli tema postkastis.

²⁵⁰ Eelkõige siis, kui posti teel edastatud kiri jõuab adressaadini puhkepäeval, mil avalduse saajalt ei saa mõistlikult eeldada selle kättesaamist. Aga ka siis, kui avalduse saaja on teatanud eemalviibimisest oma elu- või

Kui kehtivat õigust tõlgendada kättesaamisteooria dogmaatikast lähtuvalt, mis vastavate sätete sõnastusest tulenevalt tundub ka asjakohane, siis tuleb tõdeda, et tahteavaldus jõustumise ja omistamise küsimuse lahendamisel on igal konkreetsel juhul oluline pöörata tähelepanu objektiivsetele asjaoludele ning asjaosaliste vastutusele oma käitumise eest. Sellest tulenevalt jõustub tahteavaldus reeglina siis, kui see on jõudnud füüsiliselt avalduse saaja mõjusfääri ja avaldaja saab antud asjaoludel mõistlikult eeldada, et tahteavaldus jõuab avalduse saajani.²⁵¹

4.4.4. Vahekokkuvõte

Nagu eelnevalt kirjeldatud teooriatest nähtub, on tahteavalduse jõustumishetke kindlaksmääramise puhul võimalik eristada erinevaid ajahetki - hetke, mil avaldus on avaldaja poolt lõplikult väljendatud; hetke, mil avaldus on avalduse saajale edastatud; hetke, mil avaldus on avalduse saajani jõudnud ja hetke, mil avalduse saaja on tahteavaldusest teada saanud.

Käesoleva töö autorile teadaolevalt ei ole tahteavalduse jõustumishetke määratlemisel 2002. a tsiviilseadustiku üldosa seaduse vastuvõtmisel ega ka kehtiva õiguse rakendamisel tekkinud diskussiooni eespool nimetatud probleemide üle. Samas on ilmne, et kehtiva TsÜS § 69 ja VÕS § 9 lg 2 sätestamisel on erinevaid lahendusvariante kaalutud ning lähtutud muuhulgas rahvusvaheliselt tunnustatud kättesaamisteooria prioriteetsusest.²⁵²

Sellest tulenevalt on kehtivat õigust otstarbekas tõlgendada kättesaamisteooria dogmaatikast lähtuvalt, hoolimata asjaolust, et teatud sätete sõnastus viitab väljendamis- või teadasaamisteooriale. Kaasajal on mõistlik tahteavalduse jõustumine lahendada viisil, mis arvestab võimalikult kõigi asjaosaliste huvidega ning parima võimaliku lahenduse pakub kahtlemata kättesaamisteooria, mille kohaselt on tahteavalduse jõustumishetke kindlaksmääramisel oluline eelkõige tahteavalduse objektiivne külg ning jõustumisega

asukohast või tulenevalt asjaoludest on mõistlik eeldada, et ta sellest teab. Nt peab tööandja teadma, et töötaja võib puhkuse ajal elukohast eemal viibida.

²⁵¹ Sellise käsitluse kohaselt on põhimõtteliselt lahendatav ka tahteavalduse hilinemisega kohalejõudmise ja vastuvõtmisest keeldumise probleem TsÜS § 69 lg-s 4 ja §-s 70, aga ka nt VÕS § 9 lg-s 2 ja §-s 22. Omamoodi erandi sätestab VÕS § 9 lg 2 teine lause, millest tuleneb, et konkludentse nõustumuse korral jõustub leping reeglina alates hetkest, mil pakkuja sellest teada sai. Kuigi säte viitab teadasaamisteooria dogmaatikale, tuleks ka seda tõlgendada siiski koos TsÜS vastavate sätetega ning asuda seisukohale, et ka sel juhul on määrav poolte vastutus oma tegude eest ning lähtuda tuleb objektiivsetest asjaoludest, st võimalusest teada saada.

²⁵² See väljendub nii TsÜS §-s 69 ja VÕS § 9 lg-s 2, kui ka PECL Art-tes 2:202 ja 2:205 ja CISG Art 15 (1) ja Art 18 (2) ja (3).

seonduva riski jagamisel arvestatakse nii avaldaja kui avalduse saaja vastutust oma tegude, sh tegevusetuse eest.

Sellest tulenevalt on ka kehtiva õiguse kohaselt tahteavaldus avaldajale õiguslikult omistatav alates hetkest, mil see on objektiivselt olemas ning jõustunud. Samas ei tähenda tahteavalduse avaldajale omistamine veel igal juhul seda, et see toob enesega kaasa õiguslikud tagajärjed. Lisaks objektiivsele koosseisule peab tahteavalduse kehtimiseks olema täidetud ka tahteavalduse subjektiivne koosseis.

4.5. Tahte ja avalduse vahetõrge tahtepuuduste korral

Nagu eespool märgitud, sõltub tahteavalduse kehtivus nii tahteavalduse objektiivselt kui ka subjektiivselt koosseisust. Objektiivselt olemasolev tahteavaldus on eelkõige oluline tahteavalduse omistamise küsimuse lahendamisel, subjektiivsed kriteeriumid on aga eelkõige aluseks tahteavalduse siduvusele.

Seega võib tahteavaldus küll objektiivselt olemas olla, millest tulenevalt on see avaldajale õiguslikult omistatav, kuid subjektiivsete asjaolude tõttu ei ole tahteavaldus avaldajale siduv. Seega on tahteavalduse siduvus seotud otseselt isiku subjektiivse tahtega.

Ideaaljuhul vastab isik subjektiivne tahe tema poolt avaldatule, mistõttu on ka tahteavaldus avaldajale siduv just seetõttu, et see vastab tema tahtele. Kuid mitte igal juhul ei vasta isiku subjektiivne tahe sellele, mida ta avaldanud on. Sellisel juhul ei ole tahe ja avaldus kooskõlas. Kas sellisel, nn patoloogilisel juhul on tahteavaldus avaldajale siduv, sõltub sellest, millist teoreetilist käsitlust tunnustada – kas tahteteooriat, avaldusteooriat või kehtivusteooriat.

Teoreetiliselt on tahteavalduse siduvust võimalik reguleerida põhimõtteliselt kolmel viisil. Tahteteooriast tulenevalt peaks tahtepuuduste korral olema määravaks isiku subjektiivne tahe ning tahteavaldus kehtima vastavalt sellele. Avaldusteooria kohaselt peaks tahteavaldus olema avaldajale siduv objektiivselt väljendatud kujul. Kehtivusteooria võimaldab tahte ja avalduse lahknevuse korral lähtuda nii isiku subjektiivselt tahtest kui ka objektiivselt avaldusest.

Avaldaja ja avalduse saaja vastandlike huve arvestades on kehtivusteooria lähtekohad tahteavalduse siduvuse küsimuse lahendamiseks kaasajal enim tunnustatud. Sellest tulenevalt saab lahendada tahtepuuduste tõttu tehingu kehtetuse küsimused kehtivusteooria pakutud dogmaatikast lähtudes.

Tulenevalt kehtivusteooriast, ei ole tahe ja avaldus üksikuna tahteavalduse kehtimise aluseks. Seega ei sõltu ka tahteavalduse siduvus üksnes avaldaja tahtest. Pigem on kaasajal märgatav tendents privaatautonoomia põhimõtte piiramisele õiguskäibe ja usalduse kaitse põhimõttega ning sellest tulenevalt ka tahteavalduse objektiviseerumisele, mis välistab tahteavalduse siduvuse üle otsustamise üksnes isiku tahtest tulenevalt. Ometi välistab isiku subjektiivse tahte puudumine teatud juhtudel siiski tahteavalduse kehtivuse, kui tahtepuudus on piisavalt tõsine.

Erialakirjanduses on tahteavalduse puudusi erinevalt käsitletud ja süstematiseeritud. Esineb puuduste süstematiseerimist vastavalt sellele, kas nad avaldajale avaldamise hetkel olid teada või mitte,²⁵³ samuti eristatakse puudusi tahte kujunemisel ja puudusi tahte avaldamisel.²⁵⁴ Lõppkokkuvõttes taandub aga tahtepuuduste ja seoses sellega tahteavalduse siduvuse küsimus siiski isiku vastutusele tahte kujunemise ja selle avaldamise eest, st puudustele eespool käsitletud tahtementides.²⁵⁵

K. Larenz ja M. Wolf leiavad, tahteavalduse siduvuse aluseks on isiku vastutus oma tahte kujunemise ja selle väljendamise eest. Seega on tahteavaldus avaldajale siduv ka siis, kui see ei vasta isiku tahtele, kuid isiku tegutsemisvabadusest tulenevalt peab isik selle eest vastutama. Seejuures on avaldaja vastutust võimalik diferentseerida vastavalt tahtementide iseloomule.²⁵⁶

Valitseva arvamuse kohaselt on teo tegemise tahe iga tahteavalduse konstitutiivne element, mille puudumisel ei eksisteeri tahteavaldust ja tehing on tühine.²⁵⁷

Tahteavalduse omistamist ja siduvust eristades võib sellest järeldada, et kui tahteavaldus on objektiivselt olemas, st avaldajale omistatav, kuid avaldaja ei vastuta avaldusena mõistetava teo eest teo tegemise tahte puudumise tõttu, kuna ta oma käitumist ei juhtinud, ei ole tahteavaldus avaldajale siduv ning õiguslikke tagajärgi enesega kaasa ei too.

²⁵³ Vt nt: H. Brox, op cit, S 174-175; O. Palandt, op cit, S 83-84.

²⁵⁴ Vt nt: H. Brox, op cit, S 174; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 444.

²⁵⁵ Tahtementidest lähemalt: supra, 3.2. Tahtementide seos tahteavalduse kehtimisega: H. Köhler, op cit, 74-76; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 445-446; Münchener Kommentar. S 1061ff.

²⁵⁶ K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 444-445.

²⁵⁷ Samal arvamusel: W. Flume, op cit, S 47; D. Giesen, op cit, S 12; H. Köhler, op cit, S 74; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 445; Münchener Kommentar. S 1061.

Kehtiv õigus sellist juhtumit otseselt ei reguleeri, kuid põhimõtteliselt on sellisel juhul võimalik lahendada olukord kahel viisil. On võimalik asuda seisukohale, et tahteavaldus puudub sel juhul sootuks. Samuti on võimalik öelda, et tahteavaldus ei ole siduv ning lugeda tehing TsÜS § 86 alusel tühiseks vastuolu tõttu heade kommete ja avaliku korraga. Võlasuhetes on kohaldatav ka VÕS § 6 lg-st 2 tulenev hea usu põhimõte, mille kohaselt ei kohaldata tehingust tulenevalt, kui see on tulenevalt hea usu põhimõttest vastuvõetamatu.

Tulenevalt avaldaja huvidest tuleks igal juhul asuda seisukohale, et selline tahteavaldus õiguslikke tagajärgi kaasa ei too, kuna isik ei saa mõjutada oma refleksiivseid või välistest jõust mõjutatud liigutusi ning ei pea vastutama nende eest.²⁵⁸

Avaldustahte või avaldusteadlikkuse puudumine on tahteavalduse siduvuse küsimuses tekitanud õigusteadlastes vastakaid seisukohti, kuid kaasajal valitseva arvamuse kohaselt on tahteavaldus põhimõtteliselt kehtivalt tehtud juba siis, kui on olemas kasvõi üksnes teo tegemise tahe.²⁵⁹ Kui varem oli tulenevalt tahteteooria mõjutustest tunnustatud seisukoht, mille kohaselt ei olnud tahteavaldus avaldajale siduv, kui avaldaja ei soovinud, et avaldatul oleksid õiguslikud tagajärjed, siis kaasajal on tulenevalt usalduse kaitse põhimõttest üha enam leitud, et selline teadmatus tuleb arvata avaldaja riski hulka ning avalduse saaja usaldus objektiivse avalduse suhtes väärneb sellisel juhul enam kaitsmist, mistõttu on tahteavaldus ka avaldustahte puudumise korral reeglina siduv.

Kehtiv õigus ei reguleeri otseselt ka seda juhtumit, kui isik ei soovi olla avaldatuga õiguslikult seotud. Samas viitavad TsÜS § 68 lg 2 ja 3 ning § 71 pigem tahteavalduse objektiivse külje primaarsusele, mistõttu tuleks avalduse saaja usalduse kaitse põhimõttest tulenevalt asuda seisukohale, et ka siis, kui isik ei soovinud teadlikult ja tahtlikult väljendatud avaldusega õiguskäibes osaleda, on tahteavaldus talle reeglina siduv. Samas võiks võlasuhetes jätta sellise tahteavalduse kohaldamata, kui see oleks vastuolus hea usu põhimõttega. Samuti, kui avaldustahte puudumise korral on täidetud eksimuse koosseis, võiks see olla TsÜS § 92 alusel tühistatav.

Tehingutahte puudumine on valitseva arvamuse kohaselt kõige enam avaldaja vastutusega seotud, mistõttu leitakse, et tahteavaldus on põhimõtteliselt kehtivalt tehtud sõltumata sellest,

²⁵⁸ Ka tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu § 67 lg 1 (07.06.2000. a redaktsioonis) sätestas, et tahteavaldus tuleb tahteavalduse tegija poolt tahteliselt väljendada.

²⁵⁹ Vt nt: W. Flume, op cit, S 47-48; D. Giesen, op cit, S 18; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 445.

kas tehingutahe avalduse sisuga kattub või mitte.²⁶⁰ Tehingutahte puudumisel on tahteavaldus küll tehtud, kui tahteavalduse saajal ei ole näiliselt põhjust kahelda tahteavalduse olemasolus ja selle vastavuses sisemise tahtega, kuid tulenevalt avaldaja subjektiivsest tahtest ei pea see igal juhul avaldajale siduv olema. Eelkõige on tehingutahte puudumise korral küsimus sellest, kuidas jagada tahtepuudustest tulenev risk avaldaja ja avalduse saaja vahel optimaalselt, mõlema huve arvestades, ning lahendada tahte ja avalduse konflikt.

Kui tahteteooria kohaselt ei ole tahteavaldus kehtiv, kui avaldaja ei soovinud neid õiguslikke tagajärgi, mis objektiivselt väljendatud avaldusest nähtuvad, siis kaasajal leitakse, et selline tahteavaldus on siiski õiguslikult siduv tulenevalt usalduse kaitse põhimõttest, kuid tõsisemate tahtepuuduste korral on võimalik see kehtetuks muuta.

Ka kehtiv õigus lähtub põhimõttest, et hoolimata tehingutahte puudustest on tahteavaldus ja sellest tulenevalt ka tehing reeglina kehtiv. Olulisemate tahtepuuduste korral on aga tulenevalt TsÜS §-dest 90–101 võimalik tehing tühistada. Viidatud regulatsiooni analüüsides ilmneb, et kehtiv õigus seab seejuures esiplaanile tahteavalduse objektiivse koosseisu ning avalduse saaja usalduse tehingu kehtimise suhtes, mis väljendub nii selles, et reeglina on tahtepuudustega tehingud kehtivad, kui ka selles, et tehingu saab tühistada reeglina vaid siis, kui tehingu teine pool või tahteavalduse saaja tahtepuuduste põhjusest teadis või pidi teadma.²⁶¹

Seega on isiku subjektiivses tahtes esinevad puudused tahteavalduse kehtimise puhul relevantssed niivõrd, kui võrd saab tahteavalduse kehtimise riski jätta tahteavalduse saaja kanda. Eelduslikult vastutab seesmise tahte kujunemise ja selle väljendamise eest siiski avaldaja ning tahteavaldus on avaldajale siduv, väljaarvatud juhul, kui avalduse saaja teadis või pidi teadma tahtepuudusest.

²⁶⁰ Vt nt: W. Flume, op cit, S 47-48; D. Giesen, op cit, S 18; K. Larenz, M. Wolf, op cit, S 445.

²⁶¹ Sellest tulenevalt saab TsÜS § 92 alusel tehingu eksimuse ja § 94 alusel pettuse tõttu tühistada vaid siis, kui tehinguga seotud isik sellest teadis või pidi teadma, samuti tuleb TsÜS § 96 kohaselt arvestada tehingu ähvarduse või vägivalda tõttu tehingu tühistamisel subjektiivseid asjaolusid.

4.6. Tahte ja avalduse vahekord tahteavalduse tõlgendamisel

4.6.1. Tahteavalduse tõlgendamisest üldiselt

Lisaks eespool käsitletud tahteavalduse kehtimisele ja selle seosele isiku subjektiivse tahtega, on tahteavalduse siduvuse puhul küsimus ka sellest, millise sisuga peaks tahteavaldus kehtima ja kuivõrd määrab tahteavalduse kehtiva sisu avaldaja subjektiivne tahe.

Kui tahteavaldus on objektiivselt avaldajale omistatav ning ei esine tõsiseid tahtepuudusi, mis välistaksid tahteavalduse siduvuse, võib siiski isiku tahe erineda sellest, mis objektiivselt avaldatud on. Seejuures on võimalik, et väljendatud avaldus ja avaldaja sisemine tahe ei vasta teineteisele, väljendatud tahteavaldus on mitmetähenduslik või ei mõista avalduse saaja seda nii nagu avaldaja. Tahteavaldusele kehtiva sisu andmiseks tuleb seega tahteavaldust tõlgendada.

Tahteavalduse tõlgendamine on tema õiguslikku tähendust omava sisu välja selgitamine.²⁶²

Seejuures saab tahteavalduse tõlgendamise esemeks olla siiski väljendatud avaldus, mitte isiku subjektiivne tahe ja tõlgendamisel aluseks võtta eelkõige isiku poolt tehtud objektiivne tahteavaldus.

Lähtudes eespool nimetatud tahteavalduse erinevatest liikidest, võib tõlgendamise esemeks olla kas sõnaselge, konkludentne või vaikiv tahteavaldus, mistõttu tuleb tõlgendada vastavalt kas isiku suuliselt või kirjalikult edastatud avaldust või tema käitumist, millel võiks avalduse tähendus olla. Käitumine ise võib aga seisneda teos või tegevusetuses, seetõttu võib lisaks sõnade, märguande ja tegevuse tõlgendamisele osutada vajalikuks selgitada ka tegevusetuse, eelkõige vaikimise tähendust.²⁶³

Samas on ka isiku subjektiivne tahe relevantne tahteavaldusele sisu andmisel, kuna tahteavalduse siduvus tuleneb privaatautonomia põhimõtte kohaselt isiku vastavasisulisest subjektiivsest tahtest. Ka H. Brox leiab, et *lihtsa tõlgendamise eesmärgiks on avalduse taga seisva avaldaja tehingutahte kindlakstegemine*.²⁶⁴

²⁶² O. Palandt, op cit, S 116.

²⁶³ Lähemalt: K. Larenz, M. Wolf, 8. Aufl, S 543-549.

²⁶⁴ H. Brox, op cit, S 71.

Kas tahteavalduse kehtivaks sisuks on pigem avaldaja subjektiivne tahe või see, mis ilmneb avalduses, sõltub sellest, millist teooriat tunnustada ning millisel määral arvestada avaldaja ja avalduse saaja vastandlike huvidega ning kumba eelistada.

S. Vogenauer leiab, et subjektiivse ja objektiivse tõlgendamise konflikt tuleneb tahte- ja avaldusteooria erinevatest seisukohtadest. Muuhulgas märgib ta, et tõlgendamisteooriate keskmes on üle sajandi olnud küsimus, kas määravaks on privaatautonomia põhimõttest tulenevalt tehingus osalejate tegelik subjektiivne tahe või on prioriteet riiklikul sekkumisel ning tahteavalduse sisu sõltub tõlgendaja, st kohtuniku tahtest.²⁶⁵

Tahteteooria kohaselt tuleks tahteavaldusele anda avaldaja subjektiivsele tahtele vastav sisu, seega on tõlgendamise eesmärgiks avaldaja tegeliku tahte väljaselgitamine. Avaldusteooria lähtub tahteavalduse tõlgendamisel üksnes objektiivsest tahteavaldusest, mistõttu kehtib tahteavaldus sellise sisuga, nagu see väljendati ja tõlgendamise eesmärgiks on tahteavaldusele objektiivse tähenduse andmine. Kehtivusteooria on pigem samane avaldusteooriale, kuid võimaldab arvestada nii tahteavalduse subjektiivse kui objektiivse koosseisuga ning tõlgendamine tähendab objektiivsete asjaolude abil tegeliku tahte väljaselgitamist.

Kehtivusteooria lähtekohad avalduvad ka K. Larenzi ja M. Wolfi tahteavalduse tõlgendamise käsitluses, mille kohaselt on tõlgendamise eesmärgiks eelkõige avaldaja tegeliku *seesmise tahte väljaselgitamine*.²⁶⁶ Tahteavaldus on kantud isiku privaatautonomusest tahtest, mistõttu tuleb tahteavaldust ka vastavalt avaldaja tegelikule tahtele tõlgendada. Samas tuleb aga silmas pidada ka avaldusega seotud isikute huve ning kui avaldus puudutab nende õiguslikku sfääri, tuleb tagada neile usalduse kaitse. Seega võib tõlgendamine sõltuda ka sellest, kuidas teised isikud, eelkõige avalduse saaja või avalikkus seda avaldust mõistma peaksid. Tuleb tuvastada tahteavalduse *objektiivne tähendus*.²⁶⁷

Tahteavalduse tegija tegeliku tahte väljaselgitamist ja tahteavaldusele objektiivse tähenduse andmist on nimetatud ka vastavalt loomulikuks ja normatiivseks tõlgendamiseks.²⁶⁸

Loomuliku tõlgendamise korral tõlgendatakse tahteavaldust avaldaja huvidest lähtuvalt, normatiivse tõlgendamise korral seatakse aga esiplaanile avalduse saaja huvid ning

²⁶⁵ M. Schmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 563-564.

²⁶⁶ Originaaltekstis: *subjektive Willenserforschung*. Vt: K. Larenz, M. Wolf, 8. Aufl., S 533.

²⁶⁷ Originaaltekstis: *objektive Erklärungsbedeutung*. Vt: K. Larenz, M. Wolf, 8. Aufl., S 533.

²⁶⁸ Originaaltekstis: *natürliche und normative Auslegung*. Vt: H. Brox, op cit, S 72; O. Palandt, op cit, S 116-117.

tahteavalduse sisu ei pruugi kattuda avaldaja tegeliku tahtega. Seega sõltub tõlgendamine lõppastmes sellest, kas tunnustada avaldaja või avalduse saaja huide primaarsust.

Poolte huide kaalumiseks tuleb eristada tahteavaldusele sisu andes erinevaid momente: avaldaja tegelikku tahet ja avalduse saaja tegelikku arusaamist tahteavaldusest, aga ka kummagi objektiivset arusaama tahteavalduse sisust, st kuidas oleks kumbki pidanud antud asjaoludel tahteavaldust mõistma.

Millised tõlgendamiskriteeriumid on primaarsed, sõltub sellest, millist dogmaatikat tunnustada.

Kuigi kaasajal tunnustatud privaatautonoomia põhimõtte kohaselt tuleks tunnustada avaldaja subjektiivse tahte primaarsust tahteavalduse tõlgendamisel, on kaasajal tahteteooria dogmaatikale tuginev tegeliku tahte väljaselgitamine kaotanud oma tähenduse ning kohaldatav vaid erandjuhtudel. S. Vogenauer leiab, et reeglina on tõlgendamine seda "objektiivsem", mida suurem on õiguse poolt kaitstud adressaatide ring ja mida vähem on tahteavaldus individuaalselt määratletav.²⁶⁹

Seega saab ka tahteavalduse tõlgendamisel täheldada tahteavalduse objektivseerumist, mis ei tähenda siiski seda, et tahteavalduse tõlgendamisel on määravaks vaid objektiivne tahteavaldus. S. Vogenauer märgib, et tänapäeval on valdavalt tunnustatud, et ühtset tõlgendamise eesmärki ei olegi, vaid igal erineval juhul sõltuvad tõlgendamiskriteeriumid ja eesmärgid huide kaalumisest.²⁷⁰

Sellest tulenevalt on kaasajal tahteavalduse tõlgendamishormide määratlemisel eristatud kindlale isikule suunatud ja kindlale isikule suunamata tahteavaldusi, kuna esimesel juhul tuleb tähelepanu pöörata ka avalduse saada kaitsmist väärivatele huidele, teisel juhul prevaleerivad aga avaldaja huvid. Sisuliselt peitub aga selle liigituse taga samuti küsimus sellest, kas avaldus puudutab teist isikut sedavõrd, et tal peaks sellest teadasaamise võimalus olema ning tema arusaamisvõimalusi tuleks tõlgendamisel arvestada või mitte.

4.6.2. Tahe kindlale isikule suunamata tahteavalduse tõlgendamisel

Kindlale isikule suunamata tahteavaldused ei puuduta teiste isikute huve sellisel määral, et need usalduse põhimõttest tulenevalt õiguslikku kaitset vajaksid. Usalduse kaitse vajadus on

²⁶⁹ M. Scmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 594.

²⁷⁰ M. Scmoeckel, J. Rückert, J. Zimmermann (Hrsg), op cit, S 595.

sellisel juhul minimaalne või puudub üldse. Seega on määravaks isiku eneseteostusvabadus ning sellest tulenev privaatautonomia põhimõtte selliste tahteavalduste tõlgendamisel. See omakorda viitab asjaolule, et kindlale isikule suunamata tahteavalduse tõlgendamise eesmärgiks on eelkõige avaldaja tegeliku tahte kindlaks tegemine, st loomulik tõlgendamine.

Eeltoodud põhimõtetest lähtub ka kehtiv õigus. TsÜS § 75 lg 2 kohaselt tuleb kindlale isikule suunamata tahteavaldust tõlgendada vastavalt tahteavalduse tegija tahtele. Samas tuleb avalikkusele suunatud tahteavaldust tõlgendada nii, nagu mõistlik isik seda mõistma pidi.

Nimetatud säte seab kindlale isikule suunamata tahteavalduse tõlgendamisel eesmärgiks isiku subjektiivse tahte kindlakstegemise. Ilma kindla adressaadita avalduste puhul puudub avalduse saaja, kelle huve silmas pidada.²⁷¹

Kuigi kehtiv õigus seda ette ei näe, tuleks käesoleva töö autori arvates ka kindlale isikule suunamata tahteavalduse puhul kohaldada siiski astmelist tõlgendamise süsteemi²⁷² ning juhul, kui avaldaja tegelikku tahet ei õnnestu välja selgitada, lähtuda tahteavaldusele mõistliku inimese fiktsiooni abil antavast objektiivsest tõlgendusest.²⁷³

Kindlale isikule suunamata tahteavalduse alaliigiks on ka avalikkusele või üldsusele suunatud tahteavaldus. Sellise tahteavalduse tõlgendamisel on kehtiva õiguse kohaselt vajalik arvestada üldsuse arusaamisvõimega vastavast tahteavaldusest.²⁷⁴ Seega on tegemist tahteavaldusega, mis oma iseloomult jääb kindlale isikule suunatud ja kindlale isikule suunamata tahteavalduse vahepeale.

Kuigi kehtiv õigus seda otseselt ei sätesta, tuleks käesoleva töö autori arvates arvestada avalikkusele suunatud tahteavalduste tõlgendamisel ka asjaoluga, et teatud juhtudel ei saa üheselt lähtuda tavapärase mõistliku inimese fiktsioonist; seda eelkõige siis, kui tegemist on teatud määratletud isikute ringile tehtud tahteavaldusega. Sellisel juhul on mõistlik lähtuda

²⁷¹ Eelkõige on kindlale isikule suunamata tahteavalduseks testament, mille tõlgendamisel ei ole tähendust sellel, kuidas pärijad või muud huvitatud isikud viimset tahet mõistavad või mõistma peaksid, määravaks on testaatori tahe. Vt ka: PärS § 27.

²⁷² Astmeline tõlgendamise on tunnustatud kindlale isikule suunatud tahteavalduse tõlgendamise puhul. Vt *infra* 4.5.1.3.

²⁷³ Testaatori tegeliku tahte väljaselgitamine peale tema surma on nii või teisiti vaid tinglikult avaldaja tegeliku tahte andmine testamendile. Juhul, kui seda ei õnnestu välja selgitada, peaks lõppastmes olema võimalik anda testamentaarsele käsutusele objektiivne tähendus tõlgendaja poolt.

²⁷⁴ Eelkõige on selleks VÕS §-des 1005-1008 sätestatud tasu avalik lubamine, mille tõlgendamisel ei ole vajalik arvestada kindla isiku arusaamisvõimega, kes teeb nõutud teo, küll aga mõistliku inimese fiktsiooniga.

vastavasse ringkonda kuuluvate isikute mõistlikust arusaamisvõimest, mis reeglina tähendab seda, et tahteavalduse tõlgendamisel lähtutakse mõistliku, vastavat kvalifikatsiooni omava isiku arusaamisvõimest.

Millal on tegemist kindlale isikule suunamata tahteavaldusega, kus tõlgendamise eesmärgiks on subjektiivse tahte väljaselgitamine ning millal avalikkusele suunatud tahteavaldusega, kus tõlgendada tuleb lähtudes objektiivsest arusaamast, kehtiv õigus ei määratle. Kuna valitseva arvamuse kohaselt on tahteavalduse tõlgendamise küsimuse lahendamisel tendents tahteavalduse objektiviseerumisele, peab käesoleva töö autor mõttekaks käsitleda kindlale isikule suunamata tahteavaldusi kahtluse korral avalikkusele suunatud tahteavaldusteks ning piirduda vaid erandjuhtudel isiku subjektiivsele tahtele absoluutse tähenduse andmisega, arvestades tahteavaldusega seotud isikute usalduse kaitse vajadusega.

Eeltoodu alusel tuleb tõdeda, et kindlale isikule suunamata tahteavaldusele saab anda avaldaja seesmisest tahtest tuleneva tähenduse üksnes erandjuhtudel või kui see ühtib mõistliku inimese arusaamisega tahteavaldusest. Seega kehtib kindlale isikule suunamata tahteavaldus reeglina sellise sisuga, nagu objektiivse avalduse alusel mõistaks seda mõistlik isik. Üksnes väga erandlikel juhtudel saab isiku subjektiivsele tahtele anda tahteavalduse tõlgendamisel absoluutse tähenduse.

4.6.3. Tahe kindlale isikule suunatud tahteavalduse tõlgendamisel

Enamus praktikas tehtavaid tahteavaldusi on suunatud kindlale isikule. Sellest tuleneb aga omakorda tahteavalduse saaja huvi olla avaldusest teadlik ning vajadus arvestada tõlgendamisel ka tema arusaamisvõimalustega. Üksnes avaldaja tahtest lähtumine jätab avalduse saaja õigusliku kaitseta. Kui aga lähtuda tõlgendamisel sellest, kuidas mõistis avalduse saaja tehtud avaldust ning anda tema poolt mõistetule ka õiguslik jõud, jääksid avaldaja huvid tähelepanuta. Seetõttu on tahteavalduse tõlgendamisel võimalik ja vajalik lähtuda sellest, kuidas oleks avalduse saaja pidanud sellest avaldusest aru saama, st korrigeerida avaldaja tahet normatiivselt.

K. Larenz ja M. Wolf leiavad, et *tõlgendamine ei ole orienteeritud mitte avalduse saaja arusaamisvõimalusele, vaid võib tegelikult soovitu kindlakstegemiseks kõiki asjaolusid haarata, ilma et avalduse saaja sellest teadma oleks pidanud.*²⁷⁵

Kindlale isikule suunatud tahteavalduse normatiivsel tõlgendamisel on lähtealuseks avaldaja ja avalduse saaja hoolsus tahteavalduse väljendamisel ja selle mõistmisel. K. Larenz ja M. Wolf nimetavad normatiivsete mastaapidenä vastavalt väljendamise hoolsust ja tõlgendamise hoolsust,²⁷⁶ mis tähendab seda, et nii avaldaja kui ka avalduse saaja peavad osalema õiguskäibes mõistlikku hoolsust üles näidates. Sellest tulenevalt tuleb tahteavalduse tõlgendamisel arvestada ka asjaoluga, kas avaldaja väljendas oma tahet piisavalt hoolikalt, ja kas avalduse saaja tegi kõik endast oleneva, et antud situatsioonis avaldaja tegelikku tahet mõista.

Tahteavaldusega seotud isikute vastandlikke huvisid on arvestatud ka kehtivas õiguses tahteavalduse tõlgendamise reguleerimisel.

Kindlale isikule suunatud tahteavaldust tuleb TsÜS § 75 lg 1 kohaselt tõlgendada vastavalt tahteavalduse tegija tahtele, kui tahteavalduse saaja seda tahet teadis või pidi teadma. Kui tahteavalduse saaja tahteavalduse tegija tegelikku tahet ei teadnud ega pidanudki teadma, tuleb tahteavaldust tõlgendada nii, nagu tahteavalduse saajaga sarnane mõistlik isik seda samadel asjaoludel mõistma pidi.

Viidatud sätet analüüsides ilmneb, et kindlale isikule suunatud tahteavalduse tõlgendamise puhul sätestab kehtiv õigus rahvusvaheliselt tunnustatud astmelise tõlgendamise süsteemi, mille kohaselt on tõlgendamise eesmärgiks eelkõige siiski avaldaja subjektiivse tahte kindlakstegemine, ning vaid juhul, kui avalduse saaja avaldaja tahet sel viisil ei mõistnud ega pidanudki antud asjaoludel mõistma, tuleb lähtuda mõistliku inimese positsioonist avalduse saajana.²⁷⁷

Kindlale isikule suunatud tahteavalduse puhul on avaldaja subjektiivne tahe tahteavalduse kehtivaks sisuks vaid siis, kui avalduse saaja seda tahet teadis või pidi teadma. Kindale isikule suunatud tahteavalduse tõlgendamise esmaseks eesmärgiks on selgitada välja avaldaja tegelik

²⁷⁵ K. Larenz, M. Wolf, 8. Aufl., S 557.

²⁷⁶ Originaaltekstis vastavalt: *Ausdruckssorgfalt* ja *Auslegungssorgfalt*. Vt: K. Larenz, M. Wolf, 8. Aufl, S 539ff.

²⁷⁷ Sarnaselt reguleeritud tõlgendamine CISG Art-s 8; PECL Art-tes 5:101, 5:102; aga ka VÕS §-s 29.

subjektiivne tahe tahteavalduse tegemisel ja avalduse saaja tegelik arusaamine tahteavalduse sisust. Samas on seda aga tahteavalduse saaja kasuks normatiivselt korrigeeritud ning lisatud, et tahteavalduse saaja tahtest lähtutakse vaid siis, kui tahteavalduse saaja seda tahet teadis või pidi teadma, ja arvestatud nii avalduse saaja individuaalse kui ka normatiivse arusaamisvõimega.

Kui avaldaja subjektiivne tahe ja objektiivselt väljendatud tahte alusel tekkinud avalduse saaja arusaam ühtivad, kehtib tahteavaldus vastavalt tahteavalduse subjektiivsele koosseisule. Kui avalduse saaja arusaam avaldaja tahtest erineb avaldaja tegelikult tahtest, võib tahteavaldus kehtida siiski vastavalt avaldaja subjektiivsele tahtele, kui avaldaja on oma subjektiivse tahte piisavalt selgelt väljendanud, mistõttu oleks avalduse saaja seda vastavalt mõistma pidanud. Avalduse saaja hooletus mõistmisel jääb avalduse saaja riskiks. Kui aga avaldaja ei ole tahet väljendades piisavalt hoolikas olnud, mistõttu avalduse saaja seda ei mõista, jääb risk avaldaja enese kanda ning tahteavaldus ei kehti avaldaja subjektiivsele tahtele vastava sisuga. Samas ei ole tahteavalduse sisuks mitte avalduse saaja arusaam, vaid mõistliku isiku fiktsiooni abil tahteavaldusele antud objektiivne tähendus.

Eeltoodu alusel tuleb tõdeda, et kindlale isikule suunatud tahteavaldus võib, olenevalt asjaoludest, kehtida nii avaldaja subjektiivsele tahtele vastava sisuga, kui ka objektiivselt väljendatud tahteavaldusele mõistliku inimese printsiibist lähtudes tõlgendaja poolt antava tähendusega. Kas tahteavaldus kehtib avaldaja poolt sellele antud sisuga, sõltub eelkõige tahte väljendamisel ülesnäidatud hoolsusest.

Eeltoodust tulenevalt leiab töö autor, et kehtiv regulatsioon ei kahjusta ebaproportsionaalselt avaldaja huve, kuna objektiivne tõlgendamine on kohaldatav vaid siis, kui subjektiivne tõlgendamine tulemust ei anna. Ühtlasi tagab tahteavalduse objektiivne tõlgendamine paremini tahteavalduse saaja huve, mis vastasel korral kahjustatud saaksid.

Võrreldes varasema regulatsiooniga tagab hetkel kehtiv TsÜS § 75 ka avalduse saaja huve, mis varem kehtinud õiguse kohaselt sisuliselt kaitseta olid, kuna 1992. a TsÜS § 64 lg 1 kohaselt tuli tehinguid tõlgendada vastavalt isiku tegelikule tahtele, kui tehingu sisust ei tulnud teisiti. Sellest tulenevalt oli ka kohtupraktikas määravaks subjektiivne tõlgendamine.²⁷⁸ Tulenevalt

²⁷⁸ Vt: Riigikohtu 20. detsembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-151-04 (RT III 2005, 3, 25); Riigikohtu 10. novembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-127-03 (RT III 2003, 34, 357); Riigikohtu 2. veebruari 2005. a otsus

avalduse saaja huvide kaitse vajadusest leidis Riigikohus aga ka juba siis, et kui isiku tegelik tahe ei ole üheselt tuvastatav, tuleb tehingut tõlgendada vastavalt sellele, kuidas mõistlik isik seda mõistnud oleks.²⁷⁹ Samuti on mitmetes lahendites rõhutatud seisukohta, et isiku tegelik tahe on tõlgendamisel esmaseks lähtealuseks, mis jätab sisuliselt võimaluse ka objektiivseks tõlgendamiseks²⁸⁰ ning asunud seisukohale, et tõlgendamisel tuleb arvestada hea usu põhimõttega, mistõttu ei saa tahteavaldusele anda ühe poole sooviga kooskõlas olevat tõlgendust, jättes arvesse võtmata poolte huvid²⁸¹.

Kuna ka varasem kohtupraktika on pidanud teatud juhtudel vajalikuks arvestada poolte huvidega ning tõlgendada tahteavaldust mitte üksnes poolte tahtest lähtuvalt, vaid arvestada ka objektiivsete kriteeriumidega, on töö autor seisukohal, et uue regulatsiooni kehtestamisega on tahteavalduse regulatsioonist kõrvaldatud oluline puudus.

4.7. Vahekokkuvõte

Tahteavalduse olemasolu õiguslikus mõttes sõltub nii tahteavalduse subjektiivsest kui ka objektiivsest koosseisust. Tahte ja avalduse loomupärane suhe nende kooskõla tahteavalduses, millest privaatautonomia põhimõtet tunnustav õiguskord peab printsiibis lähtuma. Olukorrad, kus tahteavalduses väljendatu ei vasta isiku subjektiivsele tahtele, tuleb lahendada tahteavalduse objektiivse ja subjektiivse koosseisu osatähtsust kaaludes. Seejuures tuleb lähtuda nii privaatautonomia põhimõttest, mis tunnustab õigussuhete kujundamist vastavalt isiku tahtele kui ka usalduse- ja käibekaitse põhimõttest, mille kohaselt on vajalik piirata isiku subjektiivset tahet teiste õiguskäibes osalejate õigustatud huvi ja usalduse kaitsmise vajaduse tõttu.

tsiviilasjas nr 3-2-1-160-04 (RT III 2005, 5, 48); Riigikohtu 29. septembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-93-04 (RT III 2004, 24, 269); Riigikohtu 30. septembri 2003. a otsuse eriarvamus tsiviilasjas nr 3-2-1-95-03 (RT III 2003, 28, 297); Riigikohtu 20. mai 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-50-02 (RT III 2002, 16, 193); Riigikohtu 31. oktoobri 2000. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-132-00 (RT III 2000, 25, 283); Riigikohtu 22. detsembri 1999. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-107-99 (RT III 2000, 2, 25); Riigikohtu 15. detsembri 1999. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-97-99 (RT III 2000, 1, 12); Riigikohtu 16. aprilli 1998. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-48-98 (RT III 1998, 13, 145); Riigikohtu 27. märtsi 1997. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-36-97 (RT III 1997, 13, 137).

²⁷⁹ Vt: Riigikohtu 30. novembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-129-04 (RT III 2004, 36, 374).

²⁸⁰ Vt nt: Riigikohtu 1. aprilli 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-34-03 (RT III 2003, 12, 119); Riigikohtu 8. mai 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-55-02 (RT III 2002, 18, 213); Riigikohtu 29. septembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-93-04 (RT III 2004, 24, 269).

²⁸¹ Vt: Riigikohtu 8. mai 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-55-02 (RT III 2002, 18, 213).

Tahte kui tahteavalduse koosseisu elemendi primaarsus tuleneb põhiseaduslikul tasandil tunnustatud isiku enesemääramisõigusest ning sellest tulenevast privaatautonomia põhimõttest, mille kohaselt saab isik õigussuhteid kujundada vastavalt omaenese tahtele. Enesemääramisõiguse laiaulatuslik tunnustamise viitab individualistlikule ja liberaalsele õiguskorrale, mis ei arvesta teiste õiguskäibes osalejate huvide kaitse vajadusega.

Avalduse kui tahteavalduse koosseisuelemendi tähtsust tõstab aga kaasajal üha enam tunnustust leidnud usalduse- ja õiguskäibe kaitse põhimõte, mille kohaselt peab õiguskäibes osalejatel olema võimalik usaldada objektiivselt eksisteerivat tahteavaldust. Usalduse kaitse põhimõte lähtub isikute sotsiaalsete sidemete ja omavaheliste kohustuste olemasolust ning on tunnustatud eelkõige sotsiaalseid väärtusi kaitsvas õiguskorras, kus tahteavalduse kehtimine ei sõltu mitte niivõrd isiku subjektiivsest tahtest, kuivõrd riigivõimu poolt tahteavaldusele antavast objektiivsest tähendusest.

On ilmne, et tahte ja avalduse vahekorra määratlemisel ei ole kaasajal mõistlik lähtuda ei tahte-ega avalduseteooriast, mis lähtuvad kitsalt kas tahte või avalduse primaarsusest tahteavalduse kehtimise alusena. Pigem on kaasajal mõistlik lähtuda kehtivusteooriast, mille kohaselt sõltub tahteavalduse kehtimine nii subjektiivsetest kui ka objektiivsetest asjaoludest, st tahteavalduse koosseisus on tähendus nii isiku subjektiivsel tahtel kui ka väljendatud avaldusel.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et ka Eestis kehtiv õigus lähtub üha enam tahteavalduse objektiivsest koosseisust ning tahte õiguslik tähendus on suhteliselt väiksem.

Tahteavaldusest saab rääkida alates hetkest, mil see faktiliselt eksisteerib, st on tehtud. Õiguslikult omistatav on tahteavaldus isikule aga alles alates selle jõustumise hetkest, mis sõltub eelkõige objektiivse tahteavalduse tegemisest või kättesaamisest huvitatud isiku poolt. Seejuures on määravaks just objektiivselt eksisteeriv tahteavaldus ning avalduse saaja kaitsmist vääriv huvi tahteavalduse jõustumisel, mistõttu on tahteavalduse jõustumine seatud sõltuvusse objektiivsetest kriteeriumidest.

Tahteavalduse objektivseerumist on märgata ka tahteavalduse siduvuse regulatsioonis. Kui privaatautonomia põhimõttest tulenevalt peaks olema isikule tahteavaldus siduv vaid juhul, kui see vastab isiku seesmisele tahtele, siis usalduse- ja käibekaitse põhimõttest tulenevalt on kaasajal ka tahteavalduse siduvus lahendatav üha enam objektiivsete kriteeriumide alusel ning üha väiksem on isiku subjektiivse tahte tähendus tahteavalduse kehtivuse küsimustes, mis väljendub nii tehingu kehtetuse kui ka tahteavalduse tõlgendamise regulatsioonis.

Seega prevaleerib nii kaasaegses tahteavalduse käsitluses kui ka kehtivas regulatsioonis tahte ja avalduse vahekorra määratlemisel tahteavalduse objektiivne koosseis. Isiku subjektiivne tahe on küll printsiibis privaatautonoomsete õigussuhete kujundamisel aluseks, kuid tahte ja avalduse lahknevuse korral on subjektiivsel tahtel tähendus vaid teatud küsimuste lahendamisel.

Kokkuvõte

Tahteavalduse tänapäevane käsitlus pärineb 19. sajandil Lääne-Euroopas valitsenud ajaloolise koolkonna poolt väljatöötatud tehinguõpetusest, mille kohaselt koosneb iga tehing vähemalt ühest tahteavaldusest. Õigusinstituudina on tahteavaldus kaasajal tunnustatud eelkõige germaani õigusperekonnas, kus tsiviilõiguse reguleerimisel tunnustati pandektilist süsteemi ning abstraktselt tehingu käsitlust. Teistes õigusperekondades tehinguõpetust sellisel kujul tunnustatud ei ole, mistõttu puudub neis ka abstraktne tahteavalduse õpetus. Tahteavaldusega seonduvaid küsimusi käsitletakse võla- või lepinguõiguse raames.

Eesti tsiviilõiguse kujunemine on olnud tihedalt seotud germaani õigusega. Kuigi Eesti aladel on 20. sajandi jooksul kehtinud erinevad tsiviilõiguse allikad ja neis õigusaktides on tahteavalduse regulatsioon olnud mõneti erinev ning teatud perioodil puudunud sootuks, on tahteavalduse käsitlus olnud alati seostatav ajaloolise koolkonna poolt väljatöötatud tahteavalduse käsitlusega. Ka käesoleval ajal, mil tahteavalduse regulatsioon on kehtivas tsiviilseadustiku üldosa seaduses oluliselt ulatuslikum kui varem, vastab see germaani õigusperekonnas kaasajal levinud käsitlusele tahteavaldusest.

Tahteavaldus on õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahtväljendus. Tegemist on tsiviilõiguse instituudiga, mis kannab eneses põhiseadusliku väärtusena tunnustatud isikute vabaduse ideed. Ühtlasi on tahteavaldus isiku eneseteostusvabadusest tuleneva privaatautonomia põhimõtte rakendamise vahend sarnaselt tehingule.

Kehtivat õigust analüüsides jõudis töö autor seisukohale, et privaatautonomne õigussuhete kujundamine toimub õiguskorras tehingu kui terviku, mitte tahteavalduse kaudu. Kuigi erialases kirjanduses ja kohtupraktikas ei ole alati selgelt tehingut ja tahteavaldust eristatud ning ühepoolset tehingut on peetud tahteavalduseks, on tulenevalt TsÜS § 67 lg-s 1 sisalduva tehingu mõiste ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse 4. osas sisalduva kogu tehingu regulatsiooni kohaselt käsitada tahteavaldust vaid tehingu osana, kuna õiguslikud tagajärjed toob enesega kaasa tehing tervikuna. Tahteavalduse sarnastele avaldustele, mis ei ole tehingud, on aga analoogia alusel võimalik kohaldada tahteavaldust reguleerivaid sätteid. Seega on tahteavaldus küll õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahte väljendamise akt, kuid lõplikult soovitud õiguslikud tagajärjed toob enesega kaasa tehing, mille koosseisu tahteavaldus olemusliku elemendina kuulub.

Olles tehingu oluline element, koosneb ka tahteavaldus ise kahest olulisest elemendist – isiku subjektiivsest tahtest ja selle tahte väljendamisest. Seega, õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahteavalduse moodustavad reeglina subjektiivne ja objektiivne koosseis.

Isiku subjektiivne tahe tervikuna on tahteavalduse olemuslik komponent, ilma milleta ei saa reeglina rääkida ka tahteavaldusest. Käesoleva töö autor jõudis tahte psühholoogilisi ja filosoofilisi käsitusi analüüsides ning tahteavalduses sisalduva tahte tähendust arvestades järeldusele, et tsiviilõiguses on tahe käsitatav inimliku võimena otsustada oma toimingute ja nendega kaasnevate tagajärgede üle teadlikult ja mõistuse poolt juhitud seisukohta võttes, st võimena teostada privaatautonoomset otsustusvabadust.

Tahteavalduses õpetuses eristatud erinevate tahtemomentide eristamist teo tegemise, avaldus- ja tehingutahteks ei pea töö autor kaasajal sellisel kujul põhjendatuks. Nimetatud tahtemomente ja nende praktilist tähendust seoses õiguslike tagajärgedega analüüsides jõudis töö autor seisukohale, et tahteavalduse olemasoluks on vajalik teo tegemise tahe, ilma milleta tahteavaldust objektiivses mõttes ei eksisteeri. Avaldustahe on aga sisuliselt kaetud tehingutahtega ning selle puudumine käsitatav samuti tehingutahte puudumisega analoogselt, mistõttu tahteavalduse õpetuses avaldustahte eristamisel tehingutahtest praktiline tähendus puudub. Tehingutahte kui ühe tahtemomendi eraldi käsitlemine on küll oluline tehingu tühisuse ja tühistamise aluste kontekstis, st tahteavalduse siduvuse üle otsustamisel, kuid objektiivses mõttes on tahteavaldus olemas ka siis, kui tehingutahe puudub. Õiguslikus mõttes on aga tahteavalduse kehtimiseks vajalik ka tehingutahe. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse vastavaid sätteid analüüsides jõudis töö autor seisukohale, et ka kehtiva õiguse kohaselt on tähendus vaid teo tegemise ja tehingutahtel vastavalt eeltoodule.

Nagu tuleneb tahteavalduse mõistest, peab õiguslike tagajärgede kaasatoomiseks olema isiku subjektiivne tahe tehtud väljapoole nähtavaks, st avaldatud, ja avaldus on tahte kõrval teine tahteavalduse olemuslik koostisosa. Toimingu mõistet ja tahteavalduse erinevaid liike analüüsides jõudis autor arusaamale, et tahteavaldus võib seisneda nii tegevuses kui ka tegevusetuses. Reeglina väljendatakse õiguslike tagajärgede kaasatoomisele suunatud tahet siiski tegevusega, s.o kõnes, keeles või ka vastavalt mõistetava käitumisega. Erandjuhtudel on võimalik tahet avaldada ka passiivselt, st tegevusetusega. Kuigi tahteavalduse liike teistes tsiviilõiguse allikates reeglina *expressis verbis* sellisena ei nimetata, on töö autor seisukohal, et

TsÜS §-s 68 sisalduv regulatsioon on vajalik selleks, et võimaldada lisaks otsesele tahte avaldamisele tahte avaldamist ka vastavalt mõistetava käitumise ja vaikimisega.

Vaikimine on kehtiva õiguse kohaselt käsitletav tahteavaldusena vaid erandjuhtudel. Tulenevalt õiguslalases kirjanduses eraldi käsitletud tahteavalduse fiktsioonist kui vaikimise ühest liigist, on käesolevas töös käsitletud eraldi vaikimist, millele on tahteavalduse tähenduse andnud pooled ise või tuleneb see nendevahelisest varasemast praktikast ning vaikimist, mille loeb tahteavalduseks seadus. Mõlemaid vaikimise juhtumeid eraldi analüüsid jöudis töö autor seisukohale, et õiguslike tagajärgede aspektist ei ole selline eristamine vajalik, kuna nii poolte eelneval kokkuleppel kui ka seaduses fiktsioonist tulenevalt loetakse vaikimine tahteavalduseks.

Lisaks tahteavalduse tähendusega vaikimisele, on kehtiva õiguse kohaselt võimalik juhul, kui tahteavalduse tegemiseks kohustatud isik ei tee tahteavaldust, nõuda tahteavalduse asendamist kohtult. Analüüsid kehtivat õigust ja kohtupraktikat jöudis töö autor seisukohale, et tahteavalduse asendamine on reeglina võimalik vaid siis, kui avalduseks kohustatud isiku tahteavalduse sisu on nimetatud kohustusega piisavalt määratletud, st eelkõige võlaõiguslikust lepingust või seadusest tuleneva asjaõigusliku lepingu sõlmimise kohustuse rikkumise korral, aga ka muudel juhtudel, kui selline kohustus tuleneb otseselt seadusest ja tahteavalduse sisu on määratletav.

Tahteavalduse koosseisuelementide tähendust tahteavalduse kehtivuse seisukohast analüüsid jöudis töö autor järeldusele, et reeglina peab tahteavaldus koosnema subjektiivsest tahtest kantud objektiivselt väljendatud avaldusest. Selleks, et tahteavaldusel oleks seaduses sätestatud õiguslik tähendus, peab tahteavaldus olema objektiivselt olemas, st avaldatud ja vastama avaldaja subjektiivsele tahtele. Olukorrad, kus tahteavalduses väljendatu ei vasta isiku subjektiivsele tahtele, tuleb lahendada tahteavalduse objektiivse ja subjektiivse koosseisu osatähtsust kaaludes. Seejuures tuleb iga üksikprobleemi lahendamisel lähtuda nii privaatautonomia põhimõttest, mis tunnustab õigussuhete kujundamist vastavalt isiku tahtele, kui ka usalduse- ja käibekaitse põhimõttest, mille kohaselt on vajalik piirata isiku subjektiivset tahet teiste õiguskäibes osalejate õigustatud huvi ja usalduse tõttu.

Sellest tulenevalt on töö autor seisukohal, et tahte ja avalduse vahekord tahteavalduses tuleb iga üksiku küsimuse puhul erinevaid huve kaaludes eraldi lahendada ning tahteavalduse õpetuse raames väljatöötatud teooriad ei ole üheselt kohaldatavad tahte ja avalduse

omavahelise suhte kindlaksmääramisel ega lahenda tahte ja avalduse lahknemise probleemi. Sellest hoolimata peab töö autor tahte ja avalduse vahekorra kindlaksmääramisel kaasajal kõige sobivamaks lähtekohaks kehtivusteoriat, mille kohaselt on tahteavaldus kehtimise aluseks nii isiku subjektiivne tahe kui ka objektiivselt väljendatud avaldus, kuid mis tunnustab pigem tahteavalduse objektiivset väärtust.

Kehtivast õigust tahte ja avalduse omavahelise vahekorra aspektist analüüsid joudis autor seisukohale, et kehtiv õigus väärtustab pigem tahteavalduse objektiivsest koosseisu kui isiku subjektiivset tahet.

Tahteavaldus on isikule õiguslikult omistatav alates selle jõustumise hetkest, mis sõltub eelkõige objektiivse tahteavalduse tegemisest või selle kättesaamisest huvitatud isiku poolt. Seejuures on määravaks just objektiivselt eksisteeriv tahteavaldus ning avalduse saaja kaitsmist vääriv huvi tahteavalduse jõustumisel, mistõttu on tahteavalduse jõustumine seatud sõltuvusse objektiivsetest kriteeriumidest.

Tahteavalduse objektivseerumist on märgata ka tahteavalduse siduvuse regulatsioonis. Kui privaatautonomia põhimõttest tulenevalt peaks olema isikule tahteavaldus siduv vaid juhul, kui see vastab isiku seesmisele tahtele, siis usalduse- ja käibekaitse põhimõttest tulenevalt on kaasajal ka tahteavalduse siduvus lahendatav üha enam objektiivsete kriteeriumide alusel ning üha väiksem on isiku subjektiivse tahte tähendus tahteavalduse kehtivuse küsimustes, mis väljendub nii tehingu kehtetuse kui ka tahteavalduse tõlgendamise regulatsioonis.

Tahteavalduse tegemise ja jõustumise regulatsiooni analüüsid joudis töö autor seisukohale, et vastavad sätted ei ole selgesti mõistetavad, mistõttu oleks vajalik neid muuta. Eelkõige ei ole kehtivas õiguses selgelt ja süsteemselt eristatud mõisteid "tahteavalduse tegemine" ja "tahteavalduse väljendamine". Töö autor on seisukohal, et TsÜS § 69 pealkiri on eksitav, kuna viitab vaid tahteavalduse tegemisele, samas reguleerib nimetatud paragrahv nii tahteavalduse tegemist kui ka jõustumist. Ühtlasi puudub ka säte, mis selgitaks, millal on tahteavaldus tehtud, mis oleks aga vajalik selleks, et määrata kindlaks ajahetk, mil avaldaja peab vastama seaduses sätestatud nõuetele.

Tahtepuuduste tähendust tahteavalduse kehtimise aspektist analüüsid joudis autor järeldusele, et tulenevalt TsÜS §-st 86 ja VÕS § 6 lg-st 2 on teo tegemise tahte puudumine käsitatav sedavõrd olemusliku puudusena, et sellist avaldust õiguslikus mõttes tahteavalduseks pidada ei saa, tehingutahte ja sellega hõlmatud avaldustahte puudumisel on aga subjektiivsel

tahtel tähendus vaid niivõrd, kuivõrd see võib kehtiva õiguse kohaselt olla tehingu tühisuse või tühistamise aluseks.

Tahteavalduse tõlgendamise regulatsiooni analüüsidis jõudis töö autor arusaamale, et kehtivast õigusest tulenevate tõlgendamiskriteeriumide kohaselt on küll esmatähtis avaldaja subjektiivne tahe, kuid astmeline tõlgendamine võimaldab üha enam anda tahteavaldusele objektiivne, st tõlgendaja poolt määratud sisu. Samas ei leia töö autor, et kehtiv regulatsioon kahjustaks ebaproportsionaalselt avaldaja huve, kuna objektiivne tõlgendamine on kohaldatav vaid siis, kui subjektiivne tõlgendamine tulemust ei anna. Ühtlasi tagab tahteavalduse objektiivne tõlgendamine paremini tahteavalduse saaja huve, mis vastasel korral kahjustatud saaksid.

Rechtsgeschäftliche Willenserklärung im Zivilrecht

Zusammenfassung

In der vorliegenden Magisterarbeit werden allgemeine Fragen der Willenserklärung behandelt. Die Willenserklärung lässt sich umschreiben als eine zur Kenntnisnahme durch andere bestimmte Äusserung, durch die der Erklärende zu erkennen gibt, dass eine bestimmte Rechtsfolge oder ein bestimmter Komplex von Rechtsfolgen nach seinem Willen eintreten soll. Dabei ist die Willenserklärung ein wesentliches Element des Rechtsgeschäfts. Sowohl das Rechtsgeschäft als auch die Willenserklärung sind dafür geeignet, die privatautonome Gestaltung des Rechtsverhältnisses im Zivilrecht zu ermöglichen. Dabei bezieht sich die Willenserklärung nicht nur auf das Prinzip der Privatautonomie, sondern auch auf das Prinzip der Selbstbestimmung der Menschen, und somit auf eines der Grundrechte der Menschen. Daraus folgt, dass die Willenserklärung eines der wichtigsten und bedeutsamsten Rechtsinstitute des Zivilrechts ist.

Die Autorin hat das Thema ausgewählt, weil es in Estland bislang an einer gründlichen wissenschaftlichen Aufarbeitung dieses Themas fehlt, und das obwohl die Willenserklärung auch ein Schlüsselbegriff des estnischen Zivilrechts ist. Das Hauptziel der Arbeit ist es herauszufinden, ob die Regelung der Willenserklärung effektiv ist und ob die Regelung und die Gerichtspraxis im Einklang mit der theoretischen Lehre der Willenserklärung stehen. Um das Ziel zu erreichen, hat die Autorin die geltende Regelung kritisch untersucht und mit theoretischen Handlungen verglichen.

Die Arbeit ist in vier Kapitel aufgeteilt, die einander logisch folgen:

1. Im ersten Teil der Arbeit geht es um die Bedeutung der Willenserklärung in der westlichen Rechtsgeschichte.

Hier wird zunächst untersucht, wie sich die Lehre von der Willenserklärung geschichtlich entwickelt hat, insbesondere wie und wann diese Lehre entstanden ist und welche Vorstufen sie seit dem Römischen Recht durchgemacht hat. Die Autorin kommt dabei zu dem Ergebnis, dass die Lehre von der Willenserklärung von der deutschen Rechtswissenschaft im 18.-19. Jahrhundert sehr eingehend entwickelt wurde und dass die Lehre sich im wesentlichen auf zwei Wurzeln zurückzuführen lässt, nämlich auf das

Vertragrecht des römischen und frühen gemeinen Rechts einerseits und die aristotelisch-thomatische Handlungslehre sowie das Naturrecht andererseits. Die Lehre von der Willenserklärung fand Anwendung auch im Bürgerlichen Gesetzbuch am Ende des 19. Jahrhunderts und ist seither ein Vorbild für andere Rechtsordnungen geblieben.

Weiter wird untersucht, wie die Lehre von der Willenserklärung die anderen westlichen Rechtsordnungen beeinflusst hat und welche Bedeutung die Willenserklärung in den Rechtsordnungen heutzutage hat und wie sie gesetzlich geregelt ist. Betrachtet werden sowohl anglo-amerikanische als auch kontinentale Ausgangspunkte im Allgemeinen. Besonderes Gewicht wird hierbei auf die kontinentalen Rechtsordnungen gelegt. Dabei kommt die Autorin zu dem Schluss, dass die abstrakte Lehre von der Willenserklärung nur dem Germanischen Rechtskreis bekannt ist. In den anderen westlichen Rechtskreisen fehlt sowohl die abstrakte Rechtsgeschäftslehre als auch die Lehre von der Willenserklärung. Die Fragen der Willenserklärung werden aber meistens im Rahmen des Vertragsrechts behandelt und sind dadurch auch gesetzlich geregelt.

Weil das estnische Zivilrecht dem deutschen bürgerlichen Recht grundsätzlich ähnlich ist und die abstrakte Fragen der Willenserklärung im Allgemeinen Teil des Zivilgesetzbuchs geregelt sind, ebenso wie im BGB, und weil die deutsche Lehre von der Willenserklärung eine gute theoretische Basis für die Untersuchung bereit stellt, werden die allgemeinen Fragen der Willenserklärung weiterhin meistens gemäß der deutschen Lehre der Willenserklärung behandelt.

2. Im zweiten Kapitel der Arbeit werden die Bedeutung und der Begriff der Willenserklärung eingeführt. Es wird analysiert, welche Bedeutung die privatautonome Willenserklärung im Zivilrecht hat und wie sie von Rechtswissenschaftlern definiert worden ist. Dabei ist zu betonen, dass die Lehre vom Rechtsgeschäft im Allgemeinen, aber auch die Lehre von der Willenserklärung vom Prinzip der Privatautonomie ausgeht. Das bedeutet, dass im Privatrecht die Personen selbst, nach ihrem eigenen Willen die Rechtsverhältnisse gestalten können.

Die Privatautonomie ist ein Teil des allgemeinen Prinzips der Selbstbestimmung des Menschen. Laut Art. 19 des Grundgesetzes der Estnischen Republik ist das allgemeine Freiheitsrecht für alle Menschen garantiert. Das Allgemeine Freiheitsrecht umfasst auch die Freiheit zur Selbstgestaltung der Rechtsverhältnisse. Also beruht darauf auch das Prinzip

der Privatautonomie. Das Prinzip der Privatautonomie wird im Zivilrecht durch das Rechtsgeschäft und die Willenserklärung verwirklicht. Das heißt aber auch, die von der Rechtsordnung anerkannte Gestaltung der Rechtsverhältnisse nach eigenem Willen kann nur durch die rechtsgeschäftliche Willenserklärung vorgenommen werden. Daraus folgt, dass die Willenserklärung nichts anderes ist als ein Tatbestandsteil des Rechtsgeschäfts. Es wird oft bestritten, dass die Willenserklärung ein Teil des Rechtsgeschäftes ist. Die Autorin kommt jedoch zu dem Ergebnis, dass laut estnischem Recht die Willenserklärung immer als ein Teil des Rechtsgeschäftes zu betrachten ist und nicht als selbstständige Erklärung, die nur auf die Rechtsfolgen gerichtet ist.

3. Im dritten Teil wird der Tatbestand der Willenserklärung behandelt. Laut der Rechtstheorie beinhaltet die rechtsgeschäftliche Willenserklärung zwei wesentliche Tatbestände, nämlich den subjektiven Tatbestand, d.h den inneren Willen des Erklärenden, und den objektiven Tatbestand, d.h die Äußerung des Willens, die im Allgemeinen Erklärung genannt wird. Diese beiden wesentlichen Tatbestände werden in der Arbeit ausführlich untersucht.

In Bezug auf den Willen (subjektiver Tatbestand) stellt die Autorin fest, dass es keinen allgemein anerkannten psychologischen oder philosophischen Begriff des Willens gibt. Die Rechtswissenschaft hat den Willen als bewusste Entscheidung der Wahl behandelt und die Rechtsfolgen zu willentlichen Handlungen gebunden.

In der Lehre der Willenserklärung ist es im Allgemeinen üblich, den Willen als Tatbestand der Willenserklärung zu zergliedern. Laut Rechtstheorie sind rechtlich relevant der Handlungswille, der Erklärungswille und der Geschäftswille, obwohl das positive Recht die genannte Zergliederung fast überhaupt nicht anerkennt. Vielmehr sind im Gesetz die einzelnen Fälle von Willensmängeln wichtig. Die Autorin kommt zu dem Schluss, dass im estnischen Recht die genannten Willensmomente nicht relevant sind. Besonderes fragwürdig ist es, den Erklärungswillen zu unterscheiden, weil dieser keine rechtlichen Folgen hat.

In Bezug auf die Erklärung (objektiver Tatbestand) werden vor allem die Arten der Erklärung untersucht.. Als Arten der Erklärung kommen in der Regel ausdrückliche und konkludente Willenserklärungen in Betracht, ausnahmsweise auch das Schweigen als Willenserklärung. Dass heisst, dass eine Willenserklärung aktiv oder passiv geäußert werden kann. Sie kann allerdings auch einer Person zugerechnet werden, obwohl diese gar

keine Erklärung geäußert hat. Zusätzlich ist es laut estnischem Recht möglich, eine Willenserklärung durch Gerichtsurteil zu ersetzen, wenn eine Person verpflichtet ist, eine Willenserklärung abzugeben. Die Autorin ist der Meinung, dass die Regelung der verschiedenen Arten der Willenserklärung nur den Zweck dient, die passive oder fiktive Willenserklärung rechtlich anzuerkennen, um so die Privatautonomie und das Vertrauen der anderen Personen zu schützen. Alle Arten der Willenserklärung werden im Recht gleich behandelt.

4. Im vierten und letzten Kapitel wird schließlich das Verhältnis von Wille und Erklärung zueinander im Tatbestand der Willenserklärung behandelt. Die Autorin geht davon aus, dass beide Tatbestandselemente wichtig sind. Auch die Rechtstheorie geht davon aus, dass die Übereinstimmung des Willens mit der Erklärung das "naturgemäße" Verhältnis von Wille und Erklärung ist. Der wirkliche Zweck der Regelung der Willenserklärung eröffnet sich aber erst dann, wenn der Wille und die Erklärung nicht übereinstimmen, d.h. wenn es ein "pathologisches" Verhältnis von Wille und Erklärung gibt. Um eine gerechte Lösung zu finden, müssen beide Tatbestände berücksichtigt werden und sowohl die Privatautonomie als auch der Vertrauensschutz dabei beachtet werden. Die Autorin stellt fest, dass es keine allgemeine Lösung gibt. Vielmehr muss man alle Problemkreise der Willenserklärung separat lösen, um die verschiedenen Interessen der Beteiligten angemessen zu berücksichtigen.

Zunächst wird der Problemkreis im Zusammenhang mit dem Wirksamwerden der Willenserklärung behandelt. In der Rechtstheorie spricht man im Allgemeinen über vier Theorien, nach denen der Zeitpunkt des Wirksamwerdens einer Willenserklärung bestimmt werden kann: die Äußerungstheorie, die Abgabe- oder Absendungstheorie, die Vernehmungstheorie und die Empfangs- oder Zugangstheorie. Dabei muss man einerseits zwischen den nicht empfangsbedürftigen und den empfangsbedürftigen Willenserklärungen, und andererseits zwischen den Willenserklärungen gegenüber einem Anwesenden und einem Abwesenden unterscheiden. Nur durch eine derartige Differenzierung können die optimalen Rechtsfolgen erreicht werden. Im wesentlichen geht auch das estnische Recht davon aus. Die Autorin ist aber der Meinung, dass die Regelung des Wirksamwerdens der Willenserklärung nicht eindeutig ist und nicht klar stellt, wann die Willenserklärung von

dem Erklärenden geäußert ist. Die Autorin stellt fest, dass das Wirksamwerden der Willenserklärung nur von der geäußerten Erklärung abhängt.

Weiter wird das Verhältnis von Wille und Erklärung bei Willensmängeln behandelt. Die Autorin kommt hierbei zu dem Schluss, dass obwohl hier der Wille des Erklärenden zu betonen ist, man stets auch die geäußerte Erklärung beachten muss.

Abschließend geht es um die Auslegung der Willenserklärung. Bei der Auslegung müssen sowohl die Interessen des Erklärenden als auch die Interessen des Erklärungsempfängers beachtet werden. Davon geht auch das positive Recht aus und unterscheidet zwischen empfangbedürftigen und nicht empfangsbedürftigen Willenserklärungen, aber auch den Willenserklärungen an die Allgemeinheit, die unterschiedlich ausgelegt werden müssen. Laut estnischem Recht ist der Wille des Erklärenden zwar wichtig, bevorzugt wird aber die objektive Auslegung.

Die Autorin ist der Meinung, dass die Willenserklärung heutzutage immer mehr objektiv behandelt wird und die Bedeutung des Willens des Erklärenden ziemlich gering ist. Vielmehr muss man die objektive Erklärung und den Vertrauensschutz der anderen Personen berücksichtigen.

Insgesamt gelangt die Autorin zu der Erkenntnis, dass das estnische Recht der Willenserklärung mit der deutschen Lehre von der Willenserklärung und den Grundlagen, die im Rahmen dieser Lehre entwickelt worden sind, grundsätzlich übereinstimmt. Freilich gibt es manche Abweichungen im Detail; doch die Ausgangspunkte, von denen die beiden Rechtsordnungen ausgehen, sind dieselben. Die Willenserklärung hat sowohl im estnischen, als auch im deutschen Recht die gleiche Funktion und in beiden Rechtsordnungen wird sie auch größtenteils gleich behandelt.

Kasutatud kirjandus

1. **Ananjeva, J. jt.** Nõukogude tsiviilõigus. Üldosa. Tallinn, 1971.
2. **Anepaio, T.** 19. sajandi õigusreform. – Juridica 1997, nr 10, lk 490–496.
3. **Anepaio, T. Hussar, A. Jaanimägi K. jt.** Sissejuhatus õigusteadusesse. Loengud. Tallinn, 2003.
4. **Aristoteles.** Nikomachose eetika. Sine loco, 1996.
5. **Bachmann, T. Maruste, R.** Psühholoogia alused. Tallinn, 2001.
6. **Blackburn, S.** Oxfordi filosoofialeksikon, 2002.
7. **Birks, P.** English Private Law. Vol II. Oxford, 2000.
8. **Brehmer, N.** Wille und Erklärung. Zu Geltungsgrund, Tatbestand und Zurechnung der Willenserklärung. 1. Aufl. Baden-Baden, 1992.
9. **Brox, H.** Allgemeiner Teil des BGB. 26., neubearb. Aufl. Köln, Berlin, Bonn, München, 2002.
10. **Bydlinski, F.** Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäfts. Wien, New York, 1967.
11. **Eesti Vabariigi põhiseadus.** Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002.
12. **Eichler, H.** Rechtssysteme der Zivilgesetzbücher: Vermächtnis und Aufgabe. Frankfurt a. M., Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, Lang, 1993.
13. **Erman.** Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 1. Versch. Bearbeiter. 10. neubearb. Aufl. *Sine loco*, 2000.
14. **Ferid, M., Sonnenberger, H. I.** Das Französische Zivilrecht. Bd. 1/1. Teil 1. Allgemeine Lehren des französischen Zivilrechts: Einführung und allgemeiner Teil des Zivilrechts. 2. Aufl. Heidelberg, 1994.
15. **Flume, W.** Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Bd. 2. Das Rechtsgeschäft. 4. Aufl. Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokyo, Hong Kong, Barcelona, Budapest, 1992.
16. **Giesen, D.** BGB Allgemeiner Teil: Rechtsgeschäftslehre. Berlin, New York, 1991.
17. **Greyerz, C., Gutzwiller, M.** Schweizerisches Privatrecht. Bd. 6. Obligationenrecht, Allgemeiner Teil. Basel, Frankfurt a. M., 1984.
18. **Honsell, H., Mayer-Maly, T., Selb, W.** Römisches Recht. Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft: Abteilung Rechtswissenschaft. 4. Aufl. Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokyo, 1987.

19. **Hübner, U.** Einführung in das französische Recht. 3. völlig Neubearb. Aufl. München, 1994.
20. **Jewell, M.** An Introduction to English Contract Law: for German Readers with Exercises. 1. Aufl. Baden-Baden, 1997.
21. **Kindler, P.** Einführung in das italienische Recht: Verfassungsrecht, privatrecht und internationales Privatrecht. München, 1993.
22. **Kull, I.** Lepinguõigus I. *Sine loco*, 1999.
23. **Kull, I. Käerdi, M. Kõve, V.** Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn, 2004.
24. **Kõve, V.** Lepingu ühepoolse lõpetamisega seotud küsimused võlaõigusseaduses. – Juridica 2003, nr 4, lk 225–235.
25. **Köhler, H.** Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Tallinn, 1998.
26. **Köhler, H.** BGB. Allgemeiner Teil. Ein Studienbuch. 25. völlig Neubearb. Aufl. München, 2001.
27. **Larenz, K. Wolf, M.** Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. 8. Aufl. München, 1997.
28. **Larenz, K. Wolf, M.** Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. 9. Neubearb. Aufl. München, 2004.
29. **Luts, M.** Võtta kordki vabadust tõsiselt: Eesti eraõigusreform kui ajalooline ja humanitaristlik väljakutse. – Juridica 2003, nr 4, lk 261–270.
30. **Lyall, F.** An Introduction to British Law. Vol 1. Baden-Baden, 1994.
31. **Manigk, A.** Willenserklärung und Willensgeschäft. Ihr Begriff und ihre Behandlung nach Bürgerliches Gesetzbuch. Ein System der Juristischen Handlungen. Neudruck der Ausgabe Berlin 1907. Aalen, 1970.
32. **Maruste, R.** Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn, 2004.
33. **Mikfeld, K.** Tsiviil-õigus. Tallinn, 1923.
34. **Münchener Kommentar.** Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 1, versch. Bearbeiter. 4. Aufl. *Sine loco*, 2001.
35. **Nanz, K.- P.** Die Entstehung des Allgemeinen Vertragsbegriffs im 16. bis 18. Jahrhundert. München, 1985.
36. **Narits, R.** Õiguse entsüklopeedia. Tallinn, 2004.

37. **Nickel, T.** Die Erklärungsfiktion im Bürgerlichen Recht: unter besondere Berücksichtigung des § 10 Nr. 5 ABGB. Frankfurt a. M., Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, Lang, 1997.
38. **Palandt, O.** Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar. Versch. Bearbeiter. 64. Aufl. *Sine loco*, 2005.
39. **P. Pikamäe.** Karistusõiguslik tahtluse mõiste ja tahte psühholoogiline käsitlus. – Juridica 2002, nr 2, lk 75–81.
40. **Posch, W.** Einführung in das österreichische Recht. Darmstadt, 1985.
41. **Sandkühler, J. (Hrsg).** Enzyklopädie Philosophie. Band 2. Hamburg, 1999.
42. **Sandkühler, J. (Hrsg).** Europäische Enzyklopädie zu Philosophie und Wissenschaften. Band 4. Hamburg, 1990.
43. **Savigny, Fr. C. von.** System des heutigen Römischen Rechts. Bd III. Berlin, 1840.
44. **Schapp, J.** Grundfragen der Rechtsgeschäftslehre. *Sine loco*, 1986.
45. **Schmoeckel, M. Rückert, J. Zimmermann, R. (Hrsg).** Historisch-kritischer Kommentar zum BGB. Band 1, Allgemeiner Teil, §§ 1-240, versch. Bearbeiter. Tübingen, 2003.
46. **Singer, R.** Selbstbestimmung und Verkehrsschutz im Recht der Willenserklärungen. München, 1995.
47. **Zimmermann, R. (Hrsg).** Rechtsgeschichte und Privatrechtsdogmatik, versch. Bearbeiter. Heidelberg, 1999.
48. **Zweigert, K. Kötz, H.** Einführung in die Rechtsvergleichung. 3. neubearb. Aufl. Tübingen, 1996.
49. **Tsiviilõigus.** Autoriseeritud konspekt. Mag. jur. E. Ilusa loengute järgi. Koostanud A. Rammul. Teine, täiend. trükk. Tartu, 1939.
50. **Tsiviilõiguse üldosa.** Konspekt. Koostatud prof. dr. jur. Jüri Uluotsa loengute ja muude õppevahendite järgi. Tartu, 1936.
51. **Varul, P.** Eesti õigussüsteemi taastamine. – Juridica 1999, nr 1, lk 2–4.
52. **Varul, P.** Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law in Estonia. Juridica International 2000, N 5, p 104–118.
53. **Wörterbuch der philosophischen Begriffe.** Begr. von Fr. Kircher u. C. Michaëlis. Fortges. von J. Hoffmeister u. U. Meyer. Hamburg, 1998.

Kasutatud normatiivmaterjal

1. **Austria tsiviilseadustik. – Allgemeines Bürgerlichen Gesetzbuch des Österreichs.** Keiserliches Patent vom 1.6.1811. JGS 946. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.gesetze.at> 01.08.2004. a.
2. **Eesti NSV tsiviilkoodeks.** Vastu võetud 12.06.1964. ENSV Teataja 1964, 25, 115; tunnistatud kehtetuks alates 1.09.1994. RT I 1994, 53, 889.
3. **Eesti Vabariigi põhiseadus.** Vastu võetud 28.06.1992. RT 1992, 26, 349. RT I 2003, 29,174. RT I 2003, 64, 429.
4. **Euroopa lepinguõiguse printsiibid. – Principles of European Contract Law (PECL).** Text of articles in English: Parts I and II (complete and revised version 1998). Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/textef.html> 03.03.2005. a.
5. **Prantsuse tsiviilkoodeks. – Code civile.** Andmed avaldamise kohta puuduvad. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.legifrance.gouv.fr> 01.08.2004. a.
6. **Provinzialrecht der Ostseegouvernements.** Dritter Theil. Liv-, est- und curiaendisches Privatrecht : zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Peterburg, 1864
7. **Saksa tsiviilseadustik. – Bürgerliches Gesetzbuch.** 18.08.1896. BGB I 1896, 195; zuletzt geändert 06.02.2005. BGB I 2005, 203, 9. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/bgb> 01.08.2004. a.
8. **Soome varalisi õigusi puudutavate õigustoimingute seadus. – Laki varallisuus-oikeudellisista oikeustoimista.** 13.6.1929/228. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.finlex/lains/index.html> 01.08.2004. a.
9. **Šveitsi tsiviilseadustik. – Zivilgesetzbuch der Schweiz.** 10.12.1907. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.gesetze.ch> 01.08.2004. a.
10. **Taani lepingute seadus. – Danish Contract Act.** Consolidation Act No. 600 of 8 September 1986 as amended by Act No. 1098 of 21 December 1994, Act No. 389 of 14 June 1995, and Act No. 385 of 22 May 1996. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://sprog.asb.dk/sn/aftalelov-en.htm> 01.08.2004. a.
11. **Seletuskiri Kohtuministeeriumi Kodifikatsiooniosakonna juures asuva tsiviilseadustiku-komisjoni poolt koostatud Tsiviilseadustiku 1936. a eelnõu juurde.** Koostanud J. Uluots.
12. **Tsiviilseadustiku eelnõu.** EV Riigivolikogu erikomisjoni 12. märtsi 1940.a. redaktsioon. Tartu 1992.
13. **Tsiviilseadustiku üldosa seadus.** Vastu võetud 28.06.1994. RT I 1994, 53, 889; tunnistatud kehtetuks alates 1.07.2002. RT I 2002, 53, 336.

14. **Tsiviilseadustiku üldosa seadus.** Vastu võetud 27.03.2002. RT I 2002, 35, 216.
Viimati muudetud RT I 2003, 78, 523.
15. **Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu (121 SE) ja seletuskiri.** Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/> 03.03.2005. a.
16. **Viini 1980. a rahvusvaheliste müügilepingute konventsioon. – United Nation Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). April 11, 1980.** Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/cisg-toc.html> 03.03.2005. a. Eesti keeles: RT II 1993, 21/22.
17. **Võlaõigusseadus.** Vastu võetud 26.09.2001.a. RT I 2002, 81, 487; viimati muudetud RT I 2004, 90, 616.
18. **Võlaõigusseaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus.** Vastu võetud 19.11.2003. RT I 2003, 78, 523.
19. **Võlaõigusseaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu (85 SE) ja seletuskiri.** Kättesaadav arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/> 24.02.2005. a.

Kasutatud kohtupraktika

1. Riigikohtu 4. aprilli 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-24-05 (RT III 2005, 12, 125).
2. Riigikohtu 2. veebruari 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-160-04 (RT III 2005, 5, 48).
3. Riigikohtu 20. detsembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-151-04 (RT III 2005, 3, 25).
4. Riigikohtu 20. detsembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-146-04 (RT III 2005, 2, 16).
5. Riigikohtu 21. detsembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-143-04 (RT III 2005, 3, 26).
6. Riigikohtu 30. novembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-129-04 (RT III 2004, 36, 374).
7. Riigikohtu 25. novembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-134-04 (RT III 2004, 34, 360).
8. Riigikohtu 29. septembri 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-93-04 (RT III 2004, 24, 269).
9. Riigikohtu 17. juuni 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-79-04 (RT III 2004, 19, 223).
10. Riigikohtu 29. märtsi 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-41-04 (RT III 2004, 10, 120).
11. Riigikohtu 19. veebruari 2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-12-04 (RT III 2004, 7, 79).
12. Riigikohtu 19. novembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-131-03 (RT III 2003, 35, 369).
13. Riigikohtu 10. novembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-127-03 (RT III 2003, 34, 357).
14. Riigikohtu 30. septembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-95-03 (RT III 2003, 28, 297).
15. Riigikohtu 10. septembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-93-03 (RT III 2002, 27, 278).
16. Riigikohtu 8. septembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-82-03 (RT III 2003, 26, 266).
17. Riigikohtu 9. juuni 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-72-03 (RT III 2003, 22, 221).
18. Riigikohtu 13. mai 2003. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-49-03 (RT III 2003, 19, 178).
19. Riigikohtu 23. detsembri 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-147-02 (RT III 2003, 2, 24).
20. Riigikohtu 16. oktoobri 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-100-02 (RT III 2002, 27, 303).
21. Riigikohtu 2. oktoobri 2002. a otsus haldusasjas nr 3-3-1-40-02 (RT III 2002, 24, 270).
22. Riigikohtu 20. mai 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-50-02 (RT III 2002, 16, 193).
23. Riigikohtu 8. mai 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-55-02 (RT III 2002, 18, 213).
24. Riigikohtu 17. jaanuari 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-165-01 (RT III 2002, 5, 48).

25. Riigikohtu 22. detsembri 2000. a otsus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 3-4-1-10-00 (RT III 2001, 1, 1).
26. Riigikohtu 15. novembri 2000. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-90-00 (RT III 2000, 27, 302).
27. Riigikohtu 31. oktoobri 2000. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-132-00 (RT III 2000, 25, 283).
28. Riigikohtu 29. märtsi 2000. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-38-00 (RT III 2000, 10, 110).
29. Riigikohtu 22. detsembri 1999. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-107-99 (RT III 2000, 2, 25).
30. Riigikohtu 15. detsembri 1999. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-97-99 (RT III 2000, 1, 12).
31. Riigikohtu 12. märtsi 1999. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-30-99 (RT III 1999, 11, 111).
32. Riigikohtu 4. juuni 1998. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-3-7-98 (RT III 1998, 21, 217).
33. Riigikohtu 21. mai 1998. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-3-6-98 (RT III 1998, 23, 230).
34. Riigikohtu 16. aprilli 1998. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-48-98 (RT III 1998, 13, 145).
35. Riigikohtu 10. aprilli 1997. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-42-97 (RT III 1997, 25, 259).
36. Riigikohtu 27. märtsi 1997. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-36-97 (RT III 1997, 13, 137).
37. Riigikohtu 30. novembri 1995. a otsus tsiviilasjas nr III-2/1-91/95 (RT III 1996, 3, 40).
38. Riigikohtu 26. oktoobri 1995. a otsus tsiviilasjas nr III-2/1-67/95 (RT III 1995, 17, 208).

Kasutatud lühendid

ABGB – Allgemeines Bürgerlichen Gesetzbuch (Austria tsiviilseadustik)

BES – Balti eraseadus

BGB – Bürgerliches Gesetzbuch (Saksamaa tsiviilseadustik)

CISG – UN-Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Viini 1980. a rahvusvaheliste müügilepingute konventsioon)

MüKo – Münchener Kommentar. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 1, vershc. Bearbeiter. 4. Aufl. Sine loco, 2001.

PECL – Principles of European Contract Law (Euroopa lepinguõiguse printsiibid)

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

TsK – ENSV tsiviilkoodeks

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

VÕS – Võlaõigusseadus

ZGB – Schweizerisches Zivilgesetzbuch (Šveitsi tsiviilseadustik)